بەشێک لە دیوانی

مەجزووب

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی ڕاپەڕین، هەولێر

ژمارەی تەلەفۆن: ٢٢٣٢٠٢١

سندووقی پۆستە ژمارە: ١

بەشێک لە دیوانی

مەجزووب

کاک ئەحمەدی پریسی "نەورۆڵی"

کۆکردنەوە و لێکدانەوەی

حەکیم مەلا ساڵح

ناوی کتێب: بەشێک لە دیوانی مەجزووب - کاک ئەحمەدی پریسی "نەورۆڵی"
کۆکردنەوە و لێکدانەوەی: حەکیم مەلا ساڵح
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ٦٩
دەرهێنانی هونەری: بەدران ئەحمەد حەبیب
بەرگ: شکار عەفان نەقشبەندی
نووسینی سەر بەرگ: خۆشنووس محەممەد زادە
پیت لێدان: نسار عەبدوڵڵا
سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمان مەحمود
چاپی یەکەم - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر- ٢٠٠١
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە (٣٠٠)ی ساڵی ٢٠٠١ی دراوەتێ

چرپەیەک

خوێنەری خۆشەویست: ئەم بەرهەمەی لەبەر دەستتدایە چەپکێکە لە شیعرەکانی ئەم شاعیرە کە بە پشوویەکی درێژەوە دوای گەڕان و سۆراخێکی زۆر هەر هێندەیمان دەست کەوت و بە خزمەتمان زانی کە بیبوژێنینەوە و بە چاپی بگەیەنین، بە نیازی ئەوەی کە هەم لە فەوتان رزگاریان بکەین و هەم بەڵکو ئەمە خوایە دڵسۆزانی شیعر و ئەدەبی کوردی شیعری تری شک بەرن و زیندووی بکەنەوە.

با ئەم هەوڵە سەرەتاییەی ئێمە دەستپێکێ بێت بۆ کەشف کردنی بەشی زۆرینەی ژیان و بەرهەمەکانی، چونکە دڵنیاین و هەروەکو بە شیعرەکانیشیدا دیارە گەلێ شیعری لەمە زیاتری هەیە، هەر بۆیە ئێمەیش ناومان نا بەشێک لە دیوانەکەی.

لە سەردەمی ژیانی ئەم شاعیرەماندا لە سنووری ناوچەی هەڵەبجە و دەوروبەریدا چەند شاعیرێکی ترمان هەبوون کە جگە لە (مەولەوی) ئەوانی دی هەموو دیوانیان نەماوە و دەبێ هەوڵی بووژاندنەوەیان بدرێت ئەگەر نەبووبنە خۆراکی بەڵای ڕۆژگار، ئەو شاعیرانەش وەکو (مەلا ڕەسوڵی فانی کە دەبێتە خاڵۆی مەولەوی، مەلا عەبدوللای داخی، عەبدوللا حەسەن، شێخ حەسەنی سازانی ناسراو بە بولبول، میرزا محەممەدی نەورۆڵی، عەبدوللا بەگی باپیرەی گۆرانی شاعیر، مەحرووم، ئینجە گەلاڵی، حاجی مەحموودی یارەویس، یوسف بەگی ئیمامی، کەیخوسرەو بەگی ئیمامی) لەناو ئەم شاعیرانەدا کە ناومان هێنان ئەوەی لەبەردەستی مندا شیعری لە هەموویان زیاتری هەبێت (یوسف بەگی ئیمامی)یە کە ئەگەر هەلم بۆ بڕەخسێ و دەستم بخونجێ لە دووتوێی کتێبێکدا هەوڵی ڕێکخستن و چاپکردنی دەدەم. کاک ئەحمەدی پریسیش ئەوەی وەک دیوان هەیبووبێ دیارە تیاچووە و ئەمەشی کە ئێستە لەبەر دەستدایە لە دوو سەرچاوە کۆکراونەتەوە

١- ئەو چەند لاپەڕەیەی کە زانای بەڕێز مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس لە بەرگی دووەمی یادی مەرداندا تەرخانی کردووە بۆ ئەم شاعیرە.

٢- ئەو بەیاز و دەستنووسانەی کە لای خۆمن یا دیتوومن.

ئیتر بە هیوای ئەوەی کە دڵسۆزانی ئەدەبی کوردی بێن بە دەنگمانەوە و هەرکەس شیعری لە لایە بیگەیەنێت بە دەستمان تا لە چاپی دووەمدا بیخەینە سەری و خەرمانی بەرهەمەکانی سوورتر و بە بەرەکەتتر بکەین

حەکیم مەلا ساڵح

٢٠٠١/٥/١ هەولێر

کورتەیەک لە ژیاننامەی شاعیر

بە داخەوە تا ئێستە مێژووی ساڵی لە دایک بوون و کۆچی دوایی کردنی ئەم شاعیرەمان بۆ ڕوون نەبۆتەوە، بەڵام بەپێی شیعرەکانی و هەندێ ئاماژەی مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس کە لە دیوانی مەولەوی و یادی مەرداندا کردوونی دەردەکەوێت کە شاعیر یەکێک بووە لە مەنسووبەکانی شێخ عوسمان سیراجەددینی نەقشبەندی و هاوچەرخی (مەولەوی و مەلا عەبدولڵای داخی...) بووە.

ناوی ئەحمەد کوڕی خەسرەوە، لەناو خەڵکدا هەم بە کاک ئەحمەدی پریسی ناسراوە و هەم بە کاک ئەحمەدی مەجذووب.

پریسیەکەی واتە خەڵکی گوندی پریسی سەرووی ناوچەی نەورۆڵییە کە دەکەوێتە خۆراوای شاری هەڵەبجەوە.

لەم بارەوە پێویستە ڕوونکردنەوەیەکمان هەبێت لەسەر ئەو ڕستەیەی کە مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لە یادی مەرداندا ڕستی کردووە و دەڵێ: (لە خێڵی میکایەڵی جافە و لە دێی پریس لە ناو هۆزی نەورۆڵیدا دانیشتووە)[١].

ئەوی ڕاستی بێت کاک ئەحمەد لەسەری دایکەوە میکایەڵی بووە، ئەگینا لەسەری باوکەوە پشتاوپشتی هەر نەورۆڵی بووە، و ئێستەش نەوەی ماوە کە دەبنە حەمە سەعیدی نەسرین و کوڕانی خوالێخۆشبوو ئەوڕەحمانی نەسرین. پیاوانی ڕیش سپی نەورۆڵی بە تایبەتی پریسیەکان هەموویان ئەم ڕاستیەیان دەسەلماند، ئێستەش نەوەکانی خۆیان و هەموو کەسیش هەر بە نەورۆڵیان دەزانن و باسی میکایەڵی لە ناودا نییە.

بۆ ئەوەش کە پێیان گوتووە کاک ئەحمەدی مەجذووب، ئەوە بەو هۆیەوە بووە کە کەمەنکێشی شێخی سیراجەددین بووە و بۆتە مەنسووبی، ئەوەندە لە کۆڕی ذیکر و خواناسیدا جەذبە گرتوویە ناونراوە (مەجذووب) واتە

(١) بڕوانە یادی مەردان بەرگی دووەم. ل٤٨٨

ڕاکێشراو و کەمەنکێش کراو.

کاک ئەحمەد لە تەمەنی خۆیدا ئەوەندە پێداگر دەبێت لەسەر ڕێبازی سۆفیگەری و ئەوەندە باخچەی مەعنەوی خۆی دەڕازێنێتەوە بە پلەیەکی بەرز دەگات و مەولەوی لە بارەیەوە دەڵێ:

بریا وە باڵای کاڵای ڕەئیسی
(رجال الغیب)ە ئەحمەد پریسی

واتە بە پلەی پیاوانی غەیبزان دەگات.

دیارە مەولەوی ئەم قسەیەی لە خۆوە نەکردووە، بەڵکو ئەو ڕاستیەی لە کاک ئەحمەددا دیوە، بۆیە پێی لێناوە. کاک ئەحمەدیش لە پارچە شیعری (عەبام کیاستەن)دا کە پاشان پێیدەگەین هەمان پلە و پایەی بۆ مەولەوی داناوە،

کاک ئەحمەد هێندە دڵبەند دەبێ بە شێخی سیراجەددین و هێندە بە ڕێنما و کانگای عەشقی لاهوتی دەزانێت، جارێکیان کە شێخ لێی زویر دەبێت دەچێتە خزمەتی و ئەم بەیتە شیعرە فارسیەی بۆ دەخوێنێتەوە:

رشتەء در گردنم انداخت دوست
می کشد هرجا کە خاطر خواه اوست

واتە: دۆستەکەم ڕشتە و پەتێکی وای کردۆتە گەردنم، بەرەو هەر شوێنێ کە خۆی بیەوێ ڕایدەکێشێ.

ئەمە مانای ئەوە دەگەیەنێ کە بە دڵ و گیان تەسلیمی شێخ بووە و هەموو بڕیار و ئەنجامی کارێکی خۆی داوەتە دەستی ئەو. ئەم عیشقە پاک و بێگەردەی لەناو شیعرەکانیدا زۆر بە خەستی ڕەنگی داوەتەوە، بە تایبەتی لە پارچەکانی (ئارەزووی ویصال، بریان بەندی دڵ، وەمەی گێرتەنم)دا دیارە.

باوکی کاک ئەحمەد واتە (خەسرەو) لە سوپای عوسمانیدا چاووش بووە، کە چاووش وشەیەکی تورکیە بە واتای (نەقیب و پێشڕەوی لەشکر

یا لێپرسراوی سوپا) دێت. نیظامی گەنجەوی دەڵێ:

ز دل دادن چـاوشــــــان دلـیــــــر
دلاور شــــده گــــور برجنگ شــــیــــر

واتە: بە کوشتنی چاوشە دلێرەکـان، کەری وەحشی لە شەڕی بەرامبەر شێردا بوو بە دلاوەر.

(خەسرەو و چاووش) پیاوێکی بە ناو بووە و لەگەڵ عەلی چاووشی برایدا لای کەیخەسرەو بەگی جاف باوکی محەمەد پاشای جاف ڕێزی تایبەتییان هەبووە و لەناو عەشیرەتی نەورۆڵیشدا دەم سپی و جێگای متمانە بوون. هەروەها پیاوێکی ئازا و بە جەرگ و سوارچاکێکی کارامە بووە.

ئەگێڕنەوە کاتێ کە سوپای عەجەم لە دەشتی مەریواندا مۆڵ دەبەستێ بە مەبەستی ئەوەی هێرش بکاتە سەر دەسەڵاتی بابانیەکان لە (قەڵاچوالان). میری بابان داوای ئەم و ئەکرەم بەگی ئەوغانی کە لە گوندی (چرۆسانە)ی نەورۆڵیدا بووە دەکات بۆ چوونە شەڕی ئەو لەشکرەی عەجەم، ئەمانیش بەدەم بانگەوازەکەوە دەچن، بەڵام کاتێ کە لە شارەزووردا دائەنیشن بۆ ئەوەی وچانێک بدەن، خەسرەو چاووش مار پێوەی دەدات و پەکی دەکەوێت، لەبەر ئەوە بە ناچاری دەگەڕێتەوە، ئەکرەم بەگ دەڕوات و مەسەلەکەی خەسرەو چاووش بۆ میر باس دەکات، ئەویش یەکێکی تر لە جێگەیدا دادەنێ و دوانزە سوارەی مەریوان پێکدێنن. کە ڕووداوی دوانزە سوارەی مەریوان لە مێژووی گەلەکەماندا جێگای دیارە و تا ئەم دواییانەش لە هەڵەبجە و هەندێ ناوچەی تردا یاد دەکرایەوە.

پلەی خوێندن

شاعیر سەرەتا لە زێدی خۆیدا دەست دەکات بە خوێندنی سەرەتایی و پاشان بە شێوەی فەقێیەتی لە (هەڵەبجە و نۆدشە و مزگەوتی دار الاحسانی سنە) چەند قۆناخێکی تری خوێندن دەبڕێت. بەڵام دوای مردنی

باوکی و عەلی چاووشی مامەی بە ناچاری دەست بەرداری خوێندن دەبێت و ئەرکی بەڕێوەبردنی ژیانی ماڵەوەی دەکەوێتە سەر شان، لەگەڵ ئەوەشدا کە ئەرکی ماڵ و موڵکداریەکەی گران ئەبێت، بەڵام لە کۆڕی خوێندەواران تەریک ناکەوێت، بەڵکو هەمیشە هاودەمی و هاوشانی کردوون و هەندێک لەم دیاردەیە لە شیعرەکانیدا دیارە، وەکو ئەو پارچە شیعرانەی کە بۆ (میرزا محەمەد و شێخی سیراجەددین و مەولەوی و مەلا عەبدوڵڵای داخی و مەحموود پاشای جاف)ی نووسیون. شایانی باسە بەو وشە و تەرکیبات و زاراوانەی کە لە شیعرەکانیدا بە کاری هێناون پلەی خوێندەواری و ڕادەی ڕۆشنبیریی شاعیر دەردەکەون و ئەگەر شارەزایەکی باشی ئەو بوارە نەبوایە ئەوا هەرگیز نەیدەتوانی ئەو تەرزە شیعرە هونەرییە بڵێت کە ئەگەر بەراوردی بکەیت لەگەڵ شاعیرە نەخوێندەوار یا کەم خوێندەوارەکانی دەورانی پێشوودا ئەوا ئاسمان تا ڕێسمانیان فەرقە و باڵای شیعرەکانی ئەم لەچاو ئەواندا گەلێ بەرز هەڵچوون و تام و چێژی هونەرییان هەیە. تەنانەت دەتوانین بڵێین لە هەندێ کۆپلێت و وێنەدا بە ئاسانی لە شاعیرێکی پایەبەرزی وەکو مەولەوی نزیک کردۆتەوە.

عەشیرەتی نەورۆڵی لە ناو هۆز و تیرەکانی جافدا یەکەمین عەشیرەت بووە کە زیاتر لە ٤٠٠ ساڵ لەمەوبەر وازیان لە کۆچ و ڕەو هێناوە و نیشتەجێ بوون، لەگەڵ جێوار بوونیاندا لە گوندەکانی (پریسی سەروو، چرۆسانە، گونە، سەراو، هانە سوورە)دا مزگەوتیان بنیات ناوە و بەمەش شۆڵەی چراوگی خوێندن دەڤەرەکەی کرۆتە تیشکستان، هەر ئەمیچە بۆتە هۆی ئەوەی کە کەسێکی وەک کاک ئەحمەد لە زێد و هەرێمی خۆیدا بە ئاسانی دەستی بە خوێندن بگات و هەروەها خەڵکی نەورۆڵی ڕوو لە خوێندن بن و ڕێزی زانا و خوێندەواران بگرن. پاش ئەو گوندانەی کە ناومان بردن هەموو گوندەکانی تری نەورۆڵی یەک لە دوای یەک مزگەوتیان تێدا کراوەتەوە و بوونەتە لانکی خوێندن و خواپەرستی و خەڵک لە ناوچەکانی ترەوە بە مەبەستی فێر بوون ڕوویان تێ کردووە.

کاک ئەحمەد بۆ دیوانی کۆکراوەی نەبووە؟

لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا دەتوانین بڵێین شاعیری کۆنمان نییە کە سەرجەمی شیعرەکانیان دیار بن، دیوانی ئەو شاعیرانەش کە بە زۆرترین شیعر چاپکراون وەکو (مەلای جزیری، خانی، نالی، مەحوی، شێخ ڕەزا، کوردی، سالم، وەفایی، وەلی دێوانە، ڕەنجووری و چەندین شاعیری دی) و تەنانەت تا دەگاتە ئەم دەورانەی دواییەش شاعیرانی وەکو (گۆران، قانع، حیلمی و...هتد) هێشتا بە تەواوی شیعرەکانیان گرد و کۆ نەکراونەتەوە و شیعریان هەیە کە بە دەردو بەڵای کوردەواری تێداچوون، یاخود لە کەشکۆڵ و بەیاز و دەستنووسەکاندا ماونەتەوە، لەم ڕووەوە ئەگەر سەرنجی هەوڵ و تێکۆشانەکانی (مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس و کاکە حەمەی کوڕی و کاک محەممەد عەلی قەرەداغی) و هەندێ کاری تر بدەین ئەو ڕاستیەمان لە لا دەسەلمێ.

سەبارەت بەو شاعیرانەی دەورەی مەولەوی لە دەڤەری هەڵەبجەدا کە ناومان بردن و یەکێکیان ئەم شاعیرەیە واتە کاک ئەحمەدی پریسی، هۆی تیاچوونی زۆربەی شیعرەکانیان دەگەڕێتەوە بۆ ڕووداوێکی مێژوویی - سیاسی کە مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس لە بەرگی دووەمی (یادی مەردان ل ٣٨٤)دا کورتە باسێکی لێوە کردووە.

کە دەفەرمووێ: (لەو سەردەمەدا دەوڵەتی عوسمانی ئەیەوێ چەک لە محەممەد پاشا و خێڵەکەی وەربگرێ و بێ چەکیان بکا، بەم نیازە عومەر پاشای سەردار بە سوپاوە ئەنێرێتە سەریان. ئەوانیش ناچار ئەبن شارەزوور بەجێ دێڵن و ئەگوێزنەوە بۆ ئەو چیایانەی بنار.)

تا دەڵێ (عومەر پاشایش گەلێ لە دێهاتی شارەزوور ئەسووتێنێ کە هی دەستە و دائیرەی محەممەد پاشا ئەبن.)

هەروەها دەڵێ (ئەم کارەساتە لە ١٢٧٦ی هیجرەتدا ڕووی داوە).

بۆ زیاتر تیشک خستنە سەر ئەم ڕاستیە دەبێ بڵێین:

١- دیوانی شیعر و کتێبخانەکەی مەولەویش هەر لەم کارەساتەدا

سووتاون، چونکە هەروەکو مامۆستایش لە نووسینەکەیدا ئاماژەی پێکردووە، ئەو دەمە (مەولەویش ماڵی لە چرۆستانە ئەبێ بار ئەکا ئەچێ بۆ پشتی کانیکەوەی شەمێران). کەواتە ئەم ڕووداوەیە نەک ئەوەی کە کاک محەممەدی مەلا کەریم دەڵێ (کارەساتێکی ناخۆشتریش لە ژیانی مەولەویدا سووتانی کتێبخانەکەیەتی کە لە ئەنجامی شەڕێکی نێوان خێڵی ئیمامی و تاوگۆزیدا پڕیشکی ئاگری شەڕ کەپرەکەی مەولەوییشی گرتووەتەوە و ئاگر بەربووەتە کتێبخانەکەی)... میهرەجانی مەولەوی-٢٠٠٠ ل٦٢ ئەمەی کاکە حەمە دەیلێ شەڕێکی ترە و لە وتارێکدا ڕاستم کردۆتەوە.

بەڵام بۆچی شیعری مەولەوی لە شاعیرانی تری ئەو دەورانە زیاتر ماون؟ ئەوە هۆی سەرەکیی دەگەڕێتەوە بۆ:

١- شیعرەکانی مەولەوی باڵادەستتر و شێواترن.

٢- زۆربەی هەرە زۆریان لە کوردستانی بەشی ئێران پارێزراون کە بەفەقێیەتی تەمەنێکی لە (پاوە، جوانڕۆ، سنە، بانە، مەهاباد، مەریوان) بەسەر بردووە. بۆ شایەتی ئەمەش بەندە ئێستە نۆ بەیازم لەلایە کە پڕن لە شیعری مەولەوی و لە شاری (سنە، جوانڕۆ) و ناوچەکانی (سارالّ، هۆبەتوو، هەورامان) دەستم کەوتوون.

٣- مەولەوی بە هۆی ئەو پلە و پایە دینیەوە کە هەیبووە شیعرەکانی بە تەبەڕووک سەیرکراون و خەڵک بۆ موبارەکی لای خۆیان نووسیونیانەتەوە.

بەڵام لە ڕاستیدا شیعری شاعیرەکانی تر بەم شێوە نەبوون بۆیە ڕۆژگار کردوونی بەژێر بەڵای خۆیەوە.

هەموو دەزانین و مێژوو پێمان دەڵێ کە محەممەد پاشای جاف پەیوەندی گەرم و بە تینی لەگەڵ ڕۆشنبیرانی سەردەمەکەیدا هەبووە، بە تایبەتی شاعیرانی دەڤەری هەڵەبجە، بۆیە لەو کارەساتەدا باسمان کرد ڕۆشنبیرانیش زیانیان تێدا کردووە، جگە لە ڕاونان زیانی گەورەیان ئەوە

بووە کە شیعرەکانیان لەگەڵ سووتانی گوند و ماڵەکانیاندا تیاچوون. کاک ئەحمەدیش یەکێک بووە لە دۆستە هەرە نزیکەکانی محەممەد پاشا و لەو ڕووداوەدا زەبری کارێگەری بەرکەوتووە.

***

*ئارەزووی ویصال دەروونم دا جۆش
هۆرکەند جە بێخدا ئەو بونیادی هۆش[(١)]
ڕاگەم گرت نەوەر (تەوێڵە) مەنزڵ
پەرێ شەفای زام چەم و دەم و دڵ[(٢)]
مەشوون وە خزمەت پیری مەیخانە
تا تێر بنۆشوون مەی وە پەیمانە[(٣)]
مەی نیشاطی ڕۆح، قووەی ضەمیرەن
پەرێ زەنگاری هەستیم ئیکسیرەن[(٤)]

* ئەم شیعرە بۆ شێخی سیراجەددین نووسراوە بە مەبەستی ئەوەی بچێتە لای و تەمەسسوک بکات.
(١) ویصال: بە یەک گەیشتن. داجۆش: هێنایە کوڵ. هۆرکەند: هەڵکەند. بونیاد: پایە و بنیات.
واتە: مەیل و ئارەزووی بە یەک گەیشتن دەروونی هێنامە کوڵ و پایە و بنیاتی هۆشی لە بێخ و بنچینەدا هەڵکەندم.
(٢) ڕاگەم گرت نەوەر: ڕێگام گرتەبەر. تەوێڵە: گوندێکە لە هەورامانی لهۆن لای خۆرهەڵاتی هەڵەبجە و زێدی شێخی سیراجەددین و کوڕەکانیەتی. پەرێ: بۆ. چەم: چاو.
واتە: ڕێگام گرتەبەر بەرەو مەنزڵ کە تەوێڵەیە، ئەویش بۆ سارێژ بوونی زامی چاو و دەم و دڵ.
(٣) مەشوون: دەڕۆم. پیری مەیخانە: مەبەست شێخی سیراجەددینە کە سەردەستەی شێخە نەقشبەندییەکانی هەورامانە. بنۆشوون: بنۆشم. مەی: مەبەست باوەڕ و ئیمانە، ئەم وشەیە بەم واتایە لای شاعیرە عاریفەکان لە کۆنەوە بەکار هاتووە.
واتە: دەڕۆم بۆ خزمەتی شێخی سیراجەددین بۆ ئەوەی ئیمان و باوەڕی بە شێوەیەکی تەواو لە دەست وەربگرم.
(٤) نیشاط: شادی و خۆشی. قووەی ضەمیرەن: هێزی ویژدانە. زەنگار: ژەنگ. ئیکسیر: مادەیەکە کیمیاگەرە کۆنەکان بەکاریان هێناوە بۆ گۆڕینی جیوە بە زیو، مس بە ئاڵتوون و...هتد.
واتە: باوەڕ مایەی شادی ڕۆحە و هێز دەدات بە ویژدان و بۆ ئەو ژەنگەی کە هەستیی گرتووم ئیکسیرە.

هەی هەی نەو مەیە پیرم ساقیش بۆ
وەگیان هەرزانەن، سەرم باقیش بۆ[(٥)]
ساقی گیان پێم دەر یەک جامی لەبرێز
مەست بوون نەی دنیا تا ڕۆی ڕەستاخێز[(٦)]
ئەر وەو حاڵەوە نەشوون وە مەحشەر
یاگەم دۆزەخەن هەی خاکم وەسەر[(٧)]

تێبینی: لەم پارچە شیعرەدا پێچەوانەی ئەو گێڕانەوەیەمان بۆ دەردەکەوێ کە مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس لە ل ٤٨٩ی بەرگی دووەمی (یادی مەردان)دا ڕستی کردووە و دەڵێ (لە شێخ عەلائوددینم بیست گێڕایەوە وتی: ئەحمەد پریسی لە تەمەنی چواردەساڵیدا لەگەڵ عەبدوڵڵای مراد وەیس بە فەقێیی ئەچن بۆ دێی نۆدشە، لە ڕێگەدا لە تەوێڵە لائەدەن، لەوێ شەو ئەچنە ناو حەڵقەی خەتمی موریدەکانی شێخ سیراجەددینەوە. ئەوانیش بە بیانووی ئەوە کە منالن و داخڵی تەریقەت نەبوون ئەیانکەنە دەرەوە. ئەمانیش غیرەتیان قوبووڵ ناکا، هەر بەو شەوە خەلیفەیەک ئەدۆزنەوە و تەریقەتی لەسەر دەستا وەرئەگرن و ئادابی تەریقەتی لا فێر ئەبن و ئەچنەوە ناو حەڵقەی خەتم.)

چونکە شیعرەکە بە ناوەڕۆکیدا دیارە کە شاعیر بە قەناعەت گەیشتووە و

(٥) نەو: لەو. بۆ: بێ.
واتە: هەی هەی لەو باوەڕە کە شێخی سیراجەددین بیباتە دڵی خەڵکەوە، بە ڕاستی بە گیان بیکڕی هەرزانە و با سەریشم باقی بێت.
(٦) لەبرێز: وشەیەکی فارسیە بە واتای پڕ و لێوان لێو. بوون: ببم. نەی: لەم. ڕۆی: ڕۆژی. ڕەستاخێز: وشەیەکی فارسیە بە واتای ڕۆژی دوایی (قیامەت).
واتە: یا شێخ باوەڕێکم فێر بکە کە تەواو و بێ کەم و کەسر بێت و لەم دونیا بمخاتە حاڵی جەزبەوە تا ڕۆژی قیامەت.
(٧) نەشوون: نەڕۆم. یاگەم: شوێنم.
واتە: ئەگەر بەو حاڵەوە نەڕۆمە مەیدانی حەشر، ئەوا لەو دونیا شوێنم دۆزەخ دەبێت...

ڕێگای تەوێڵەی گرتۆتەبەر بۆ ئەوەی لەسەر دەستی شێخدا داخڵی تەریقەت ببێ. یا بڵێی شاعیر ئەم شیعرەی لە تەمەنی چوارده ساڵیدا وتبێ و شێخ کردبێتیە موریدی خۆی؟

یا بڵێی بەر لە سەفەرەکەی بۆ نۆدشە بە مەبەستی خوێندن ئەم شیعرەشی ناردبێ بۆ شێخ بۆ ئەوەی لەگەڵ چوون بۆ نۆدشەدا لە ڕێگە لە تەوێڵە لابدات و ئادابی تەریقەت وەربگرێ؟

ئاخ فەڵەک کارت یەند کاریی و سەختەن
هەرچی موازوون خیلافی بەختەن[1]
نە شنۆت بێگەرد، نە گوڵت بێخار
هەر گا وە تەرزێ دڵ مەدەی ئازار[2]
کالای بازاڕی شادیم وەتاراج
مەبەری و، مەدەی سککەی ناڕەواج[3]
چ خێرەن پەی پەی خەدەنگ مەکیانی؟
مەشێونی یانەی یارانی جانی[4]

(١) یەند: هیندە. کاریی: کاریگەر. موازوون: ئەخوازم.

واتە: ئاخ فەلەک کردەوەت هیندە کاریگەر و سەختە، هەرچی من دەیخوازم بە پێچەوانەی بەختەوە بۆم دێت.

(٢) شنۆ: شنە. خار: دڕک. هەر گا وە تەرزێ: هەرجارەی بە جۆرێ. مەدەی: ئەدەی.

واتە: ئەی فەلەک نە شنەبات بێگەرد و تۆزە و نە گوڵیشت بێ دڕکە، هەر جارەی بە جۆرێ دڵ ئازار دەدەیت.

(٣) مەبەری: دەبەیت. سککەی ناڕەواج: پارەی قەڵب کە نەڕوات و هیچی پێ نەکڕێ.

واتە: کەلوپەلی بازاڕی خۆشی و شادیم بە تالان دەبەیت و لە جیاتیدا پارەی قەڵبیشم دەدەیتێ.

(٤) پەی پەی: لە پەسا، یەک لە دوای یەک. خەدەنگ: تیر. مەکیانی: دەنێری. مەشێونی: ئەشێوێنی. جانی: گیانی بەگیانی.

واتە: چ خێرێکە وا لە پەساتیرمان بۆ دەنێری و ماڵ و حاڵی دۆستانی گیانی بە گیانی دەشێوێنی.

چەند ڕۆێ هامڕاز عوشاقی دڵ بیم
چون بولبول سەرمەست سەودایی گوڵ بیم[5]
یاران جەم، دڵ وەش، حوزن نەوەردە
سیرِ پەنهان نەبی قەت نەتۆی پەردە[6]
جەرگەمان پڕ شەوق، شادیی، صەداقەت
مەستبین وە جورعەی بادەی حەقیقەت[7]
وەفا فراوان، صەفا بێ پایان
خەفا نومایان، جەفا کۆتایان[8]
وە دڵنەوایی مەکەردیم بازی
موستەعید ڕەواس، سوختە وە قازی[9]

(٥) ڕۆێ: ڕۆژێ. بیم: بووم.

واتە: چەند ڕۆژێ هاودەم و هاوڕازی خۆشەویستانی دڵ بووم و هەر وەکو بولبول سەرمەستی عەشقی گوڵ بووم.

(٦) وەش: خۆش. نەوەردە: نەخواردوو. سیرِ: نهێنی.

واتە: یاران کۆ بووین، دڵمان خۆش بوو، خەفەتمان نەدەخوارد، هەرگیز لە نێوانماندا نهێنیش لەو دیوی پەردەوە شاراوە نەبوو.

(٧) جەرگە: کۆڕ. صەداقەت: ڕاستگۆیی. جورعە: پێک. بادە: شەراب.

واتە: کۆڕمان پڕ لە شەوق و خۆشی و شادی و ڕاستگۆیی بوو. هەموومان بە پێکی شەرابی خواناسی مەست بووین.

(٨) خەفا: شاراوە. نومایان: ئەنوێنرا.

واتە: لەو کۆڕەماندا وەفا زۆر هەبوو، پاکی بە شێوەیەکی فراوان هەبوو، شتی شاراوە دەرئەخرا و جەور و جەفا هەر نەبوو.

(٩) مەکەردیم: ئەمان کرد. موستەعید: فەقێیەکە لە دوا پلەکانی خوێندند. ڕەواس: ڕێوی. سوختە: فەقێیەکە لە سەرەتای خوێندندا.

واتە: بە دڵخۆشی و بە دڵدانەوەی یەکتر گەمەمان دەکرد (زۆر ئاسایی بوو) موستەعید دەبووە ڕێوی و سوختە دەبووە قازی.

سێ باز و کەوشەک، کێل و بەرد، جوغزێن
گەنم گرتی جۆ، کلاو کلاوێن[10]
دەقنەو و ڕاتبەی فەقێ گەرم بی
چیوێ وجودش نەبی شەرم بی[11]
گا گا جەم مەبێن نەدەوری مەلا
وە ئەندەرز جامی دڵ مەدا جەلا[12]
ئیسە ئەوان شاد، من مات و مەحزوون
جەی عوزلەت حەیات چۆن بەسەر بەروون؟[13]

***

استغفرالله... استغفرالله
جە کردەی بەدم، استغفرالله
کەردەم ناکەردە، عصیانم بێ شۆن
تەنها ئومێدم وەڕەحمەتی تۆن[1]

(١٠) هەموو وشەکانی ئەم بەیتە پێنج یاری فۆلکلۆرین.

(١١) دەقنە: ئەوە بوو کە شەو فەقێیان بە دەستەجەم دەگەڕان و دەیاندا لە دەرگای ماڵان و داوای شەکر، چا، برنج، ساوەر و شتی دیان دەکرد بۆ بژێوی خۆیان. ڕاتبە: ئەوە بوو فەقێیەک بە تەیکەیەکەوە دەگەڕا و نانی کۆ دەکردەوە. چیوێ: شتێ.
واتە: دەقنە و ڕاتبەکردنی فەقێ گەرم بوو، شتێک کە وجوودی نەبوو لەلامان شەرم کردن بوو، مەبەستی ئەوەیە بێ شەرم کردن لە دەرگای هەموو ماڵێکیان داوە.

(١٢) مەبێن: دەبووین. ئەندەرز: پەند و سەرزەنشت. مەدا جەلا: پاکی دەکردەوە.
واتە: جارجاریش لە دەوری مەلا کۆ دەبووینەوە، ئەویش بە پەند و سەرزەنشت کردنمان ئاوێنەی دڵی لە ژەنگ پاک دەکردینەوە.

(١٣) عوزلەت: گۆشەنشینی. بەروون: ببەم.
واتە: ئیستە هاوڕێکانم شادن و منیش مات و غەمگین. چۆن لەم گۆشەنشینیەدا ژیان بەسەر بەرم.

***

(١) عصیان: تاوان و گومڕایی. شۆن: ئەندازە. تۆن: تۆیە.

بی گشت گوناوە، بی چەمی بێ سوو
غافڵ نمەبوون جە (لاتیأسوا)[2]
من (لاتقنطوا) ویردی زەبانمە
قووەیی بێحەد ڕووح و جانمە[3]
رۆژگاری ئەسیر دامی بەڵا بیم
وە بادەی عیشقی چەم مویتەلا بیم[4]
ڕەفتم وەڕاگەی دنیا پەرەستان
مەست بیم وە دوردی صەهبایی پەستان[5]
نۆشانۆش بادەی هەوای نەفسم وەرد
سەجدەم وە میحراو ئەبرۆی صەنەم بەرد[6]
ڕاگەی مەجازیم بێ ترس کەردەن تەی
وە سەدای موطریب وە قوڵقوڵەی مەی[7]
بۆی لیمۆی نەوڕەس نەباخان کەردم
نەزانام چۆن بی ژیام نەمەردم[8]

(٢) بی: بەم. گونا: گوناح و تاوان، چەمی بێ سوو: چاوی بێ تروسکایی. غافڵ نمەبوون: بێ ئاگا نابم. جە: لە. لاتیأسوا: ئاماژەیە بۆ ئایەتێکی قورئان، واتە نائومێد مەبن.

(٣) لاتقنطوا: هەر ئاماژەیە بۆ ئایەتێکی قورئان بە هەمان واتا. قووەیی بێحەد: هێزی لە ڕادە بەدەر. جان: گیان.

(٤) ئەسیر: دیل و بەند. دام: داو. بیم: بووم. بادە: شەراب. چەم: چاو. مویتەلا: گیرۆدە.
مەبەست لە (عیشقی چەم) عەشقی مەجازی و دنیاییە کە دەکاتە پێچەوانەی عەشقی حەقیقی واتە عەشقی خودایی کە لەدڵەوە سەرچاوە دەگرێ.

(٥) ڕەفتم: ڕۆشتم. وەڕاگەی: بەڕێگەی. دورد: خڵتەی شەراب. صەهبا: شەراب. پەستان: کۆی پەستە بە واتای کەسانی نزم و دەنی تەبع.

(٦) بادە: شەراب. هەوا: ئارەزوو. وەرد: خواردەوە. صەنەم: بت، مەبەست ئافرەتە. بەرد: برد.

(٧) کەردەن تەی: پێوام – ڕێگای عیشقی مەجازیم بێ ترس پێوا. سەدا: دەنگ. موطریب: گۆرانیبێژ.

(٨) نەوڕەس: تازەگەییو. کەردم: کردم. نەزانام: نەمزانی.

ئیسه هازامی پیریی مدۆ چڵ
مشیۆ پەنابەر وەپیری کامڵ[9]
هەرتا جەدەواخانەی لوطفی وێش
زامی دەروونم بکەرۆ سارێش[10]
وەرنە بی تەرزە بشوون وە مەحشەر
مەعلوومەن مەجذووب یاگەمەن سەقەر[11]

(ئەم شیعرەش دیسان پێچەوانەی ئەو گێڕانەوەیەی مامۆستا مەلا عەبدولکەریمە کە لە پەراوێزی پارچە شیعری یەکەمدا نووسیومانە، چونکە لە بەیتی پێنجەوە تا بەیتی نۆیەم باسی دەورەی گەنجێتی دەکات کە بە ئارەزوو ڕایبواردووە و لە بەیتی دەیەمدا کە دەڵێ:

ئیسه هازامی پیری مدۆچڵ
مشیۆ پەنابەر وەپیری کامڵ

وای دەردەخات کە لە سەرەتای پیریدا هاتۆتە سەر ئەوەی کە لای مورشیدێک ڕێگای پێچەوانەی پێشووی بگرێ)

***

(٩) مدۆچڵ: ئێش دەکات. مشیۆ: دەبێ. پیری کامڵ: دیارە مەبەست شێخی سیراجەددینە.
(١٠) هەرتا: تاکو. دەواخانە: شوێنی داودەرمان. وێش: خۆی. بکەرۆ: بکات
(١١) وەرنە: ئەگینا. بی تەزرە: بەم شێوە. بشوون: بڕۆم. یاگەمەن: جێگامە. سەقەر: جەهەنم.

* ئەر پەرسی: چەنیم چەنی پەژاران
ئەڵبەت مالوومەن جەلای نازاران[1]
تا جەلای جەبهەی لەیلێ هەر شێوەن
قەیس هەر ڕۆ تەرزێ دێوانە و لێوەن[2]
تا نیم نیگای عەین دیدەی حەویوەن
من مەرگم میوان، دەردم نصیوەن[3]

***

ئاینەی ڕووخسار لەیل لێوەم کەردەن
ئەراگێڵەنان، شادم وە مەردەن[1]
دڵی وێم بە کۆی بێستوون زانا
ئەو وەیەک جەلا پاماڵش کەردەن[2]

* ئەم شیعرە مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیسیش لە بەرگی دووەمی یادی مەرداندا بڵاوی کردۆتەوە ل٤٩٦. بەپێی ناوی حەبیب لە شیعرەکەدا و هەروەها لە پارچە شیعری (هەر ئاخ داخمەن) کە پاشان پێی دەگەین لەوە دەچێ بۆ حەبیب ناوێ نووسرابێ، جا دوور نییە ئەو حەبیبە حەبیبوڵڵا خانی باوەجانی بێت کە دۆستی مەولەویش بووە.
(١) چەنیم: چۆنم. چەنی: لەگەڵ. جەلای: لەلای.
واتە: ئەگەر لێم دەپرسی چۆنم لەگەڵ خەم و پەژارەدا، ئەوە شتێکە ئەڵبەتە لای نازداران دیارە و مەعلوومە.
(٢) جەلا: ڕۆشنیی. جەبهە: تەوێڵ. تەرزێ: شێوەیەک.
واتە: تاکو ڕۆشنیی تەوێڵی لەیلا هەر شێوەیەک بنوێنێ، ئەوا قەیس (مەجنوون) هەر ڕۆژێ بە شێوەیەک شێت و شەیدایە.
(٣) عەین: چاو. حەویوەن: حەبیبەن: خۆشەویستە.
واتە: تا نیونیگای چاو تەماشای حەبیب بکات، من مەرگ میوانمە و دەرد و ئازار چارەمە.

***

(١) لێوە: شێت و شەیدا. ئەراگێڵ: ئاوارە.
واتە: ئاوێنەی سیمای لەیل شێت و شەیدای کردم، ئێستە ئاوارەم و شادم بەوەی کە بمرم.
(٢) وێم: خۆم. زانا: زانی. جەلا: ڕۆشنی (وشەیەکی عاریفانەیە). پاماڵ: بە یەکجاری لەناوبردن.
واتە: دڵی خۆم بە چیای بێستوون زانی، کەچی ئەو بە یەک تیشک یەختەساری کرد.

لەم چوارینەیەدا وشەی (لەیل) بە کینایە مەبەستی شێخەکەیەتی کە دیارە شێخی سیراجەددینە. وشەی (جەلا)ش وشەیەکی عاریفانەیە. لای کاکەییەکان واتای (درەوشانەوەی نوور و ڕۆشنایی خودایە لە بەدەنی عاریفی کامیلدا). لای عاریفە موسڵمانەکانیش بریتییە لە (دەرکەوتنی خوای گەورە خۆی لەخۆیدا).

*ئەوسەتا چەپگەرد ڕاست مگەرد کەم کەم
ڕان وەبان ڕان منیشتین وەهەم
ئیسە هەر وەختێ تاسەی تۆمانەن
وەسەودای نامە ئامو شۆمانەن(۱)

* * *

**ئەلعەجەب، دیدەم، عەجیبتەر چێشەن
چەند ساڵەن وە تیر عیشقت دڵ ڕێشەن(۱)
قرچە و چۆقەی جەرگ سەنگ نەبەڕ تاوان
هێمای پزیسکەش وەتۆ نەیاوان(۲)

* * *

* ئەم چوارینەش مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لە ل٤٩٠ی بەرگی ۲ی یادی مەرداندا بڵاوی کردۆتەوە.
(۱) مگەرد: ئەگەڕا. منیشتین وەهەم: پێکەوە دادەنیشتین.
واتە: ئەوساتە چەرخی چەپگەرد بە ڕاستدا لەسەرخۆ دەگەڕا، ڕانمان دەخستە سەر ڕانی یەکتر و پێکەوە دادەنیشتین، کەچی ئێستە هەر کاتێ تاسە و ئارەزووی تۆ دەکەم، دەبێ نامە بۆ یەکدی بنێرین و (ناتوانین وەک جاران لێکەوە نزیک بین).

* * *

** ئەم چوارینەش لەهەمان سەرچاوەی پێشوودا بڵاوکراوەتەوە. لە بەیازێکی لای ئێمەدا لەباتی (عەجیبتەر چێشەن) نووسراوە (عەجەب جەچێشەن) بەڵام ئەوەی لای مامۆستا ڕاستترە.
(۱) ئەلعەجەب: سەیرە. چێشەن: چیە. ڕێشەن: بریندارە.
واتە: زۆر سەیرە چاوەکەم، چی لەوە سەیرترە کە چەند ساڵێکە دڵم بە تیری عەشقت بریندارە.
(۲) نەبەڕ: لە وشکاییدا. تاوان: تواندەوە. هێمای: هێشتا. نەیاوان: نەگەیشتووە. =

باڵاّ وێنای سەوڵ، چەم نێرگس، خەدگوڵ
بۆ، سەرا پەردەی دڵ کەر وەمەنزڵ(۱)
تا لادێ جەگل زامان فارغ بوون
هیچ باکم نیەن جەودما بمروون(۲)
گۆش دەرە وەفەرد فخر العلما
چەند ظەریف نەڕووی مەجازی فەرما(۳)
(بێ زامی خەدەنگ مۆژەی مەهڕووان
نەنگەن وەسارای قیامەت لوان)(٤)

* * *

= واتە: قرچەقرچ و چۆقەی سووتانی جگەرم بەردی لەسەر زەوی تواندەوە، کەچی هێشتا پزیسکەیەکی بە تۆ نەگەیشتووە.
(دەکرێ دێڕی دوایی بە شێوەی ڕستەیەکی پرسیاری بخوێنرێتەوە، کەواش جوانترە، چونکە پەیوەندییەک لەگەڵ وشەی (ئەلعەجەب)دا دروست دەکات.
(۱) وێنای: وەکو، شێوە. خەد: کولم.
واتە: ئەی یاری باڵا وەکو سەرووی، چاو وەکو نێرگسی، کولم وەکو گوڵ، وەرە بارەگای دڵم بکە بە شوێن و مەنزڵی خۆت تێیدا سەقامگیر ببە.
(۲) لادێ: تاوێ. فارغ بوون: ئاسوودە بم. جەودما: لەوەودوا.
واتە: تاکو تاوێ لە ئێش و گلی زامەکانم ئاسوودە بم و دوای ئەوە ئیتر هیچ ترسێکم نییە کە بمرم.
(۳) فخر العلما: زانایەکی بەرجەستەی خەڵکی شاری سنە بووە و نازناوی شاعیرانەی (حەیران) و ناوی خۆیشی مەلا محەممەد صالحی کوڕی مەلا عەبدولمؤمین بووە. ظەریف: جوان، ناسک. مەجازی: دڵداریانە. فەرما: فەرمووی.
واتە: گوێ بدە بەم بەیتە شیعرەی فخر العلما، کە لە ڕووی دڵدارییەوە چەند جوان فەرمووی.
(٤) خەدەنگ: تیر. مەهڕووان: ئەوانەی سیمایان وەک مانگ وایە. لوان: ڕۆشتن.
واتە: بەبێ زامی تیری برژانگی ئەو کچانەی سیمایان وەک مانگ وایە، ڕۆشتن بۆ مەیدانی حەشر نەنگ و عارە.

*بریان بەندی دڵ وەتیری قەزا
صەدای ئەڵوەدای مزگی هۆش خێزا[١]
سەر قافڵە کۆچ کەرد پەی مەفتەنی ویش
هیچ نەبی وەخەم مەنسووبان و خویش[٢]
نووری نیگاهت خامۆش بی، دەرحاڵ
زمناکۆی دەروون بی وەکۆی زووخاڵ[٣]
دڵ بێ قەرارەن شەوق بێ زەوق کەردەن
جەردەی مەرگ دورجش وەتالان بەردەن[٤]
پایتەختی ذیکر و کاخی تەهلیلە
بێ پاشا مەندەن، وای چ موشکیلە[٥]

* ئەم شیعرە بۆ لاواندنەوەی شێخ سیراجەددینی تەوێڵە نووسراوە کە لەتەمەنی ٨٨ساڵیدا ساڵی ١٨٦٨ کۆچی دوایی کردووە.

(١) بریان: برا. ئەڵوەدا: بە کوردی کراوی (الوداع)ی عەرەبییە، بە واتای خودا حافیز، لە شیعرەکەدا مەبەست لە (الوداع... الوداع)ی تەراویحە لە شەوی پانزەی ڕەمەزان بەدواوە. مزگی: مزگەوت. خێزا: هەڵسا.

واتە: بەندی دڵ بە تیری قەزا بڕا و دەنگی (الوداع) لە مزگەوتی هۆش و ئاگاییەوە هەڵسا.

(٢) مەفتەن: لەوە دەچێ لە (موطن)ی عەرەبییەوە وەرگیرابێ بە واتای شوێن و نیشتمان. وێش: خۆی.

واتە: سەر قافڵەچی کۆچی کرد بۆ زێد و نیشتمانی خۆی و هیچ نەبوو بە خەمی مەنسووب و خزم و خۆێشەکانیەوە.

(٣) دەرحاڵ: دەستبەجێ. زمناکۆ: چیایەکی سەرکەشە دەڕوانێ بەسەر شاری دەربەندیخاندا.

واتە: دەستبەجێ نووری نیگات خامۆش بوو، بەوەش چیای زمناکۆی دەروون بوو بەقەرەبرووت.

(٤) کەردەن: کردووە. دورج: سندووق، ئەو سندووقەی کە خشڵ و جەواهیراتی تێدا هەڵدەگیرێ.

واتە: دڵ بێ ئارامە و شادی و شەوقی بێ زەوق کردووە، چونکە جەردەی مەرگ سندووقەکەی بە تالان بردووە.

(٥) کاخ: کۆشک. تەهلیلە: لا الە الا اللە وتن. مەندەن: ماوە.

واتە: پایتەختی یادی خواکردن و کۆشکی لا اللە الا اللە وتن بێ پاشا ماوەتەوە، وای چ گرفتێکە.

دیدەی خانەقا سۆماش داج بیەن
دەیجوورەن، یەڵدان، بێ سراج بیەن[٦]
صۆفی وەتەسبیح، دەروێش زرمەی دەف
ئادخەم مەشمارۆ، ئیدماچۆ ئەسەف[٧]
سراج سەرمایەی عەیش و سروور بی
رەهنومای قابیل ڕای سەخت و دوور بی[٨]
شەمعی جەرگەی شەو زیندەداران بی
صەهبای بێگەردی مەی گوساران بی[٩]
مورشیدی لایق، مەقام کامڵ بی
جەلادەهەندەی ئاینەی دڵ بی[١٠]

(٦) داج: تاریکی، تاریک داهاتن. دەیجوور: تاریکترین شەوی ساڵ. یەڵدا: درێژترین شەوی ساڵ. سراج: چرا، مەبەست شێخی سیراجەددینە. بیەن: بووە.

واتە: چاوی خەنەقا سۆمای تاریک داهاتووە و بۆتە دەیجوور و یەڵدا و بێ چرا یا بێ شێخ سیراجەددین ماوەتەوە.

(٧) ئاد: ئەو. مەشمارۆ: ئەژمێرێ. ئید: ئەم. ماچۆ: دەڵێ.

واتە: سۆفی بە تەزبیحەوە خەم و خەفەت دەژمێرێ و دەروێشیش بە زرمەی دەف دەڵێ ئاخ... بەداخەوە.

(٨) قابیل: شایان. ڕا: ڕێگا.

واتە: شێخی سیراجەددین سەرمایەی ژیان و شادی بوو، ڕێگا نیشاندەرێکی شایان و لێوەشاوە بوو بۆ ڕێگای سەخت و دوور.

(٩) شەو زیندەداران: کەسێک کە بە دەم تاعەت کردنەوە شەو تا بەیانی نەخەوێت. صەهبا: شەراب. مەی گوساران: شەراب خۆران.

واتە: مۆمی کۆڕی شەو زیندەداران بوو، شەرابی بێگەردی شەراب خۆران بوو (شەراب مەبەست شەرابی مەعنەوییە).

(١٠) مورشید: ڕێ نیشاندەر. لایق: شایان. کامڵ: تەواو، پلەیەکی بەرزی عاریفانەیە. جەلادەهەندە: ڕۆشنکەرەوە.

واتە: ڕێ نیشاندەرێکی شایان و پلەوپایەی کامیل بوو، ئاوێنەی دڵی لە ژەنگ پاک و ڕۆشن دەکردەوە.

ئیسته مەر دماش بەها بۆ سەرمەشق
هەرزان بکەرۆ بەهای مەتای عەشق(١١)

* * *

*بینایی دیدەم ئەربشنەوان گوڵ
گەنج ئاسا تەشریف بەردەنی وە گڵ(١)
پای وێ مکێشۆ جەدامانشان
نمەبۆ هەوەس بەرامانشان(٢)

* * *

تەسکین بەخشی دەرد مەجذووب-ەکەی وێت
هیچ مەبەر دڵگیر مەعلووم بۆ پەرێت(١)
من هەر ئەو (وامق)، ڕووت دام، دان خاڵت
سەر ئەفگەندەی دەر (عەذرا)ی جەماڵت(٢)

(١١) مەر: مەگەر. دماش: لە دوای. بەها: ئاماژەیە بۆ شێخ محەممەد بەهائەددینی کوڕە گەورەی شێخ سیراجەددین. بکەرۆ: بکات. مەتا: کەلوپەل (لە مەتاع ی عەرەبییەوە وەرگیراوە).
واتە: ئیستە مەگەر لە دوای مەرگی ئەو شێخ محەممەد بەهائەددینی کوڕی ببێتە شێخ و سەرمەشق و نرخی کەلوپەلی عەشق هەرزان بکات.

* * *

* ئەم چوارینەش مامۆستا مەلا عەبدولکەریم بڵاوی کردۆتەوە. هەمان سەرچاوەی پێشوو ل ٤٩١.
(١) بشنەوان: ببیستێ. بەردەنی: بردووە.
واتە: بینایی چاوم ئەگەر گوڵ ببیسێ کە تۆ وەک گەنجینەیەک تەشریفت بردۆتە ژێر گڵەوە.
(٢) وێ: خۆی. مکێشۆ: هەڵدەکێشێ. بەرامان: سەر دەرهێنان.
واتە: (ئەوا گوڵەکە) بنجی خۆی لەبن هەڵدەکێشێ و ئارەزووی سەر دەرهێنان ناکات.

* * *

(١) تەسکین: ئارام. مەبەر دڵگیر: دڵگران مەبە. مەعلووم: ئاشکرا. پەرێت: بۆت.
واتە: ئەی ئارام بەخشی دەرد و ئازاری (مەجذووب) یا کەمەنکێش کراوەکەی خۆت، هیچ دڵگران مەبە و ئەوەت بۆ ئاشکرا بێت.
(٢) وامق: دڵداری عەذرا بووە و چیرۆکی خۆشەویستیەکەیان لەلایەن (عنصری) شاعیری ئێرانیەوە بە شیعر هۆنراوەتەوە. دام: داو. سەر ئەفگەندە: سەرشۆڕ. جەماڵ: جوانی.
واتە: من هەر ئەو وامقە عاشقەم کە ڕووخسارت داو و خاڵت دانەیەتی، لەبەر دەرگانەی عەذرای جوانیتدا سەرم دانەواندووە.

من هەر ئەو نێرگس وەهاری حوسنت
قڕ کەردەی سوپای زمسانی حوزنت(٣)
دیباچەی کیتاب عیشقی حەقیقیت
تەفسیری حەدیث دەئبی ڕەفیقیت(٤)
ئیسەیچە ئەرچی مەیلت بیەن سەرد
دڵت دان وەقەول ڕەقیبی نامەرد(٥)
ئەمما من جەسەر شەرتەکەی جاران
هەر غولامی تۆم شای وەفاداران(٦)

* * *

جەلای لەیلەوە... جەلای لەیلەوە
ناما ئەحوالێ جەلای لەیلەوە(١)
وەختەن جەهیجران ئەو بێ مەیلەوە
چون مەجنوون وێڵ بوون وە دووجەیلەوە(٢)

(٣) حوسن: جوانی. حوزن: خەم و خەفەت.
واتە: من هەر ئەو نێرگسەی بەهاری جوانیتم و هەر ئەوەم کە قڕم خستە ناو سوپای زستانی خەم و خەفەتت.
(٤) دیباچە: پێشەکی. حەدیث: گوفتار. دەئب: عادەت و خدە.
واتە: من هەر پێشەکیە نووسراوەکەی کتێبی ئەڤینی ڕاستەقینەی تۆم و هەر ئەوەم کە گوفتارەکانی خوو و خدەی هاوڕێیەتیتم ڕاڤە دەکرد.
(٥) ئیسەیچە: ئێستەش. بیەن: بووە. قەول: قسە.
واتە: ئێستەش ئەگەرچی مەیل و ئارەزووت سارد بۆتەوە و دڵت داوە بە قسەی ناحەزی نامەرد.
(٦) ئەمما: بەڵام.
واتە: بەڵام من لەسەر پەیمان و بەڵێنەکەی جاران هەر ماوم و هەر غولامی تۆم ئەی پاشا و گەورەی ئەوانەی کە وەفایان هەیە.

* * *

(١) ناما: نەهات
واتە: لەلای لەیلەوە هیچ هەواڵێ نەهات.
(٢) هیجران: دووری و دابڕان. دووجەیل: شوێنی مەجنوون.
واتە: خەریکە لەتاو دووری و دابڕانی ئەو بێ مەیلە وەک مەجنوون وێڵ و ئاوارەی دووجەیل بم.

نەپای دەلیلەن، نەرای ڕاگوزەر
نە ئاما ئەحواڵ، نەپەرسای خەبەر[3]
بی پەشێویی حاڵ، بی پەژارەوە
بی زامی کاریی گەستەی مارەوە[4]
چون شاهی شەترەنج گیرۆدەی سمکۆڵ
دەستاخم نەتۆی زنجیر، خانەکۆڵ[5]
ئامان بای شەماڵ بە تۆمەن ئومید
بۆ بە حاجەتی حسەینی شەهید[6]
شۆ وە ئاستانەی ساحێب وەفا و عەهد
بەصیدق و ئیخلاص بەجەخت و بەجەهد[7]
چونکە چەند ساڵەن من جەفام کێشان
دەروونم بە تیر تانەی بەد ئێشان[8]

(٣) ڕاگوزەر: شوێنی پەڕینەوە. ئاما: هات. پەرسای: پرسیت.
واتە: نە ڕێ نیشاندەر ڕێگەی هەیە و نە شوێنی پەڕینەوەش هەیە، تۆش نە هەواڵت هات و نە خەبەرێکت پرسی.
(٤) بی: بە ئەم، بەم.
واتە: منیش بەم حاڵە پەشێوەوە و بەم پەژارەوە، بەم زامە کاریگەرەی ماران گەستەوە.
(٥) سمکۆڵ: سمەکرەی ئەسپ لە جێگەی خۆیدا. دەستاخم: بەندم. خانەکۆڵ: ماڵوێران.
واتە: وەکو شای شەترەنج دەورم گیراوە و لە جێگەی خۆمدا گیرم خواردووە. بەند و دیلی زنجیرم و ماڵم وێرانە.
(٦) حاجەت: نیاز. خاتر.
واتە: دەخیلم بای شەماڵ ئومێدم بەتۆیە و وەرە بۆ خاتری حەزرەتی حسەین.
(٧) شۆ: بڕۆ. عەهد: پەیمان. صیدق و ئیخلاص: ڕاستی و دڵسۆزی. جەخت: پەلە، خێرا. جەهد: تێکۆشان، هەوڵدان.
واتە: بڕۆ بۆ دەرباری ئەو خاوەن وەفا و پەیمانە، بە ڕاستی و بە دڵسۆزی و بە پەلە هەوڵێکمان بۆ بدە.
(٨) کێشان: کێشاوە. ئێشان: ئێشاوە.
واتە: چونکە چەندین ساڵە من جەفام کێشاوە و دەروونم بە تیری تانە و لۆمەی خراپ ئێشاوە.

ئەو شەخسە جەفای بێ سامان بەردەن
نەڕای من چەندێ زوخاوان وەردەن[9]
تانەی ناکەسان،، ڕەقیبی بەدگۆ
وێنەی ماران گاز نەدڵ مەدۆسۆ[10]
ئومێدم ئیدەن فەردی فەریاد ڕەس
ڕەنجم بەرمەشۆ بە پووچ و عەبەس[11]
بێ سوود بەرنەشۆ عەزابی ڕەنجم
بە ناکەس نەدەی خەزانەی گەنجم[12]
جەبەعەد ئی گشت عەزاب و تاڵی
بەهەم بیاوین هەردوو حەلاڵی[13]
بنیشین وەهەم وەبێ دەردی سەر
بەکۆریی ڕەقیب عاقیبەت وەشەڕ[14]

(٩) بێ سامان: لەڕادە بەدەر. وەردەن: خواردووە.
واتە: ئەو کەسە جەفای زۆری کێشاوە و لەڕێی مندا یا لە پێناوی مندا چەندین زووخاوی خواردووە.
(١٠) بەدگۆ: خراپ بێژ. مەدۆسۆ: سوێ ئەدات (سوێی دەبێتەوە).
واتە: تانە و لۆمەی ناکەسان و ناحەزی خراپە بێژ، وەکو ماران گەستە ئازاری دڵ دەدات.
(١١) ئیدەن: ئەمەیە. فەریاد ڕەس: بە هاناوە هاتوو (مەبەست خوایە). بەرنەشۆ: دەرنەچێ.
واتە: هیوام ئەمەیە خوایە گیان ڕەنجم بە خەسار نەچێ و نائومێد نەبم
(١٢) واتە: بێ سوود وەرگرتن ئازاری هەوڵ و تێکۆشانم لە دەست دەرنەچێ، خەزانەی گەنجینەکەم (دڵخوازەکەم) نەدەی بە ناکەس بەچە.
(١٣) جەبەعد: پاشان، لەپاش. بە هەم بیاوین: بگەین بەیەک.
واتە: لە دوای ئەم هەموو سزا و تاڵی چەشتنە هەر دووکمان بە حەلاڵی بگەین بەیەک.
(١٤) بنیشین: دانیشین. عاقیبەت: ئەنجام.
واتە: بەبێ دەردی سەری پێکەوە دانیشین. بە کوێرایی چاوی ناحەزی عاقیبەت شەڕ.

تا قەڕنێ ئەیام بوویارین وە شاد
ئێمە خاتر خۆش، ڕەقیب ناموراد[١٥]

***

* جەلای لەیلەوە...

نەمان ئەحوالێ جەلای لەیلەوە
وەختەن نەهیجران ئەو بێ مەیلەوە
چون (مەجنوون) بشوون وە (دوجەیل) ەوە
نەپای دەلیلەن، نەڕای ڕاگوزەر
نە ئەحوالْ خێر، نە ئامان خەبەر
چون شای (شاترەنج) گیرۆدە و مەلوول
دووساخم نەتۆی زنجیر (خانەی كوول)
شۆوە ئاستانەی شای شاپەسەندان
شۆخ شیرین كار سەردار ڕەندان
واچە بەو نیشان ڕۆشو جە پێوار
نیشتە بیم بە هەم بێ خەوف جە ئەغیار
ئەو بە ڕێزەی ڕاز، من بە ئاه سەرد

(١٥) قەڕن: ماوەیەک (لێرەدا واتای سەدە ناگەیەنێ). بوویارین: ڕابوێرین. خاتر: دڵ.
واتە: تا ماوەیەک ڕۆژانێ بە شادی ڕابوێرین، ئێمە دڵشاد و ناحەز ناموراد.

***

* ئەم پارچە شیعرە کاک محەممەد عەلی قەرەداغی لە کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیدا بڵاوی کردۆتەوە، بەڵام لەگەڵ نوسخەکەی بەردەستی ئێمەدا جیاوازیان هەیە، بە پێویستی دەزانم لێرەدا بۆ بەراوردی ئەدەبی ئەوی لای کاک محەممەد عەلیش بڵاو بکەمەوە. ئەڵبەتە ئەبێ ئەوەش بڵێین کە لە ناو بەیاز و دەستنووسە کۆنەکاندا گەلێ شیعرمان هەیە کە هەر نووسەرەی بە شێوەیەک نووسیویەتیەوە و جیاوازی وشە و تەرکیبات و بەیت و نیوە بەیت لە نێوان نوسخەیەک و نوسخەیەکی تردا دەبینرێ.

سەرگوزەشتەمان حیكایەت مكەرد
واتم: بە تۆمار عومر فانی مەن
قەباڵەی حەیات زیندەگانیمەن
جەودەمدا چەند تا جە زوڵف تاتاش
بەستەبەست وێنەی (بەڕەزا)ی ڕووی تاش
من سەندم جەدەست ئەو بەرگوزیدەم
سێ جار پەیاپەی مالّام وەدیدەم
پێم بەخشا دەستەی زوڵفان عەنبەرین
جەتەنخوای، ئینعام و یەردەی وەرین

***

خەزانی خەمت داش نە باخچەی دڵ
شكۆفە تاسا، پەژموورده بی گوڵ[١]
سەرای سینەمات، دنیام خەمۆشەن
سەدای جەرگ مەیۆ شین و ڕۆ ڕۆشەن[٢]
دیارەن جەزەڵ سەهمم مەینەت بی
وەرنە تۆكەی یەند بێ مەرحەمەت بی[٣]

(١) داش: دای.
واتە: خەزانی خەمت هێرشی هێناو دای لە باخچەی دڵ، چرۆ تاسا و گوڵیش ژاکا.
(٢) مەیۆ:دێت.
واتە: (دوای ئەو هێرشە) ماڵە گەورەی سنگ كزومات بووە و دنیام كپ بووە، تەنیا دەنگێک لە جەرگەوە دێت ئەویش شین و ڕۆڕۆیە.
(٣) جەزەڵ: كورتكراوەی (جەئەزەل) بە واتای هەر لە سەرەتاوە یا هەر لە بوونمەوە. سەهم: بەش.
وەرنە: ئەگینا.
واتە: دیارە هەر لەسەرەتای بوونمەوە بەش و پشكم مەینەت بووە، ئەگینا تۆكەی ئەوەندە بێ ڕەحم و سۆز بوویت.

(ئازیز وەس بووزەم نەگێجاوی خەم)
نەومیدم مەکەر چون دێوانەی شەم(٤)
ساوەسەن شانای مەودای زەهرالوو
ڕەشکەی ڕۆح جەکای ئێش بیەن مەملوو(٥)
دەرگای لوطفەکەت وازکەر دەخیلم
(بنەک داری خەم خەیلێ زەلیلم)(٦)
یە (مەجذووب) واتەن بینایی چەمان
سا نەجاتش دەر جەدای بێ دەرمان(٧)

***

(٤) بووزەم: بم خەرە. نەومید: کورتکراوەی (نائومێد).
واتە: ئازیزەکەم بەس بم خەرە ناو گێژاوی خەمەوە و وەکو وەلی دڵداری شەم هیوا بڕاوم مەکە. (میسرەعی یەکەمی ئەم بەیتە هی مەولەوییە و تێهەڵکێش کراوە).
(٥) شانای: وەشاندنی. زەهرالوو: ژەهراوی. مەملوو: پڕ.
واتە: دەسا وەشاندنی تیری نووک تیژی ژەهراوی بەسە، من ڕەشکەی ڕۆحم پڕ بووە لە کای ئێش و ئازار.
(٦) وازکەر: بکەرەوە. بنەکدار: بازرگانێ کاڵا بە شێوەی دەستە و دەرزەن بفرۆشێ. خەیلێ: زۆر.
واتە: دەخیلتم دەرگای سۆز و لوتفت بکەرەوە، چونکە من خەم بە دەستە و دەرزەن دەفرۆشم و زۆر داماوم. (میسرەعی دووەم هەر هی مەولەوییە و تێهەڵکێش کراوە).
(٧) یە: ئەمە. واتەن: وتوویەتی. جە دای: لە دەردی.
واتە: ئەم شیعرانە مەجذووب وتوویەتی ئەی بینایی چاوەکانم، سا تۆیش لە دەردی بێ دەرمان ڕزگاری کە و بیپارێزە.

خالۆ ظاهیر بۆ وەزەینی عارف
خالی بۆ وەشان شێوەی تەعارف(١)
مشیامن وەی دەرد بێ سامانەوە
وەی صەفای ئامای سەد ئامانەوە(٢)
هەی هو دەمێ بی تەشریف بوەردام
دەس وەی زیندەگیی عەبەث نەکەردام(٣)
بەڵام مالوومەن شک نەداروو لێش
مەرهوونەن ئومور پەرێ وەختی وێش(٤)

***

(١) ظاهیر بۆ: دەرکەوێ، ئاشکرا بێ. عارف: زانا، خواناس، لە زمانی فارسیدا واتای (ئارامگر)یشی وەرگرتووە. بۆ: بێ. وەشان: لە (شأن)ی عەرەبییەوە وەرگیراوە بە واتای شەوکەت و پلەوپایە. تەعارف: لە فارسیدا جگە لە یەکتر ناسین بەواتای ئاشنایی نواندنیش دێت.
واتە: خالۆ... با لە زەینی پیاوی خواناسدا یا زانادا ئەوە دەرکەوێ کە نامەوێ پلەی ئاشنایەتی خۆم دیاری بکەم (مەبەست ئەوەیە کە پێویست ناکات باسی دۆستایەتی نێوانمانت بۆ بهۆنمەوە).
(٢) مشیا: دەبوو. سامان: لێرەدا بە واتای ئارام دێت. ئامای: هاتی.
واتە: دەبوایە من بەم ئازارە بێ ئارام و ئۆقرەوە و بەم سەفایەی کە هاتی و سەد ئەمان و دەخیلی پێوەیە.
(٣) بوەردام: ببردایە. زیندەگی: ژیان. عەبەث: پڕوپووچ.
واتە: هەیهوو دەبوایە دەمێک بوو بڕۆشتمایە (واتە بمردمایە) و دەستم بەم ژیانە پڕوپووچە نەکردایە.
(٤) ماوومەن: دیارە (لە معلوم)ی عەرەبییەوە وەرگیراوە. نەداروو لێش: لێی نییە. مەرهونەن: لەگرەودایە، ڕەهن کراوە. پەرێ: بۆ. وێش: خۆی.
واتە: بەڵام دیارە و گومانم لێی نییە کار و فەرمان بۆ وەختی خۆی خراوەتە گرەوو دانراوە.

* خالۆ! وە دیدەی ئازیزی خالۆت
وە نالەی وەیاد دووریی تۆ نالۆت
جەوساوە خالۆت ئازیزش مەردەن
ڕۆم جەشەوی تار تەوفیر نەکەردەن
ظولمات بی وەلام سەر هەردی ئێلاخ
هەماها گەرمەسێر بین وە (ئاخ داخ)
(قەسر) و (بێشکان) صەفای (سەربیرە)
سەیری سەیرانگەی سەر سەراو (دیرە)
مەزەی قەتارەی قازان نەقەتار
گومەتەی جەیران نەباغچەی (حەسار)
سەیری هاژەی تاف سافی (قۆرەتوو)
نیگای نازنەعەین ئاهووی سەر بەسوو
تەماشای بینای (حەوش) خۆش بونیاد
تەجرەبەی تەصویر تاقەکەی فەرهاد
لەذیذیی شنۆی شکارگەی (سەرنەفت)
لێم بیەن وەژار مەندەی تاس هەفت

دەربارەی ئەم میرزا محەممەدە منیش لە ڕێگەی خۆمەوە لە هەندێ لە پیرەمێردانی نەورۆڵی پرسیارم کرد، لە ئەنجامدا لای بەڕێز (کوێخا محەممەدی سەراو) کە دەبێتە مێردی پووریی دایکم بە دڵنیاییەوە وتی: کە ئەو میرزا

* ئەم شیعرە مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لە هەمان سەرچاوەی پێشوودا ل ٤٩٥ بڵاوی کردۆتەوە. لە پەراوێزی شیعرەکەشدا زانیارییەکی تازەی داوینەتێ کە فەرموویە: ئەحمەد پریسی برادەرێکی ئەدەب دۆستی بووە ناوی میرزا محەممەد بووە، لەگەڵ میرزا مەحموودی برای لە دێی (میراولی) دانیشتوون لە نزیک هەڵەبجە. برایەکی تریشی بووە میرزا عەبدوڵڵا ناو مەنسووبی وەسمان پاشای جاف بووە. ئەمانە لەو چەرخەدا دیار بوون و دەوریان بووە.
میرزا محەممەد کوڕێکی ئەمرێ، ئەحمەد پریسیش نامەی پرسە و سەرەخۆشی لێکردنی بۆ ئەنووسێ، ئەویش بەم پارچە شیعرە وەڵامی ئەداتەوە.

محەممەدە باوە گەورەی ئێوەیە لە سەری دایکەوە. واتە دایکم فاطمە کچی ڕابیعە کچی فەتاحی کوڕی میرزا محەممەد.

لە پارچە شیعرەکەی میرزا محەممەددا ئەو ناوانەی خراونەتە ناو دوو کەوانەوە ناوی شوێنە خۆشەکانی ناوچەی گەرمیانن، پێ دەچێ ئەو کاتە کە کوڕەکەی مردووە لە گەرمیان بووبێ.

هەروەها لە شیعرەکەدا ئەحمەد پریسی بە (خالۆ) ناوی بردووە، ئەویش لە یەکەم بەیتدا دەڵێ (خالۆ وە دیدەی ئازیزی خالۆت) کە ئەمە ئەوە دەردەخات خالۆی ئەحمەد پریسی بووبێ. نموونەی شیعرێکی تری ئەم شاعیرەم لەلایە، بۆ ئەوەی لە بەڵای ڕۆژگار ڕزگاری ببێت لە داوێنی ئەم کتێبەدا بڵاوی دەکەمەوە.

***

دەروونم زامەن... دەروونم زامەن
یاران، یاوەران، دەروونم زامەن[١]
قرچەی شکەستەی پێشەی ئەعزامەن
چەنی دەردی دڵ شین و عەزامەن[٢]
دەک قاصید زمان لەتار لەتار بای
وەنێشی ماری حوڕەیش زامدار بای[٣]

(١)زامەن: زامدارە.
واتە: هاوڕێیان، برادەران، دەروونم زامدارە.
(٢) شکەستە: وردبوون، تێکشکان. پێسە: ئێسقان. ئەعزا (أعضاء): ئەندامی لەش. چەنی: لەگەڵ.
عەزا: پرسە و تەعزیە.
واتە: قرچەقرچی ورد بوون و تێکشکانی ئەندامەکانی لەشمە و لەگەڵ دەرد و ئازاری دڵمدا شیوەن و تەعزییەمە.
(٣) قاصید: پەیامبەر، تەتەر. لەتار لەتار: پارچە پارچە، لەت و کوت. حوڕەیش: جۆرە مارێکی کوشندەی ژەهراوییە.
واتە: دەک تەتەر زمانت لەت و کوت بێ و بەنووکی تیژی (ددانی) ماری حوڕەیش زامدار بی.

هەوارە و هەوار هەرداخ وەکۆڵ بای
چون مەجنوون دایم وا مەندەی چۆڵ بای[٤]
ئی خەبەر چێش بی دات نەپەردەی گۆش؟
وەتالان بەردت خەزانەکەی هۆش[٥]
ئیسە دڵ و هۆش، چەم و دەست و دەم
چەمەریشانەن، وا وەیلا و ماتەم[٦]
مەگرەوان بە کوڵ، مەواچان هەیرۆ
پەی مەرگی ناکام ئەوڕەحمان هەیرۆ[٧]
هەیرۆ سەرقەتار جەهێلانم رۆ
وەش ڕەفتارەکەی ناو خێلانم رۆ[٨]
سککەی با ڕەواج بازاڕی عەشق رۆ
نەو ڕاویارەکەی ڕاگەکەی حەق رۆ[٩]

(٤) چون: وەکو. وامەندە: بەجێماو.
واتە: هەوارە و هەوار هەر داخ و خەفەت بە کۆڵتەوە بێت، وەکو مەجنوون هەمیشە لە دەشت و چۆڵاییدا بەجێ مابیت.
(٥) چێش بی: چی بوو. گۆش: گوێ. بەردت: بردت.
واتە: ئەم هەواڵە چی بوو دات لە پەردەی گوێ؟ و خەزێنەی هۆشت بە تالان بردم.
(٦) چەم: چاو.
واتە: ئێستە بە جارێ دڵ، هۆش، چاو، دەست، دەم، چەمەری دەگێڕن و واوەیلا و ماتەمیانە.
(٧) مەگرەوان: دەگرین. مەواچان: دەڵێین.
واتە: بەکوڵ دەگرین و دەڵێین هەیرۆ، هەیرۆ بۆ مەرگی لە ناکاوی عەبدولڕەحمان.
(٨) وەش: خۆش.
واتە: هەیرۆ... سەرقەتاری لاوانم رۆ و خۆش ڕەفتارەکەی ناو خێلانم رۆ.
(٩) با ڕەواج: بە برەو. نەو ڕاویار: ڕێبواری تازە.
واتە: پارەی بەبرەوی بازاڕی عەشق رۆ، تازە ڕێبوارەکەی سەر ڕێگای خودا رۆ.

تازە مەی وەردەی مەیخانانم رۆ
یاگەوەش کەردە نە جینانم رۆ[١٠]
جەی دنیای فانی نەیاوان وەکام
جەولانە سایەی شای فخر الأنام[١١]
جە قەسر و باخێ جاگێرە بێ بیم
موبارەکت بۆ جنات النعیم[١٢]

***

دەک فەلەک جەرگت چون جەرگم ڕێش بۆ
زامانت ناسۆر دایم پڕ ئێش بۆ[١]
چۆن دڵت ئاما ئەو بەرگوزیدە
ئەو ئاهوی تاتار سۆسەن چەریدە[٢]
ئەو پەری شێوە، ئەو بەدر ڕوخسار
ببەری وەسای گڵکۆی تەنگوتار[٣]

(١٠) وەردەی: خواردووی. یاگە: شوێن. جینان: بەهەشت.
واتە: تازە مەی خواردووەکەی ناو مەیخانانم رۆ، جێگە خۆش کردووەکەی ناو بەهەشتم رۆ.
(١١) جەی: لەم. نەیاوان: نەگەیشت. فخر الأنام: واتە پێغەمبەر.
واتە: لەم دنیا هیچەدا بە ئامانج نە گەیشت، لەو دنیا لە سایەی پێغەمبەرەوە.
(١٢) جاگێرە: جێ بگرە. جنات النعیم: بەهەشت.
واتە: لەکۆشک و باخێکدا بێ ترس جێگەیەک بگرە و بەهەشتت پیرۆز بێ.

***

(١) ڕێش بۆ: بریندار بێ.
واتە: دەک فەلەک جەرگت وەکو جەرگم بریندار بێ، زامەکانت ناسۆر بن و هەمیشە پڕ لە ئێش بن.
(٢) ئاما: هات. بەرگوزیدە: هەڵبژاردە. تاتار: ناوچەیەکە لە چین کە ئاسکی زۆرە. چەریدە: لەوەڕیاو.
واتە: چۆن دڵت هات ئەو شۆخە هەڵبژاردەیە، ئەو ئاسکی تاتارەی کە گیای سۆسەن خۆراکی بوو.
(٣) بەدر: مانگی چواردە. ببەری: ببەی.
واتە: ئەو پەری شێوەیە، ئەو سیما وەک مانگی چواردەیە، ببەی بۆ ناو گۆڕی تەنگ و تاریک.

سەوڵی خەرامان هاوڕازت لوان
سابالآی سەهییت چەم کەرچون کەمان(٤)
نێرگس چەم مەڕێژ وە شنۆی وەهار
چەقت پەی چێشەن دمای کۆچی یار؟(٥)
وەڕەزا زوڵفت بقاچە بێ ناز
هەنی چەنی تای کێ مەکەری ڕاز؟(٦)
ئاخ چەند ڕۆێ بی چەنەم دوور بی خەم
ئارۆ گێلاوە وێش دانە قەرەم(٧)
چون هەردە جاران ئاماوە یاگەش
زانام ئەو نامەرد گوم کەردەن ڕاگەش(٨)
جاریۆتەر شادی جە دڵ بەرکەردەن
میوەجاتی شەوق وەیەک ژەم وەردەن(٩)

(٤) لوان: ڕۆشت. سەهی: قنج و قیت.
واتە: ئەی دار سەرووی بە لەنجەولار هاوڕازەکەت ڕۆشت، دەسا تۆش بالآی قنج و قیتت وەکو کەوان بچەمێنەوە.
(٥) شنۆ: شنە. پەی چێشەن: بۆچییە. دمای: دوای.
واتە: ئەی گوڵی نێرگس چاوت بە شنەبای بەهار مەڕێژە، لە دوای مەرگی ئەو یارە خۆشەویستە چاوت بۆچییە؟
(٦) وەڕەزا: بەڕەزا، گیایەکی بۆنخۆشی کوێستانیە. هەنی: ئیتر. چەنی: لەگەڵ. مەکەری: دەکەی.
واتە: ئەی بەڕەزا زوڵفت بە بێ ناز هەڵپاچە، ئیتر لەگەڵ تاڵی زوڵفی کێدا قسەی شیرین دەکەیت.
(٧) ڕۆێ بی: ڕۆژێ بوو. چەنەم: لێم. ئارۆ: ئەمڕۆ. گێلاوە: گەڕایەوە. وێش: خۆی.
واتە: ئاخ... چەند ڕۆژێ بوو خەم لێم دوور بوو، کەچی ئەمڕۆ گەڕایەوە و خۆیدا لە قەرەم.
(٨) هەردە جاران: جارانی پێشوو، ئەوسا. ئاما: هات. یاگە: شوێن. ڕاگەش: ڕێگەی.
واتە: دیسان وەکو ئەوساهاتەوە جێگەی خۆی و سەقامگیربوو، زانیم ئەو نامەردە ڕێگای خۆی گوم کردووە.
(٩) بەرکەردەن: دەرکرد. وەردەن: خواردی.
واتە: جارێکی تر لەدڵمدا شادی دەرکرد و هەرچی میوەی شەوق و خۆشیم هەبوو بە ژەمێک خواردی.

سەلامون عەلەیک تاقە هامڕازم
ئەی مەعشووقەکەی بە عیشوە و نازم(١٠)
نمازە شادی و کەیف و مەیل و شەوق
بەیان، نەوکاخە تێر بکەران زەوق(١١)
سەرای خاصی تۆن هەر پەی تۆ خاسەن
مەجذووب نەزومرەی خودا نەشناسەن(١٢)

***

دڵ غەرقی گێجا و مەینەت و غەم بی
بالآ چون چەوگان چەمیدە و چەم بی(١)
خێڵخانەی شادی جە کۆماری دڵ
کۆچ کەردەن فەنا کەردەن وە مەنزڵ(٢)

(١٠) مەعشووقە: دڵخواز.
واتە: (منیش بەخەمم وت) سلآوت لێ بێ تاقانە هاوڕازەکەم، ئەی دڵخوازەکەی بەخەمزە و نازم.
(١١) نمازە: مەهێڵە. بەیان: بێن. کاخ: کۆشک.
واتە: (ئەی خەم) مەهێڵە شادی و خۆشی و ئارەزوو بێنە ئەو کۆشکەوە (دڵمەوە) تێر زەوق بنوێنن.
(١٢) سەرا: ماڵی گەورە. خاص: تایبەت. پەی: بۆ. زومرە: کۆڕ.
واتە: (دڵم) سەرای تایبەتی تۆیە و هەر بۆ تۆ چاکە، مەجذووب لە کۆڕ و دەستەی خوانەناسانە.

***

(١) چەوگان: گۆچان، گالۆک. چەمیدە: چەماوە.
واتە: دڵ نوقمی گێژاوی مەینەت و خەم بوو، بالآم وەکو گۆچان چەمییەوە.
(٢) خێڵخانە: هۆز. کەردەن: کرد. فەنا: لەناوچوون.
واتە: هۆز و عەشیرەتی شادی و خۆشی لەکۆماری دڵدا کۆچی کرد و فەنای کرد بە هەوا و مەنزڵی خۆی.

ئاهوی نیشاطم هەر ڕەم مەکەرد ڕەم
کەواتری شەوق باڵ مەدا وەهەم(٣)
ناگا قاصیدێ ئاما نەڕاوە
نامەی تۆ ئاوەرد وەسەد مەعناوە(٤)
نامە، چ نامە، پڕ نە مزگانی
سەرشار نە قەترەی ئاوی حەیوانی(٥)
حروف ڕەونەقدار باهەم پەیوەستەن
چون دانەی عیقدی عەقیق صەف بەستەن(٦)
ساحیرەی مەضمون وەنیمە نیگاه
دێوانەم کەردەن هەی سبحان الله(٧)
موبارەکت بۆ شادی، هەر شاد بی
یانەی دڵت پەی بەزم ئاباد بی(٨)
پەیکت دێر ئاما ، نەزانام تەگبیر
جە ئەیازەکەت مەگێرە تەقصیر(٩)

(٣) نیشاط: خۆشی. ڕەم مەکەرد: ڕای دەکرد. کەواتر: کۆتر.
واتە: ئاسکی خۆشیم هەر ڕای دەکرد و نەدەگیرسایەوە، کۆتری شادیشم باڵی دەدا لە یەک و دەفڕی.
(٤) قاصید: پەیک. ئاما: هات. ئاوەرد: هێنا.
واتە: لە ناکاودا پەیکێ لە ڕێوە هات. نامەکەی تۆی هێنا کە سەد واتای تێدا بوو.
(٥) مزگانی: موژدە. حەیوانی: ژیان.
واتە: نامە... بەڵام چ نامەیەک، پڕ بوو لە موژدە و لێوان لێو بوو لە دڵۆپە ئاوی ژیان.
(٦) حروف: پیتەکان. باهەم پەیوەستەن: پێکەوە نووساون. عیقد: ملوانکە.
واتە: پیتەکانی نامەکەت ڕەونەقیان هەیە و جوان پێکەوە بەستراون، وەکو دەنکی ملوانکەی ئاقیق ڕیزیان بەستووە.
(٧) ساحیرە: جادووگەری مێ. مەضمون: ناوەڕۆک.
واتە: جادووگەری ناوەڕۆک بە نیوە نیگایەک شێتی کردووم، هەی سبحان الله لەم کارە.
(٨) یانە: ماڵ.
واتە: شاییت پیرۆز بێ و هەر شاد بیت، ماڵی دڵت بۆ بەزم و ڕابواردن ئاوا بێ.
(٩) نەزانام: نەمزانی. ئەیاز: خۆشەویستێکی زیرەکی دەرباری سوڵتان مەحمودی خەزنەوی بووە. =

* ڕۆچون ڕووت سپی، شەو چون زوڵفت تار
ئاد دین، ئید دنیام، بەردەن وە ئێلغار
ئینەکەی ڕەوان شای والا تەبار
خەمت هەرپەی من، وەشیت پەی ئەغیار(١)

***

زووخاوم نۆشان.. زووخاوم نۆشان
ئەمشەو جە دووریت زووخاوم نۆشان(١)
جە دووری باڵات شای شیرین شێوە
شەو بی وە دەیجوور، من بیم وە لێوە(٢)
سەرسام، سادار، گلاراوم بی
نە صەبر و تاقەت، نە شەو خاوم بی(٣)

= واتە: تەتەرەکەت یا نامە هێنەرەکەت درەنگ هات و منیش هیچ تەگبیرێکم بۆ نەکرا، لەبەر ئەوە لە ئەیازەکەی خۆت کەموکوڕیی مەگرە و ببوورە.

***

* ئەم شیعرە لە وەڵامی پەیامێکی مەحموود پاشای جافدا نووسراوە کە کاک ئەحمەد پریسی دەعوەت کردووە بۆ شایی و زەماوەندەکەی. بەڵام درەنگ کەوتووە و بۆی نەکراوە بچێت. لەبەر ئەوە بەم نامە شیعریە پیرۆزبایی لێکردووە.
(١) ڕۆ: ڕۆژ. ئاد: ئەو. ئید: ئەم. ئێلغار: هەڵمەت. والا تەبار: پایە بەرز. ئەغیار: بێگانە.
واتە: ڕۆژ وەکو ڕووت سپیە و شەویش وەکو زوڵفت ڕەشە. ئەو دین و ئەم دنیامی بە هەڵمەتێ برد. ئەمە کەی ڕەوایە ئەی پاشای پایە بەرز، خەمت هەر بۆ من بێت و خۆشیت بۆ بێگانە. شاعیر لە میسرەعی یەکەمدا هونەری (تەشبیهی مەقلوب)ی بەکار هێناوە.

***

(١) نۆشان: نۆشی.
واتە: زووخاوم نۆشی، ئەمشەو لە دووریت زووخاوم نۆشی.
(٢) لێوە: شێت و شەیدا.
واتە: لەتاو دووریی باڵات ئەی شاجوانی وەک (شیرین) شەو بوو بە تاریکترین شەویساڵ و منیش شێت و شەیدا بووم.
(٣) سەرسام: سەرئێشە و حاڵەتی پەرێشانی و وڕێنە کردن. سادار: فێ لێهاتوو. خاو: خەو.
واتە: تێکچووم، فێم لێهات و جێگەم بە خۆم نەدەگرت. نە ئارام و تاقەتم ماو نە شەویش خەو.

به وێنەی فەرهاد تاشام (بێستوون)
دڵەی بەدبەختم غەرق بی نە هوون(٤)
به وێنەی (مەجنوون) به کۆی (نەجد)ەوە
چەنی ئاخ و داخ صوبحم کەردەوە(٥)
دەردم گرانەن نەداروون تاقەت
مەردەنیم فەرضەن پەرێ فەراقەت(٦)
نەداروون ئارام پەرێ دووریی تۆ
هەی داد هەی بیداد، هەی هانا، هەیرۆ(٧)
ظیللی ئیمامان لوان نەبارم
یا شاهی شاهان بکەرە چارم(٨)
یاحەی بە حاجەت پێغەمبەران گشت
بەو چهار مەلەک ئەمری تۆ نەمشت(٩)
به تاجی میعراج ڕەسولی ئەمین
قاضی الحاجات، رب العالمین(١٠)

(٤)هوون: خوێن.
واته: وەکو فەرهاد چیای بێستوونم تاشی و دڵە بەدبەختەکەم نوقمی خوێن بوو.
(٥) نەجد: ئەو چیایەی کە مەجنوون لە ڕۆژانی عاشقیدا ڕووی تێدەکرد و کاتی تێدا بەسەر دەبرد.
چەنی: لەگەڵ. صوبح: بەیانی.
واته: وەکو مەجنوون بەچیای نەجدەوە، لە گەڵ هەڵکێشانی ئاخ و داخدا ڕۆژم کردەوە.
(٦) مەردەنیم: مردنم. فەرضەن: فەرز و پێویستە. فەراقەت: دووری و لێک بڕان.
واته: دەرد و ئازارم گرانە و حەوسەڵەم نەماوە، ئیتر لە داخی دووری و لێک بڕان مردنم پێویستە.
(٧) نەداروون: نیمە.
واته: لەتاو دووری تۆ ئارامم نییە و...
(٨) ظیلّ: سێبەر. لوان: ڕۆشت. شاهی شاهان: خودا.
واته: سێبەری ئیمامەکان لەسەرم لاچوو ڕۆشت، دەسا خوایە چارەیەکم بکە.
(٩) چهار مەلەک: چوار فریشتە. مەبەست (جبرەئیل، میکائیل، ئیسرافیل، عیزرائل)ە.
واته: خوایە بۆ خاتری هەموو پێغەمبەران و بەو چوار فریشتەی کە فەرمانی تۆیان لە دەستدایە.
(١٠) قاضی الحاجات: ئەوەی مرازی خەڵک بەجێ دێنێ، مەبەست خوایە. رب العالمین: =

بەشقی ئیمامان چهاردە مەعصووم
هەفتاد و دوو تەن شەهیدی مەظلووم(١١)
فەرەجێ، خەیرێ، باجەتی خاسان
ذاتی پاکی تۆم بە حەق شناسان(١٢)
بدەرە پەنەم مەرگی نیهانی
مەرگم خاستەرەن جەی زیندەگانی(١٣)

* * *

ساقی بۆ، جانم فیدای بالات بۆ
مۆژەم جاڕوکەش گەردی پالات بۆ(١)
هەر تۆنی وە تاق هەمرازی دەردم
حاڵزان وە ئەسرار هەناسەی سەردم(٢)
وادەی کارتەن هیچ مەکەر درێخ
درەختی عەیشم بەرئاوەر جە بێخ(٣)

= پەروەردگاریی هەر دوو دنیا.
واته: بە تاجی هاتن بۆ ئاسمانی پێغەمبەر (شەوی میعراج) ئەی خوای پەروەردگاری هەر دوو دنیا.
(١١) بەشقی: بەعەشقی، بە واتای (لەبەر خاتری)یش دێت. مەعصووم: بێگوناح.
واته: لەبەر خاتری هەر چواردە ئیمامە بێگوناحەکە و لەبەر خاتری گیانی ئەو حەفتا و دوو کەسەی کە لەگەڵ حەرزەتی حسەین دا بە ستەم شەهید کران.
(١٢) فەرەج: ڕزگار کردن. خاسان: پیاوچاکان.
واته: ڕزگارم کە، خێرێکم پێ بکە، لەبەرخاتری پیاوچاکان چونکە من زاتی پاکی تۆم بەحەق ناسیوە.
(١٣) بدەرە پەنەم: بمدەرێ.
واته: مەرگی نهێنیم بدەرێ و بمکوژە، چونکە مردنم لەم ژیانە چاکترە.

* * *

(١) بۆ: وەرە. جاڕوکەس: گسک لێدەر. پالا: پێڵاو.
واته: ئەی مەیگێڕ، وەرە گیانم بە قوربانی بالات بێ و برژانگم گسک لێدەری تۆزی پێڵاوەکەت بێ.
(٢) تۆنی: تۆی. ئەسرار: نهێنیەکان.
واته: چونکە بە تەنیا هەر تۆ هاوڕازی دەرد و ئازارمی و لە نهێنیەکانی هەناسەی ساردم شارەزایت.
(٣) مەکەر: مەکە. عەیش: ژیان. بەرئاوەر: دەربێنە. =

هەر یەند مەستم کەر بێخەبەر مانوون
ڕۆی ڕەوشەن وەشەو دەیجوور بزانوون(٤)
دنیا و مافیها با نەچەم تار بۆ
خەم وەبانی خەم نەدەروون بار بۆ(٥)
نیازمەن تەرکی ڕەویەی عام کەروون
چون تارک الدین وێم بەدنام کەروون(٦)
چونکە کۆچ کەردەن بولبول نەباخان
ماڕیان شیشەی دڵ بەرزە دەماخان(٧)
نەوای سەد تەرزی بولبولم پەی چێش؟
شەمیمی عەبهەر نەوگولم پەی چێش؟(٨)
صەفای لەیلاخ و ئێلاخم پەی پێش؟
چەشم ئەندازی (ئاخ داخ)م پەی چێش؟(٩)
بۆی عەتری یەخەی نازارم پەی چێش؟
سەیرانگاو بەزمی وەهارم پەی چێش؟(١٠)

= واتە: وادەی کاری تۆیە و تۆیش هیچ درێخی مەکە، درەختی ژیانم لەڕەگ و ڕیشە دەربێنە.

(٤) مانوون: بمێنم. بزانوون: بزانم.

واتە: ئەوەندە سەرخۆشم کە ئاگام لە خۆم نەمێنێ و ڕۆژی ڕووناک بە تاریکترین شەو بزانم.

(٥) مافیها: هەرچی تێدایە. چەم: چاو.

واتە: دنیا بە هەموو شتێکیەوە کە تێیدایە لەبەر چاوم تاریک بێ و خەم لەسەرخەم لە دەروونمدا بار بێ.

(٦) ڕەویە: شێوە. عام: خەڵکی. تارک الدین: ئەوەی وازی لە دین هێناوە. وێم: خۆم.

واتە: نیازم وایە واز لە شێوەی ڕەوشتی هەموو کەسێ بێنم، وەک ئەوەی کە وازی لە دین هێناوە خۆم بەدناو بکەم.

(٧) ماڕیان: شکا. بەرزە دەماخان: ئەوانەی بە کەیف و زەوقن.

واتە: چونکە بولبول لە باخاندا کۆچی کرد و بەوەش شووشەی دڵی ئەوانەی بە کەیف و زەوقن شکا.

(٨) نەوا: چریکە. پەی چێش؟: بۆچیە؟. شەمیم: بۆن. عەبهەر: یاسەمین، نێرگس (بە واتای هەردووکیان دێت).

(٩) چەشم ئەنداز: دیمەن. ئاخ داخ: چیایەکە لە ناوچەی زەهاو.

واتە: چریکە و ئاوازی سەد شێوەی بولبولم بۆچیە؟ بۆن و بەرامەی یاسەمین و نێرگسی تازەم بۆچیە؟

(١٠) واتە: بۆنی گوڵاوی یەخەی نازدارم بۆچیە؟ سەیرانگا و بەزمی بەهارم بۆچیە؟.

شادی شۆ نە دڵ ڕاگەکەت خار بۆ
جەرگت وە تیخی دەردم لەتار بۆ(١١)
ئەبو جەهلی خەم بۆ وەسەرای دڵ
عەجەب بوتخانەن مەرامت حاصڵ(١٢)
تەشریف باوەرە تاقەت سەر کەردەن
مەجذووب موریدتەن تاحەیات مەندەن(١٣)

* * *

سەیدی بەندەی دڵ وە خەم خەستەت
عەبدوڵڵای وەئەمر حەق کەمەر بەستەت(١)
دانەی خەزانەی (لاریب) نەجێی پاک
مەمنوونی خەڵات فاخیرەی (لولاک)(٢)

(١١) شۆ: بڕۆ. لەتار: شەق و پەق.

واتە: شادی لە دڵم بڕۆ و ڕێگاکەت هەر دڕک و داڵ بێ، جەرگت بە تیخی ئازارم شەق و پەق بێ.

(١٢) ئەبو جەهل: نازناوێک بوو لە جێگەی (ابو الحکم) موسڵمانان دایان بە عمرو بن هشامی مخزومی چونکە زۆر دژایەتی پێغەمبەر و ئیسلامی دەکرد. عەجەب: سەیر و سەرسوڕهێنەر.

واتە: (دوای ئەوەی شادی ڕۆیشت) ئەی ئەبو جەهلی خەم و خەفەت تۆ وەرە بۆ ماڵە گەورەی دڵ، کە بوتخانەیەکی زۆر سەیرە و بە ئاواتت دەگەی.

(١٣) باوەرە: بێنە. مەندەن: ماوە.

واتە : (ئەی خەم) تەشریف بێنە من حەوسەڵەم نەما، ئیتر تا ژیان ماوە مەجذووب دەبێتە موریدت.

* * *

(١)عەبدوڵڵا: مەلا عەبدوڵڵای داخی خزمی مەولەوی. حەق: خوا.

واتە: ئەی گەورەی منی بەندەی خۆت کە دڵم بە خەمت زار و نەخۆشە، تۆ عەبدوڵڵایت واتە بەندەی خوایت و بە فەرمانی خوا پشتوێنت بەستووە بۆ خزمەت کردن و تاعەت.

(٢) لاریب: بێگومان، مەبەست خوایە. فاخیرە: گرانمایە. لولاک: ئاماژەیە بەوەی کە خوا بە پێغەمبەری فەرمووە (لولاک لولاک لما خلقت الأفلاک): ئەگەر تۆ نەبوویتایە ئاسمانەکانم دروست نەدەکرد، لێرەدا وشەی لولاک مەبەست پێغەمبەرە.

واتە: دانەی ناو گەنجینەی خودا لە جێگایەکی پاکدا و مەمنوونی بەوەی کە خەڵاتی گرانمایەی پێغەمبەری وەرگرتوە (مەبەستی ئەوەیە کە سەییدیت و ئەولادی پێغەمبەری).

ڕەشحەی بەحری نوور، چەشمەی وشکاو بێز
گوڵخونچەی گوڵشەن ڕەوضەی صەفارێز(٣)
خەطاطی سەر مەشق عیشقی نەو هاڵان
(داخی) دڵ خاڵ خاڵ خەیاڵی خاڵان(٤)
نەسەر تەختانچەی تەن، نەچەمەی چەم
تەوحید سەراییش مەیۆ صۆفی خەم(٥)
نەو پایز هیجر وە وەیشوومەی دەرد
وەڵگی سووەیل ڕەنگ شادیم بەراوەرد(٦)
ئەر ئەدەب جەیاد تۆ نەکەردەبی
سفتەی تەن شەماڵ سەد جار بەردەبی(٧)
ئەورۆ دەفتەردار ڕای (ما فی العدم)
خامەی سەرنویشتدا نەڕووی ڕەقەم(٨)

(٣) ڕەشحە: نم، تنۆک. ڕەوضە: باخچە.
واتە: تنۆکی دەریای نوور و سەرچاوەی وشکایی لەبەر چاوخەر، گوڵ خونچەی گوڵزارێک کە باخچەی کەیف و سەفا دائەوەرێنی.
(٤) واتە: ئەی خۆشنووسی سەرمەشقی عەشقی تازە پێگەشتووان و داخی دڵت خاڵ خاڵە بە هۆی خەیاڵی خاڵانەوە.
(٥) تەختانچە: شوێنێکی بچکۆلەی تەخت. چەمەی چەم: چاوگەی چاو. تەوحید سەرایی: یەکتاپەرستی.
واتە: لەسەر تەختایی بچکۆلەی لەشت و لەسەر چاوگەی چاوتەوە سۆفی خەم مەیلی یەکتاپەرستی دەکات.
(٦) بەراوەرد: دەرهێنا.
واتە: پایزی نوێی دوورکەوتنەوە و لێک بڕان بە بای وەیشوومەی دەرد و ئازار، ئەو گەڵای شادییەی وەراندم.کە سیوەیل ڕەنگی ڕشتبوو.
(٧) سفتە: سووتاو. خۆڵەمێش.
واتە: ئەگەر لە یادی تۆدا بای شەماڵ ئەدەبی نەنواندایە ئەوا خۆڵەمێشی لەشمی سەد جار بردبوو.
(٨) ما فی العدم: ئەوەی لە تیاچوون دایە. ڕەقەم: نامە.
واتە: ئەو ڕۆژەی کە دەفتەرداری ڕێگای لەناوچوون، قەڵەمی چارەنووسی خستە سەر نامە.

هەر کاڵای جەلاش وەمن سپەردەن
لیقاشان جەعیشق من پەیدا کەردەن(٩)
هاڵای نەو وەهار لوطفت پێوارەن
جەو بی خونچەی عیشق من نادیارەن(١٠)
ئەرامەندەی بەخت بەندەی دڵ ئەوگار
چ خاک وەسەرکەم وەچێش کەم مدار؟(١١)*

* * *

شیعرەکەی مەلا عەبدوڵڵای داخیش ئەمەیە:

سەرمەستی بادەی بەخشندەی تەوفیق
مەجذووبی جەذبەی مەعشووقەی حەقیق
ڕیسوای سووقی زوهد، شەحنەی شەهری عەشق
جورعە نۆش بەزم زومرەی مەینەت مەشق
دێوانەی حەیران وادەی مەحروومی
سەر گەشتەی پای کۆی نەجدی مەعدوومی

(٩) جەلا: ڕەونەق. سپەردەن: سپارد. لیقا: بە یەک گەیشتن.
واتە: هەر کاڵایەک کە قەڵەمەکە نووسی ڕەونەقی دایە دەست من و لە عەشقی منەوە ڕێگای بەیەک گەیشتنیان دۆزییەوە.
(١٠) هاڵای: ئێستە. پێوار: شاراوە. جەو بی: لەوەوە بوو.
واتە: ئێستە حاڵی حازر نەوبەهاری لوتفت شاراوەیە و دیار نییە، لەوەوە بوو کە خونچەی عەشقی منیش نادیارە.
(١١) ئەرامەندە: داماو. ئەوگار: ماندوو.
واتە: بەندەی دڵ ماندوو و پەرێشان داماوی دەستی بەختم، ئیتر چ خاکێ بکەم بە سەردا و بە چی مودارا بکەم؟.
* ئەم پارچە شیعرەش مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لە هەمان سەرچاوەی پێشوودا ل ٤٩٦-٤٩٧ بڵاوی کردۆتەوە، لە پەراوێزیشیدا نووسیویە (ئەحمەد پریسی ئەم پارچە شیعرەی بۆ شێخ عەبدوڵڵای داخی نووسیوە، لە وەڵامی پارچە شیعرێکیا کە لە باسی «دۆستانی مەولەوی»دا بڵاومان کردەوە).

بەد نامی جەرگەی طاعەت فرۆشان
لای خوار خەرقەی مەی حەقیقی نۆشان
سەواری نەیجەی باڵووڵی دانا
دێوانەی وە عیلم حەقیقەت زانا
تووڵی دڵ مەصرووف عیلمی صەرف و نەحو
ثانی نە لیقای ذات بێچوون مەحو
شکاری چەنگاڵ صاحێب جەناحەین
گیرۆدەی کەمەند سەمیی (ذی النورین)
سەرداری سەردار، حەللاجی ثانی
گۆیای (انا الحق)، دانای سوبحانی
جبەی تەن خاڵی نە ماسیوای حەق
هوەیدا مەملوو جە ذاتی موطلەق
نیشتەی ڕووی مەسنەد شای نەقشبەندان
جای مەلجە و ئومێد ئیقباڵ بوڵەندان
نامەی پڕ جە ڕەمز عیلمی حەقیقەت
ئینشا کەردەی نووک خامەی طریقەت
ضیادا وە عەین بێ تۆ بێ نوورم
شیفادا وە ئێش دڵەی ڕەنجوورم
حاڵی بیم یەک یەک گلەیی کەردەت
ظەننی سەرد مەیلی وەیاران بەردەت
وە مەرگت دڵ یەند جە مەیلت کەیلەن
زەرێ زیندەگیم ئەربۆ، بەو مەیلەن
بەلاّم تۆ عاڵەم عولوی ماواتەن
گەردەنەی سەر بەرز مەلەکووت جاتەن
نەسایەی ئەلطاف صیدقی صیددیقی

ویردتەن وە فەخر (هذا طریقی)
من گیرۆدەی چای گۆنای هاڕووتیم
وەتەن نە ماوای سوفلای ناسووتیم
تەرسوون ئەرخامەی وەخەم شەق وەردەم
تەحریر کەرۆ ڕاز مەخفیی تۆی پەردەم
ناپاکیم هەر یەند نەحەد ئەو دەر بۆ
پەی صەفای خاطر پاکان کە دەر بۆ
ئەر تەنیای بێ فەرد فەردی گشت فەردان
ڕەحمش کەرد وەحاڵ جەستەی سەرگەردان
پێم یاوان وەشەهد لوطفی حەلاوەت
صەیقەل دا وەزەنگ زەهری قەساوەت
ئەوسا ئەر هەر ڕۆ، هەر سات، جە نۆوە
شەمامەی نامەم نامات وە بۆوە
بزان سەر دەفتەر دڵ بێ دەردانم
عەبەس نەپای هەرد دەرد سەرگەردانم
سا بۆ بەشقی شای نەقشبەندان گشت
نەفەس چون شمشێر میصری نەبڕشت
ناڵات جە داوەر پەی حاڵی من بۆ
لالاّت پەی ئەحواڵ مەلاّلی من بۆ
بەڵ ئەی حاڵ تەبدیل وەحاڵی خاص بۆ
شیشەی دڵ نە زەنگ عیصیان خەلاص بۆ
(داخی)م دڵ وەزەنگ عیصیان خاڵ خاڵم
موحەووەل وە لوطف تەحویلی حاڵم.

***

لەم شیعرەی مەلا عەبدوڵڵای داخیدا لە دوو شوێندا و بگرە زیاتریش پلەی بەرزی سۆفیەتی کاک ئەحمەدی پریسی دیارە. وەکو ئەڵێ:

١- دێوانەی وەعیلم حەقیقەت زانا.

٢- بەڵام تۆ عاڵەم عولوی ماواتەن.

گەردەنەی سەربەرز مەلەکووت جاتەن.

ئەم دوو شتە لەناوەرۆکدا هەر ئەوەن کە مەولەوی دەربارەی کاک ئەحمەد وتوویە:

بریـا وەبـاڵای کـــــــــاڵای ڕەئیـــــــــــسی
رجـــال الغـــیـــبـــە ئەحـــمـــەد پریسی

***

* شـــارەزووری دڵ ســـەمـــووم کـــەردەوە
گــــــرەو جـــە گــــــڕەی دۆزەخ بەردەوە(١)
ســوپای بێ مــەیلی ئازیز، ســان بەســتــەن
فــەتحی قــەڵایچــەی ئەرواشـان قــەســتــەن(٢)
وەشـــەن ڕۆح هەدەف خـــەدەنگی لەیل بۆ
تا سۆفـار بەرۆش بەو شەرط بە مـەیل بۆ(٣)

* لەسەر ئەم شیعرە نووسراوە (بخدمت حضرت شیخ محمد بهاءالدین روحی فداە) واتە: بۆ خزمەتی حەزرەتی شێخ محمەد بەهائەددین گیانم بە قوربانی بێت. مەبەست شێخ محەممەد بەهائەددینی کوڕی شێخی سیراجەددینە لە ناوەڕۆکی شیعرەکەدا وا دەردەکەوێ کە ساردییەک لە نێوانیاندا رووی دابێت و ویستوویە دڵی شێخەکەی بێنێتەوە جێ. دیارە لە بەیتی پێنجەمیشدا مەبەستی لە (پیری مەیخانە) شێخی سیراجەددینە.

(١) سەمووم: گڕەبای گەرم. بەردەوە: بردەوە.
واتە: دیسان شارەزووری دڵ گڕەبای هەڵکردەوە، ئەو گڕە بایە هێندە بە تین بوو گرەوی لە گڕەی دۆزەخ بردەوە.

(٢) سان بەستەن: ڕیزی بەستووە. ئەروا: گیان، لە (ارواح)ی عەرەبییەوە وەرگیراوە.
واتە: سوپای بێ مەیلیی خۆشەویستەکەم ڕیزی بەستووە و نیازی ئەوەیە قەڵا بچکۆلەکەی گیان بگرێت.

(٣) وەشەن: خۆشە. خەدەنگ: تیر. سۆفار: ئەو پارچەدارە بووە کە کردوویانە بە بنی تیرەوە و=

نەک چون من ئێـســتــە گـوڵ بۆ ببـڕۆ جـێم
خەم، خـەفـەت، مـەینەت ببـۆن بە خـدێم(٤)
ســــا ئازیز بۆ بەشق پیـــــری مـــەیخــــانە
فـــــرێ نا، زەڕڕێ، کـــــەرەم بنمـــــانە(٥)
چون هەردەجـــــاران من دەروێش، تۆ پیـــــر
تۆ صـــەیادەکـــەی ئەوســـاو، من نێـــچـــیـــر(٦)
یە (مــەجـــذووب) واتەن، ئاخــر کــەلامــەن
نیـــازش وە لـوطف عـــالـی مــەقـــامــەن(٧)

***

شـــەمـــاڵ هۆرێزە هیچ مـــەکـــەر مـــدار
رای دوور گـێـرنەوەر تا ئاسـتـانەی یار(١)

= لەناو کەماندا تەقاندوویانە، لێرەدا بە واتای تابێخ دێت. بەرۆش: بیبا.
واتە: خۆشە ڕۆح نیشانەی تیری یار و خۆشەویست بێ، ئەو تیرە تا بێخ بە گیاندا بەرێت، بەڵام بە مەرجی ئەوەی کە لە مەیل و ئارەزووەوە بێت.

(٤) ببرۆ جێم: ببرێ لێم.
واتە: نەک وەکو من ئێستە گوڵ بۆنم لێ ببرێ و خەم و خەفەت و مەینەت ببن بە خوو و مایەی سەرگەرمی کردنم.

(٥) فرێ: زۆر. زەڕڕێ: زەڕڕەیەک، تۆزێ، کەمێک.
واتە: دەسا ئازیزەکەم وەرە لەبەر خاتری یا لەبەر عەشقی پیری مەیخانە، زۆر نا، کەمێک کەرەمم لەگەڵ بنوێنە.

(٦) هەردەجاران: ئەوسا. صەیاد: ڕاوچی.
واتە: هەروەکو ئەوسا من دەروێش و تۆیش پیرم. تۆ ڕاوچییەکەی جاران و منیش نێچیرەکەت.

(٧) یە: ئەمە. واتەن: وتوویە. عالی مەقام: پایە بەرز.
واتە: ئەمە مەجزووب وتوویە و دوا قسەیە، نیازی بە لوتفی تۆی پایەبەرزە.

***

(١) هۆرێزە: هەڵسە. مدار: وەستان. گێرنەوەر: بگرە بەر.
واتە: ئەی بای شەماڵ هەستە و هیچ ڕامەوەستە، ڕێگای دوور بگرەبەر تا دەگەیە ئاستانەی یار.

بشۆ وەخزمەت ئەو بەرگوزیدە
ئەو عالی مەقام سۆمای دوو دیدە(٢)
واچە قەیسەکەت سارا نشیمەن
دیم نیشتەبی زار مەلوول سەر ئەفگەن(٣)
هەناسە ئایر، جەستە پووش، بەدحاڵ
هەر یەند مزانی بی وە کۆی زووخاڵ(٤)
چێشەن بێ مەیلیت؟ چێش بێ خەبەری؟
فەریضەی لەیلێ وەجا ماوەری؟(٥)
خۆمن دوور جە تۆ شای نەو نەمامان
نەسەر قوللەی بەخت کەفتم وەدامان(٦)
ئیسە پا بێ هاز، زمان لاڵ، چەم کۆر
خەریکم چەنی زامانی ناسۆر(٧)

(٢) بشۆ: برۆ. بەرگوزیدە: هەڵبژاردە.
واتە: برۆ بۆ خزمەتی ئەو یارە هەڵبژاردەیە، ئەو یارە پایە بەرزە کە سۆمای چاوەکانمە.
(٣) واچە: بڵێ. ئەفگەن: بە زەویدادەر.
واتە: بڵێ مەجنوونەکەت کە دەشت و سارای کردبووە مەنزڵی خۆی، دیم دانیشتبوو کز و زویر و سەری بە زەویدا دەدا.
(٤) ئایر: ئاگر. یەند: ئەوەندە، هێندە.
واتە: هەناسەی ئاگر و جەستەی ببوە پووش و حاڵی خراپ بوو، هەر ئەوەندەت زانی سووتاو بوو بە کۆی زووخاڵ.
(٥) چێشەن؟: چیە؟. فەریضە: واجب، پێویستی سەرشان. وەجا ماوەری: بەجێ دێنی.
واتە: بێ مەیلیت چیە؟ و بۆچی هەواڵم ناپرسی؟ ئایا واجبی لەیلێ بەجێ دێنی؟
(٦) قوللە: لووتکە. کەفتم: کەوتم.
واتە: ئەی شای نەمامە تازە پێگەشتووەکان خۆ من لە دووری تۆ، لەسەر لووتکەی بەخت کەوتمە خوارەوە.
(٧) هاز: هێز. چەم: چاو. چەنی: لەگەڵ.
واتە: ئێستە وام لێهاتووە پێم هێزی تیا نەماوە، زمانم لاڵ بووە، چاوم کوێر بووە و لەگەڵ زامە ناسۆرەکانمدا خەریکی ژیانێکی سەختم.

سا وە لوتفەکەت چون هەردەجاران
بکیانە پەیکێ پەی دڵ ئەوگاران(٨)

* * *

عەبام کیاستەن تان و پۆ بێ عەیب
سەوقاتەن پەرێت تۆی (رجال الغیب)(١)
ورازیان وە زوڵف نەوعەروسی دڵ
بۆش گێرتەن نە ناف ئاهوی نەساسڵ(٢)
هەر تاڵەیش زیلەی سەمتوورێ دارۆ
هەر ناڵەیش نامێ دڵبەر مەشمارۆ(٣)
هەر شەو وەمەخفی ذیکری لەیل مەکەی
فامت وە صەهبای مۆبەت کەیل مەکەی(٤)
ناڵەی بێ صەدات نەسەقفی گەردوون
بەرمەشۆ، مەشۆ وە کۆی فەنا بوون(٥)

(٨) بکیانە: بنێرە، ڕەوانە بکە. ئەوگار: بریندار، شەکەت و ماندوو.
واتە: دەسا وەکو جاری جاران لوتفێک بنوێنە و پەیامێک ڕەوانە بکە بۆ دڵ بریندارەکان.

* * *

(١) کیاستەن: ناردووە. سەوقات: دیاری. پەرێت: بۆ تۆ. رجال الغیب: ئەو پیاوانەی لە زانستی غەیب دەزانن.
واتە: عابایەکی تان و پۆ بێ خەوشم بە دیاری بۆت ناردووە، چونکە تۆ زانای غەیبزانی.
(٢) ورازیان: دووراوە. نەوعەروس: تازە بووک. بۆش: بۆنی. ناف: ناوک. ئاهو: ئاسک.
واتە: عەباکە بە تاڵی زوڵفی تازە بووکی دڵ دووراوە و بۆنی لە ناوکی ئاسکی سرک وەرگرتووە.
(٣) دارۆ: هەیەتی. مەشمارۆ: ئەژمێرێ.
واتە: هەر تاڵێکی ئاواز و زیلەی سەمتوورێکی هەیە و هەر ناڵەیەکیشی ناوی خودا ئەژمێرێ.
(٤) مەخفی: نهێنی، ذیکر: یاد. لەیل: مەبەست خوایە. صەهبا: شەراب. مۆبەت: خۆشەویستی.
واتە: هەر شەوێ کە بە نهێنی یادی خوا دەکەیتەوە و هۆش و فامت بە شەرابی خۆشەویستی پڕ دەکەیت.
(٥) بەرمەشۆ: دەردەچێ. کۆی: کۆڵانی.
واتە: کاتێ کە ناڵە و هاواری بێدەنگت لە ئاسمان دەرئەچێ و ئەچێتە کۆڵانی فەنا بوون و لەناوچوونەوە.

نەو ساتە وەختە (مەجذووب)ت ویر بۆ
با ئێمەیچ دڵمان هەدەفی تیر بۆ(٦)

* ئەم پارچە شیعرە بۆ مەولەوی نووسراوە، کە ئەویش لە وەڵامیدا ئەم پارچە شیعرەی بۆ ناردووە:

***

بەتیەی کارخانەی ئۆسای بەغدایی
دروومان وەتای نەی ئاشنایی
سفیدتەر جە جەرگ مەینەت گازەکەم
نازک تەر جە ناز جای نیازەکەم
چون لۆنگ مەجنوون بدەوش وە کۆڵدا
بگێڵو و وە دەشت پای سارای چۆڵدا
جارجار بەو گشت دەرد نەدامەتەوە
بەو قامەت وشک پڕ زامەتەوە
شنۆی هەناسان نە سەرد یاران
شانۆش چون بەیداخ نە سەر مەزاران

بەڕێز جەنابی مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لە پەراوێزی شیعرەکەی مەولەویدا نووسیویە: مەولەوی ئەم پارچە شیعرەی لە وەڵامی دۆستێکیا نووسیوە کە عابایەکی هاوینەی بۆ ناردووە.

گۆرانی شاعیریش لە ژمارە (٧)ی گۆڤاری (هەولێر) ١٩٥١ لەسەری نووسیویە: مەولەوی پارچە کاڵایەکی مل پێچی دەستووری سەردەمی خۆی بە دیاری ئەنێرێ بۆ ئاشنایەک کە لە دیوانی چاپکراوا وەکو وتم بۆ خوالێخۆشبوو ضیاءالدینی بیارە نووسراوە، بەڵام لە نوسخەیەکی تری دەستخەتدا دیومە و زیاتریش ماوەی چەسپینە دڵی هەیە کە بۆ نێرراو

(٦) ویر: بیر. بۆ: بێ. هەدەف: نیشانە.
واتە: ئا لەو کاتەدا مەجذووبت لەبیر بێ، با منیش دڵم نیشانەی تیری خواپەرستی بێت.

ضیاءالدین نا، بەڵکو هاوڕێیەکی تەریقەت و قەلەندەر مەشرەبی مەولەوی بووە، کاک ئەحمەد ناو لەدێی پریسی نزیک هەڵەبجە دانیشتووە) ئەمەی مامۆستا گۆران نووسیویە ڕاستە، بەڵام دیاریەکە ملپێچ نییە، بەڵکو لە هەردوو شیعرەکەدا دیارە کە عابایە.

***

* عەرضە داشت بەندەی دڵ وەخەم خارت
سەودابیم کەردەن تاسەی دیدارت(١)
(زەڵم) و (تانجەڕۆ)ی دیدەی پڕ جەهوون
بێن وەڕەشک ئەفزای فورات و جەیحوون(٢)
یانیهای دیدەم یەند زۆر ئاوەردەن
ڕای قوفەو کەشتیو جیسرش بەند کەردەن(٣)
جە قەڵوەزەی هوون شەهیدان یەکسەر
بێ جاکوشتەی تێخ نیم نیگای دڵبەر(٤)
سارای (شارەزوور) ئینە چەن بەینەن
وێنەی (کەلوەلا)ی ئیمام حوسەینەن(٥)

* ئەم شیعرەش لە هەمان سەرچاوەی ناوبراودا مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس بڵاوی کردۆتەوە، شیعرەکەش دیارە کە بۆ یەکێ لە دۆستەکانی نووسیوە، بە داخەوە نەمانزانی ئەو دۆستەی کێیە.
(١) عەرضە: سکاڵا. داشت: هەیەتی.
واتە: بەندە دڵ بە خەم بریندارەکەت سکاڵای هەیە و تاسەی دیتنت شێت و شەیدای کردووم.
(٢) هوون: خوێن. ڕەشک: غیرەت بزووتن، بەخیلی. ئەخزا: زیاد کردن.
واتە: هەردوو ڕووباری زەڵم و تانجەڕۆی چاوە پڕ لە خوێنەکانم بەخیلی بە ڕووباری فورات و جەیحوون دەبەن.
(٣) ئاوەردەن: هێناوە: قوفە: جۆرە بەلەمێکی لادیوار بڵندە.
واتە: یانی فرمێسکی چاوم ئەوەندە زۆری هێناوە و ئەوەندەی باراندووە، ڕێگای بەلەم و کەشتی و پردەکەشی بەستووە.
(٤) قەڵوەزە: قەڵبەزە، سۆلاڤ.
واتە: لەبەر قەڵبەزەی خوێنی شەهیدان، کە بێ جێ بە تیغی نیونیگای دڵبەر کوژراون.
(٥) ئینە: ئەمە. بەینەن: ماوەیەکە. کەلوەلا: کەربەلا.
واتە: دەشتی شارەزوور ئەمە چەند ماوەیەکە وەک کەربەلای ئیمام حسەینی لێ هاتووە.

ڕای ئاما و لوای قاصید بەند بیەن
پەوکە نامەمان ئامۆشۆش نیەن(٦)

***

عیشقت پەیکانێ وە جەستەم شانا
با بەیۆ پەی پەی ئازیزم هانا
جەستەی وە مەودای سەودات نەبۆ ڕێش
لەتار لەتار بۆ پەی چێشمەن چێش؟(١)

***

* فەڵەک وەناسوور... فەڵەک وەناسوور
ئای چەن زامانت کەوتەن وەناسوور(١)

(٦) ئاماو لوا: هاتن و چوون. پەوکە: بۆیە.
واتە: ڕێگای هاتوچۆی تەتەر گیراوە، بۆیە نامە بۆ یەکتر نانێرین.

***

(١) شانا: وەشاند. بەیۆ: بێت. جەستەی: لاشەیەک. ڕێش: بریندار. پەی چێشمەن چێش: بۆچیمە بۆچی؟
واتە: عەشق و ئەڤینت تیرێکی گرتە لاشەم، دەسا ئازیزەکەم هانام بە تۆ با یەک لە دوای یەک تیری تر بێت و لێم بدات. لاشەیەک بە نووکی تیری عیشق و سەودای تۆ بریندار نەبێت، ئەو لاشەیە پارچە پارچە بێت و بۆ چیمە؟

***

* ئەم شیعرەش لەو شیعرانەیەکە مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لە سەرچاوەی ناوبراودا بڵاوی کردۆتەوە ل ٤٩١ لە پەراوێزیشیدا نووسیویە: ئەحمەد پریسی ئەم پارچە شیعرەی لە بەرانبەری پارچە شیعرەکەی مەولەویدا وتووە کە بەم بەیتە دەست پێ ئەکا:
کام سارا صەد ڕەنگ نوور پێداوەشتەن
کشتش کشت دەشت هەر هەشت بەهەشتەن
ئەمیش، وەک ئەو، بۆ لاواندنەوەی قادر بەگی کەیخوسرەو بەگی جافی وتووە کە بە گوللەی وێڵ کوژراوە و لە گۆڕستانی سەیید خەلیل نێژراوە لە گەرمیان.
من ئەم پارچە شیعرەم لەڕووی کەشکۆڵەکەی خوا لێخۆشبوو مەحموود پاشای جاف نووسیوەتەوە کە لە ساڵی ١٢٨٢ی هیجریدا نووسیویەتەوە و نووسیوویە: ئەڵێ کاک ئەحمەد خۆی لەبەر بۆی خوێندمەوە و منیش نووسیمەوە و وتیشی هەمووم لەبەر نییە.
(١) ناسوور: ناسۆر، زامی کۆن کە هەڵبداتەوە، زامێک کە خۆش نەبێتەوە. کەوتەن: کەوتووە.

هەر نەڕۆی (ئەلەست) تاوە (نەفخی صوور)
یانەی کێ وەدەس تۆ نەوی خاپوور؟(٢)
بی وە قوڵنگ قەتڵ چەنی دێوانە
وەصڵی شیرینت کەرد وەبەهانە(٣)
ئیسە کارێت کەرد ئەوان شەردەوە
دیسان (کەلبەلا)ت تازە کەردەوە(٤)
ئەو سەر ئێلی خاس جای سەر کلاڤان
ئەو ئێل بەگیی ئێل قەبیلەی جافان(٥)
ئەو صەفای خاطر کەمەند وەپێلان
ئەو نازاری خاص دوور جە ڕەوێلان(٦)
ئەو قەڵغان دەفع ڕۆی قەزای ئافاق
ئەو ڕۆستەم نە بەین ئێرانیان تاق(٧)

(٢) ئەلەست: ڕۆژی قیامەت بە واتای (ئەزەل)یش دێت. نەفخی صوور: ئەو شەیپوورەیە کە لە ڕۆژی قیامەتدا ئیسرافیل فووی پیا دەکات و مردووەکان زیندوو دەکاتەوە. یانە: ماڵ.
واتە: هەر لە ڕۆژی ئەزەلەوە تا قەیری قیامەت، ماڵی کێ بە دەستی تۆ وێران نەبوو؟
(٣) بی: بوویت. قەتڵ: کوشتن. کەرد: کرد.
واتە: بوویت بە قوڵنگ بۆ کوشتنی (فەرهاد) و شێت کردنی. بۆ ئەوەش بەیەک گەیشتنی شیرینت کرد بە بیانوو.
(٤) شەردەوە: شاردەوە.
واتە: ئێستە کارێکی ترت کرد کە ئەو کارانەی تری شاردەوە و جارێکی تر شین و واوەیلای کەربەلات تازە کردەوە کە لە شەهید کردنی حەزرەتی حسەیندا کۆتەڵیان بەست.
(٥) خاس: چاک، باش. ئێل بەگیی: جێگری سەرۆکی هۆز.
واتە: ئەو سەرۆک خێڵە چاکەی کە ڕەگەز و بنەچەی پاک بوو. ئەو جێگری سەرۆک هۆزەی جاف.
(٦) صەفا: ڕەونەق. کەمەند وەپێلان: دەروێشەکان. خاص: تایبەت، ڕەوێڵ: کۆمەڵ.
واتە: ئەو ڕەونەق دەرەی دڵی دەروێشەکان و ئەو نازدارە تایبەتەی کە لە خەڵک و کۆمەڵ جیا بوو. (مەبەستی ئەوەیە جێگای لەسەرووی خەڵکەوە بووە).
(٧) دەفع: لابردن. نە بەین: لە نێوان.
واتە: ئەو کە قەڵغانێک بوو بەرگری لە قەزای ئاسمان دەکرد، ئەو ڕۆستەمەی کە لە نێوان ئێرانیەکاندا نموونەی نەبوو.

ئەو (سـەعـد) ڕۆی بەدر جیـهـان ئارای نەو
ئەو هەر خاصەی ئەو شەو یەڵغاری شەو[٨]
تا بەردت وەســـای ســـەنگی مـــەزاران
شـــێـــونات نازان ڕەعنا ڕەفـــتـــاران[٩]
کـــۆرپە ئـەگـــریجـــان نازارانـی چین
وردە پیـرۆزان ڕووی صەفـحەی جەبین[١٠]
ئەو پاچیـــان وەپاچ مـــەودای دووری تێخ
ئێدە وەصەرف تێخ ناخوون هات جە بێخ[١١]

***

* (فـەرهـاد) وە قـوڵەنگ (تاقـۆسـان) تاشا
هیـچ هونەر نیـــەن کـــەللا وەحـــاشـــا

(٨) سەعد: سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص (صەحابە). بەدر: جەنگی بەدر کە لە سەرەتای ئیسلامدا لە نێوان موسڵمانان و کافراندا ڕووی دا. یەڵغار: هێرش.
واتە: ئەو جیـهـان ڕازێنەرەوەی تازە بوو وەک سـەعـد لە ڕۆژی شەڕی بەدردا دیار بوو. ئەو کـە هەر تایبەت بە ئەو بوو شەوانە هێرش بکاتە سەر دوژمن.
(٩) بەردت: بردت. شێونات: شێواندت. ڕەعنا: ژنی بەژن و باڵا جوان.
واتە: (وازت لەو پیاوە نەهێنا) تا بردتە ژێر بەردی گۆڕەوە و نازی ژنە بەژن و باڵا جوانەکانت شێواند.
(١٠) پیرۆزە: خاڵی سەوز کە بە دەست دەکوترێ. جەبین: تەوێڵ.
واتە: ئەگریجەی کورتی کچە جوانەکان و خاڵە وردەکانی سەر لاپەڕەی تەوێڵ.
(١١) مەودا: نووکی تیخ. ئێد: ئەم. صەرف: تەواو کردن.
واتە: ئەو (ئەگـریجـەی کـورتی کـچـە جـوانەکـان)هەڵپـاچرا بە نووکی تیـژی تیخ و ئەمـیش (وردەخاڵەکان) بە تیخ لەبن دەرهاتن.

***

* ئەم شیعرە بۆ شێخی سیراجەددین نووسراوە و نیشانەی تەمە سووک کردنی بە جەنابی شێخەوە پێوە دیارە. لە وشـەی کـافـووردا هەردوو واتای (بۆنخۆش) و (سـپی) لەبەر چاو گیـراوە، بە مـەبەسـتی ئەوەی هەم دڵە ڕەشەکەمت بە فـەیزت بۆنخۆش کـرد کـە گوناح بۆگـەنی تیـا کـردبوو، هەم بە نووری باوەڕت سپیت کردەوە و بە ڕەشێتی نەتهێشت.
هەم ئەو بەراوردەش جوانە کە کردوویەتی لە نێوان (سیاسەنگ) و (تاقۆسان)دا. بێستوون چیایەکی بەردینە کە فەرهاد نەخشی تاقۆسانی تیا کێشاوە. شاعیر دڵی خۆیشی چواندووە بە پارچە بەردێکی ڕەش کە شێخەکەی بە (تەوەجوهێک) گۆڕیویەتی بە کافوور.

هـونـەر هـەر ئـیـنـەن تـۆ وە نـیـگـای دوور
دڵ سـیـاسـەنگ بی کـەردت وە کـافـوور[١]

***

* فـیـدای دیدەت بام وەبێ مـەی مـەسـتـەن
نیـگای دیدەی تـۆ بادەی ئەلـەســـتـــەن
بەهای نیـگای تۆ گـــیـــانی ئالەمـــەن
زەڕەی مـەیلەکـەت شـیــفـای ناڵەمـەن[١]

***

قـــیـــبلەم دەردی من... قـــیـــبلەم دەردی من
چون سـەردیی مـاکـوان ئاهی سـەردی من[١]
وەڵگەکـــەی خـــەزان ڕەنگی زەردی من
تاق تاق کـەرەی شـەو ناڵەی دەردی من[٢]

(١) کەللا: نەخێر، وانیە. ئینەن: ئەمەیە. کافوور: دەرمانێکی بۆنخۆشی سپیە.
واتە: فەرهاد بە قولنگ (تاقۆسان)ی تاشی، بەڵام نەخێر ئەوە هیچ هونەر نییە، بەڵکو هونەر ئەمەیە کە تۆ بە ڕوانینێکی دوور، دڵم کە پارچە بەردێکی ڕەش بوو کردت بە کافوور.

***

* ئەم چوارینە لە دوو نوسخەی بەردەستماندا هەیە. لەسەر یەکێکیان نووسراوە (کلام مجذوب) واتە قسـەی یا شیـعری مـەجذووب. لەسـەر یەکێکیان نووسـراوە (ولە) واتە هەر هی ئەوە، کـە لە دوای شیعری (وەهارەن گوڵان)ەوە نووسراوە. چوارینەکەش چەندێ بە لای ئەوەدا دەچێت کە مەجازی بێت واتە بۆ ئافرەت نووسرابێ، ئەوەندەش بە لای ئەوەدا دەچێت کە بۆ کەسێکی گەورەی نووسیبێت.
(١) بام: ببم. ئەلەست: ڕۆژی دوایی
واتە: بە قـوربانی چاوت بم کـە بە بێ مـەی مـەسـتـە و نیگای چاوت شـەرابی ڕۆژی دواییـیـە. نرخی نیگات گیانی هەموو خەڵکە و تۆسقاڵێک لە مەیلەکەت مایەی سارێژ بوونی ئازار و ناڵە ناڵمە.

***

(١) ماکوان: چیایەکی بەرزە ئەڕوانێت بەسەر ڕووباری سیرواندا چەند هەوارێکی خۆشی تێدایە.
واتە: خۆشەویستەکەم دەردەدارم، ئاهی ساردم وەکو ساردیی چیای ماکوان وایە.
(٢) وەڵگ: گەڵا. تاق تاقکەرە: باڵندەیەکە شەوانە تا بەیانی دەخوێنێ و لە ڕۆژدا خۆی دەرناخات.
واتە: ڕەنگی زەرد هەڵگەڕاوم وەک گـەڵای خـەزان وایە، هاوار و ناڵەی ئازارم لەناڵەی تاق تاقکەرە دەچێت.

چلەی هامنەن گڕەی دەروونم
دووچاری دەردی سەختی مەجنوونم[٣]
بەحر تەلاتوم وادەی غەرقمەن
شمشێری فیراق نە سەر فەرقمەن[٤]
خەنجەری هیجران هەر نە جەرگمەن
چەمەڕای ئامای دێوی مەرگمەن[٥]
ڕۆژم هەر شەوەن، شەوم هەر زاریی
جەستەم هەر زامەن، زامگەلی کاریی[٦]
من جە دووری تۆ دەردم هەزارەن
هێمای دیارگای وەصڵ نادیارەن[٧]
دڵ نە قەفەسی سینەم ئەسیرەن
ناڵەش چون قومری بێ جفت دڵگیرەن[٨]

(٣) هامن: هاوین.
واتە: گڕەی دەروونم لە گەرمای چلەی هاوین دەچێ و گرفتاری ئەو دەردە سەختەم کە مەجنوون لە عەشقی لەیلدا تووشی بوو.
(٤) تەلاتوم (تلاطم) پێکدادانی شەپۆلەکانی دەریا. فەرق: سەر.
واتە: دەریا شەپۆلەکانی ئەدا بەیەکدا و وەختی نوقم بوونمە، شمشێری دوورکەوتنەوەی یار لەسەر سەرم دانراوە.
(٥) چەمەڕا چاوەڕوانی. ئامای: هاتنی.
واتە: خەنجەری لێک دابڕان دەدرێ لە جەرگم و چاوەڕوانی هاتنی دێوی مەرگم.
(٦) زامگەل: چەندین زام.
واتە: ڕۆژم هەر شەوە و شەویشم هەر گریان و زاری کردنە، لاشەیشم چەندین زامی کاریگەری پێوەیە.
(٧) هێمای: هێشتا. دیارگا: ئاسۆ. وەصڵ: بەیەک گەیشتن.
واتە: من لە تاو دووری تۆ هەزار دەردم گرتووە، کەچی هێشتا ئاسۆی بەیەک گەیشتنمان دیار نییە.
(٨) ئەسیرەن: دیلە. جفت: جووت.
واتە: دڵم لەناو قەفەسی سینگمدا دیلە و ناڵە و هاواری وەک ناڵە و هاواری قومری بێ جووت دڵگیر و کاریگەرە.

شەوان بێدارم تا وەسوب سەحەر
گیان خەیلێ سەختەن ئەشۆ وەبەر[٩]
سا بۆ وەخاتری گرۆی دڵداران
بژنەوە ناڵەی شەو زیندەداران[١٠]
ناڵەم هام ناڵەی فەرهادی ڕەندەن
تاڵەم هام تاڵەی بیژەنی بەندەن[١١]
هیجران چێشت کەرد یەند درازەنی
جە حاڵی عاشق بێ نیازەنی[١٢]
خۆ کافر نەبیم من ڕەقیمی عەشق
پەی زیندەگانی کەردم وەسەر مەشق[١٣]

***

(٩) سوب سەحەر: بەرەبەیان. خەیلێ: زۆر. ئەشۆ وەبەر: دەرناچێ.
واتە: شەوانە تا بەرەبەیان بە خەبەرم و بەو حاڵەوە گیانم زۆر سەختە کە دەرناچێ.
(١٠) سابۆ: دەسا وەرە. گرۆ: دەستە و تاقم. بژنەوە: ببیسە.
واتە: دەسا وەرە لەبەر خاتری دەستە و تاقمی دڵداران، ناڵەناڵی ئەوانە ببیسە کە شەوانە ناخەون و ڕۆژ دەکەنەوە. (مەبەستی خۆیەتی).
(١١) ڕەند: زیرەک و بێ باک، شۆخوشەنگ. بیژەن: دڵداری مەنیژە لە ئەفسانەی کوردیدا کە تورانییەکان لەچاڵێکدا زیندانیان کرد و ڕۆستەمی زاڵ ڕزگاری کرد.
واتە: ناڵەم هاوناڵەی فەرهادی زیرەک و بێ باک یا شۆخوشەنگە، بەختیشم وەک بەختی بیژەنی دیل کراو وایە.
(١٢) چێشت کەرد: چیت کرد. دراز: درێژ.
واتە: ئەی لێک بڕان لەیار و خۆشەویست ئەوە چیت کرد وا ئەوەندە دوور و درێژی، دیارە لەحاڵی دڵدار بێ نیازی.
(١٣) ڕەقیم: نامە، نووسراو. پەی زیندەگانی: بۆ ژیان.
واتە: خۆ من کافر نەبووم نامەی دڵداریم بۆ ژیانم کرد بە سەرمەشق و پەیڕەوی دەکەم.

* قیبلەم مەلاڵ بۆ... قیبلەم مەلاڵ بۆ
دڵێ غەیر جەخەم خاڵت مەلاڵ بۆ
ئەو دڵ ئەردانەی شەوچرای لاڵ بۆ
توخوا بلاڵنش باوە زووخاڵ بۆ[١]

***

سەرێ نەسەرسەر کەمان بۆ هەر ڕۆ
هەر شەو سەرنەدۆ وەئاستانەی تۆ
ئەو سەر ئەرسەردار دەورانی دوون بۆ
توخودا بلانش با سەرنگوون بۆ[٢]

***

دیدەم، دیدەیێ نەوینۆ بالاَت
هەر صوب نەڕژیۆ وەگەردی پالاَت
ئەو دیدە دیدەی جەیری توند خێز بۆ
توخودا بلاَنش با سۆما بێز بۆ[٣]

* ئەم پارچە شیعرە کاک محەممەد عەلی قەرەداغی لە بەرگی دووەمی کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیدا ل٢١٧-٢١٨ بلاوی کردۆتەوە و وەک ئێمە لە کەشکۆڵەکەی خوالێخۆشبوو مەلا عەزیزی ڕێشاوی وەرگرتووە. کاک محەممەد عەلی گومانی لە شیعرەکە هەیە کە هی کاک ئەحمەد بێت، بەڵام دڵنیا بێ.

(١) مەلاڵ: دڵتەنگی. لاڵ: لەعل. بلاَنش: بیهێڵە. زووخاڵ: خەڵووز، بسووتێ.

واتە: خۆشەویستەکەم... دڵێک بێجگە لە خەمی خاڵی تۆ ئەگەر بە شتێکی تر تەنگ و بێزار بوو، ئەو دڵە ئەگەر شەوچرای لەعلیش بێ، سا توخوا وازی لێ بێنە و بیهێڵە با بسووتێ ببێ بە خەڵووز.

(٢) ڕۆ: ڕۆژ. نەدۆ: نەدات. دوون: نزم و هیچ و پووچ.

واتە: سەرێک هەموو ڕۆژێ بەسەر سەری کەوانەوە بێت (ئامادەی تیاچوون بێت) و هەموو شەوێ سەر لە ئاستانەو دەرباری تۆ نەدات، ئەوا ئەوسەرە ئەگەر سەرداری ئەم دەورانە هیچ و پووچە بێت، توخوا ڕێگەی بدە با لەناو بچێت و نەمێنێ.

(٣) نەوینۆ: نەبینێ. نەڕژیۆ: نەڕێژرێ. پالاَت: پێڵاوت. جەیر: ئاسک.

واتە: چاوەکەم، چاوێک بالاَی تۆ نەبینێ و هەموو بەیانییەک بە گەرد و تۆزی پێڵاوەکەت نەڕێژرێ. ئەو چاوە ئەگەر چاوی ئاسکی سرکیش بێ توخوا بیهێڵە با ڕۆشنایی تیا نەمێنێ و نابینا ببێت.

دەستێ کە نەبۆ نەکەمەر پەیوەس
نەیۆ نەگەردەن پەیاپەی پەیوەس
ئەودەس ئەر دەستی نەقڤاشی مۆر بۆ
توخودا بلاَنش با بەستەی گۆڕ بۆ[٤]

***

پاپێ پەی پەیڕەو تۆ نەشۆ وەڕا
هەردەم نەخێز یۆ صوب نەسەحەرگا
ئەو پائەرپایی بەدری مونیر بۆ
توخودا بلاَنش بانە زنجیر بۆ[٥]

***

قیبلەم با دەستم جەدامانت بۆ
(مەجذووب) نە زومرەی غولاَمانت بۆ[٦]

***

*کە ئەزنەو قیصصەی هیجرت وەندەوە
تاقچەی دڵ بێ شەم سیمات مەندەوە[١]

(٤) پەیوەس: پەیوەست. نەیۆ: نەیەت. پەیوەس: هەمیشە.

واتە: دەستێک کە پەیوەستی کەمەر نەبێت و هەمیشە و بەردەوام نەچێتە گەردن و ملەوە، ئەو دەستە ئەگەر دەستی هونەرمەندێکی مۆرهەڵکەنیش بێ، توخوا وازی لێ بێنە با بچێتە گۆڕەوە.

(٥) پا: پێ. نەشۆ: نەچێ. نەخێزیۆ: هەڵنەسێ. بەدری مونیر: مانگی چواردەی ڕووناک.

واتە: پێیەک بۆ پەیڕەوکردنی تۆ نەچێ بەڕێوە و هەمیشە بەیانیان زوو هەڵنەسێ بۆ ڕۆشتن، ئەو پێیە ئەگەر پێی مانگی چواردەش بێ، توخوا لێی گەڕێ با هەر لە زنجیر دابێت.

(٦) زومرە: دەستەوتاقم.

واتە: خۆشەویستەکەم با دەست بە داوێنتەوەبم و مەجذووب یەکێک بێت لە دەستەوتاقمی غولاَمەکانت.

* لەسەر ئەم شیعرە نووسراوە (خطاب بەسید حسن) واتە: قسە لەگەڵ سەید حەسەندا. بەداخەوە نەمانزانی ئەم سەید حەسەنە کێیە.
=

تاریک بی چون شەو، بێ سەدا چون بەرد
خۆ مولّکی وێت بی هانا چێشت کەرد؟[٢]
ئیسە تۆ مالیک بێ مولّک و تاپۆ
منیچ دەردەدار ئەنیسی ڕۆ ڕۆ[٣]
گەر عەجالەتەن نمەی وەسەر وەخت
ڕازت فاش مەبۆ خەیلێ سەختەن سەخت[٤]

* * *

کە (شیرین)ی هۆر سوخمەش ترازا
(فەرهاد)ی شەوگار جەخاو هۆرێزا[١]
زوخالّی دنیا گێلاّ وە کافوور
تەنیا دلّەی من مەندەن وەبێ نوور[٢]

= (١) ئەزنەو: سەر لەنوێ. قیصصە: چیرۆک. وەندەوە: خوێندەوە. مەندەوە: مایەوە.
واتە: کە سەر لەنوێ چیرۆکی دوورکەوتنەوە و لێکبڕانت خوێندەوە، تاقە بچکۆلّەکەی دلّم بێ مۆمی ڕوخسارت مایەوە.
(٢) وێت بی: خۆت بوو. چێشت کەرد: چیت کرد؟
واتە: (دوای ئەوە) دلّم وەک شەو تاریک داهات و وەک بەرد بێدەنگ ما، ئەی هاوار ئەوە چیت کرد خۆ ئەو دلّە مولّک و سامانی خۆت بوو.
(٣) مالیک: مولّکدار. ئەنیس: هاودەم.
واتە: ئێستە (دوای ئەوەی دلّمت وەها لێکرد) تۆ بوویتەتە مولّکدارێکی بێ مولّک و تاپۆ و منیش بوومەتە دەردەدارێکی هاودەمی شیوەن و ڕۆڕۆ.
(٤) عەجالەتەن: بەپەلە. نمەی: نەیەیت. ڕاز: نهێنی. فاش مەبۆ: ئاشکرا دەبێت.
واتە: ئەگەر خێرا و بەپەلە نەیەیت بەسەر وەختمەوە و فریام نەکەویت، ئەوا ئەو نهێنیەت کە لەدلّدایە ئاشکرا دەبێ. کە ئەوەش کارێکی زۆر سەخت و زەحمەتە.

* * *

(١) هۆر: خۆر. جەخاو هۆرێزا: لە خەو هەلّسا.
واتە: کاتێ کە (شیرین)ی خۆر یەخەی سوخمەکەی ترازا، (فەرهاد)ی شەوگار لە خەوهەلّسا.
(٢) زوخالّ: خەلّووز. گێلاّ: گێڕا، وەرچەرخاند. مەندەن: مایەوە.
واتە: تیشکی ئەو خۆرە هیندە پرشنگداربوو خەلّووزی دنیای بە کافوور گێڕا (هەموو دنیای سپی کردەوە) تەنیا دلّی من نەبێت بەبێ تیشک مایەوە.

ئاخ پەرێ شوومیی ستارەی تالّەم
پەی گۆش خەراشیی کەڕەنای نالّەم[٣]
ئەرێ هەی دلّبەر، کۆشیی وەفاومەیل؟
پەی چێش قارت کەرد منت وست نەوەیل؟[٤]
خۆ ڕەونەق دادەی بازاڕت من بیم
هەنگامی سەودا کڕیارت من بیم[٥]
شەوی خەلّوەتیی هامڕازت من بیم
ڕۆی صوحبەی نوکتە پەردازت من بیم[٦]
جەگرد بەلاّیێ غەمخورات من بیم
پووشەندەی گردین ئەسرارت من بیم[٧]
ئیسە بامن بەد، ڕەقیب دلّپەسەند
شەرطمان پەی ڕۆژگار بمانۆ وەپەند[٨]

(٣) پەرێ: بۆ. تالّە: طالع، بەخت و چارەنووس. گۆش خەراش: دەنگی بەرز کە ئازاری گوێچکە بدات.
واتە: ئاخ بۆ شوومی و نەحسی ئەستێرەی بەخت و چارەنووسم و بۆ نەڕەوگرمەی کەڕەنای نالّە و هاوارم.
(٤) کۆشیی؟: بۆ کوێ چوو؟ وست: خستە. وەیل: چالّێکە لەم هەنم دا، لێرەدا مەبەستی ناڕەحتیە.
واتە: ئەرێ هەی خۆشەویستەکەم وەفاو مەیلەکەی جارانت بۆ کۆی چوو؟ بۆچی تۆرایت و منت خستە ناو زەحمەت و ناڕەحەتیەوە.
(٥) ڕەونەق دادە: ڕەواج و ڕەونەق دەر. هەنگام: کات.
واتە: خۆ من بەلای خۆیەوە ڕەواج و ڕەونەق دەری بازاڕی تۆ بووم و کاتی سەوداو مامەلّەش هەر من کڕیاری شتومەکەکانت بووم.
(٦) خەلّوەتیی: تەنیایی. صوحبەت: قسە.
واتە: هەر من لە شەوانی تەنیاییدا هاوڕازت بووم و ڕۆژی قسەکردنیش هەر من بووم قسەی خۆش و بەتامم بۆ دەکردی.
(٧) جەگرد: لە هەموو. پووشەندە: داپۆشەر. گردین: هەموو. ئەسرار: نهێنیەکان.
واتە: لە هەموو بەلاّیەکدا کە ڕووی تێدەکردی هەرمن غەمخورات بووم و هەرمن داپۆشەری هەموو نهێنیەکانت بووم.
(٨) شەرط: بەلّێن. بمانۆوەپەند: بە پەند بمێنێتەوە.
واتە: ئیسە باوابێ من خراپ بم و ناحەز لە دلّتدا جێگەی خۆی کردبێتەوە، کەوای لێهات با ئەو بەلّێنەی لە نێوانماندا هەبوو ببێ بە پەندی ڕۆژگار.

* گەرمیی کوورەی مەیل قەیسی چۆڵ گەڕدەن
تەئثیر نەتۆی دڵ لەیلێ ئاوەردەن
بەڵ نەتاو ڕەقیب وەدەرد مەشهوورەن
وەرنە دەرد و لەیل هەی نەیەک دوورەن[١]

* ئەم چوارینە لەلاپەڕە (٣٦٨)ی دیوانی مەولەویدا بە شیعری مەولەوی چاپکراوە. مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لە پەراوێزیدا نووسیویە:
جارێکیان لەیلێی خوشکی ئەحمەد پریسی نەخۆش ئەبێ، کاکیشی بەو بۆنەوە ئەم دوو شیعرە ئەڵێ:
لەیلێ شیفای زام مەجنوون بەختانەن
شیرینیش دەوای فەرهاد ڕەختانەن
حەیف نیەن فەڵەک چەواشەی چەپگەرد
شیفا وەئازار، دەوایی وە دەرد؟
مەولەویش بۆ وەرام دانەوەی شیعرەکانی ئەحمەد ئەم دوو شیعرە ئەڵێ (گوایە چوارینەکەی سەرەوە – گەرمی کوورەی مەیل).
بەڵام دوو سەرچاوەی باوەڕ پێکراوی نیشان ئەدەن کە ئەوی لای مامۆستا مەلا عەبدولکەریم پێچەوانەیە، شیعری سەرەوە هی کاک ئەحمەد و ئەمی دی هی مەولەوییە.
یەک: مەلا فەتاحی کاگردەڵی کە مەلا باشێکی نالی و مەولەوی ناس بووەو کەشکۆڵێکی بە نرخی لە پاش بەجێماوە. هەروەها بۆ خۆیشی نەورۆڵی بووە و خزمایەتی لەگەڵ کاک ئەحمەددا هەیە، دیارە نزیکەی سەدەیەک لەمەوپێش کە شیعری مەولەوی نووسیوەتەوە چاکتر زانیویەتی کە کامەیان شیعری کاک ئەحمەد و کامەیان شیعری مەولەوییە. ئەو لە شوێنی خۆیدا ئەوەی دیاری کردووە کە ئێمە نووسیمان.
دوو: کاک محەممەد عەلی قەرەداغی کە دەمێکە دڵسۆزانە سەرگەرمی ساخکردنەوە و زیندووکردنەوەی کەشکۆڵ و بەیازە کوردیەکانە، لەبەرگی سێیەمی (بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لەڕێگەی دەستخەتەکانیانەوە. ل٢٢٧–٢٢٨) بەپێی نوسخەیەک کە دەستی کەوتووە چوارینەی (لەیلێ شیفای زام) بە شیعری مەولەوی و ئەوی دیکەی بە شیعری کاک ئەحمەد داناوە.
ئێمەش بەپێی ئەو دوو سەرچاوەیە هەر وامان دانا، بەتایبەتی بەپشت بەستن بە پەراوێزەکەی مەلا فەتاح.
(١) چۆڵ گەڕدەن: دەشت و چۆڵایی گەڕ. تەئثیر: کارتێکردن. ئاوەردەن: هێناوە. بەڵ: کورت کراوەی (بەڵکو)ە. وەرنە: ئەگینا.
واتە: گەرمایی کوورەی مەیل و خۆشەویستیی مەجنوونی چۆڵ گەڕە کە کاری کردۆتە سەر دڵی لەیلێ و نەخۆشی خستووە. بەڵکو لە تاوی ناحەز ناوبانگی بە دەردەدار دەرچووە. ئەگینا دەرد و لەیل... ئەیهوو چەند لەیەک دوورن.

* لوطفت فەرماوان هەی بەرگوزیدە
نامەی عەنبەر بۆت ڕەوشەن کەرد دیدە[١]
دەستت نەڕێزۆ خاترت شاد بۆ
مەوطنی فەیضت مودام ئاباد بۆ[٢]
بزورگواریت وەجا ئاوەردەن
یادێ جەمنی (مەجذووب)ت کەردەن[٣]
من هەر ئەو سەرمەست بادەی عەشقی تۆم
ڕاویارەکەی ڕای حەقیقی تۆم[٤]
چرای ڕەهنموون دەیجوورم تۆنی
الحق توێشگی ڕای دوورم تۆنی[٥]

* ئەم پارچە شیعرە لەوە دەچێ بەدەمیەوە مابێت، بەڵام بەداخەوە لە نوسخەکەدا کەوتۆتە کۆتاییەوە، هەروەها کە نامە شیعرییەکە و لە وەڵامی نامەیەکی شێخی سیراجەددیندا نووسراوە، بەڵگەش بۆ ئەوەیە کە:
یەک: پیا هەڵدان لە شیعرەکەدا لە ڕادە بەدەرە و کەسەکە بە (ڕەهنمون، توێشکی ڕای دوور، شاها، مایەی تەسەللی ضەمیر) دادەنێ، ئەوکەسە هەردەبێ شێخی ناوبراو بێت.
دوو: بەیتی هەشتەم کە بەیتە شیعرێکی مەولەوییە و تێهەڵکێش کراوە، بەڵگەکە باشتر دەسەلمێنێ، چونکە ئەو بەیتە لەو پارچە شیعرەی مەولەوی وەرگیراوە کە نامەیەکی شیعرییە و بۆ هەمان شێخ نووسراوە (دیوانی مەولەوی ل ٣٠٣).
(١) بەرگوزیدە: هەڵبژاردە. ڕەوشەن کەرد: ڕووناک کردەوە.
واتە: ئەی هەڵبژاردەکەم لوتفت فەرموو کە نامەت بۆ ناردم و نامە بۆن خۆشەکەت چاوی ڕووناک کردمەوە.
(٢) نەڕێزۆ: نەڕزێ. موطن: نیشتمان. مودام: بەردەوام، هەمیشە.
واتە: دەستت نەڕزێ و دڵت شادبێ، هەمیشە نیشتمانی فەیز و بەرەکەتت ئاوەدان بێ
(٣) بزورگواری: گەورەیی. وەجا ئاوەردەن: بەجێ هێناوە.
واتە: گەورەییت بەجێ هێناوە کە یادی منێکی وەکو مەجذووبت کردۆتەوە.
(٤) ڕاویار: ڕێبوار. حەقیقی: ڕاستەقینە.
واتە: من هەر سەرمەستە جارانەکەی شەرابی خۆشەویستی تۆم و ڕێبوارەکەی ڕێگا ڕاستەقینەکەی تۆم.
(٥) ڕەهنموون: ڕێ نیشاندەر. تۆنی: تۆیت. الحق: بەڕاستی. توێشگ: توێشوو.
واتە: چرای ڕێگا نیشاندەری شەوی تاریکی دەیجوورم تۆیت و بەڕاستی دەڵێم، تۆ توێشووی ڕێگای دوورمیت.

نەو هیــــلالی عــیـــد زیندەگــیم تۆنی
شـاها ئیـفـتـیـخـار بەندەگـیم تۆنی[٦]
قیبلەم فەردی وەش مەضموونی (مەعدووم)
ویردی زەبانمەن جــەلات بۆ مــەعلووم[٧]
(گــیــای پەژمــوردەی تەژنەکـەی بێ شـۆم
چەمـــەڕای وارای هەوری لوطفی تۆم)[٨]
خـــــەزانەی لـوطـفـت هـەر پڕ نـە زەڕ بـۆ
خـەرمـــانی مـــەیلت دایم بەفــەڕ بۆ[٩]
هەر تۆنی مـایەی تەسـەللی ضـەمـیـر
بمروون هەر ساتێ وەرکـەرووت جـە ویر[١٠]

***

(٦) عید: جەژن. شاها: ئەی شا. ئیفتیخار: شانازی.
واتە: مانگی هیلالی تازەی جەژنی ژیانم تۆیت، ئەی پاشام تۆ مایەی شانازی بەندایەتیمی.
(٧) وەش مەضموون: ناوەڕۆک خۆش و جوان. مەعدووم: مەبەست شاعیری گەورە مەولەوییە.
واتە: قیبلەکەم... بەیتە ناوەڕۆک خۆشەکەی مەولەوی ویردی زمانمە و ئەمەت لە لا مەعلووم بێ.
(٨) پەژموردە: ژاکاو. تەژنە: تینوو. بێ شۆ: لە ئەندازە بەدەر. چەمەڕا: چاوەڕێ. وارای: بارینی.
واتە: گیایەکی ژاکاوی لە ڕادە بەدەر تینووم و چاوەڕوانی بارینی هەوری لوتفی تۆم. (ئەم بەیتە هی مەولەوییە و شاعیر تێهەڵکێشی شیعرەکەی خۆی کردووە.)
(٩) زەڕ: ئاڵتوون، لە هەورامیدا بە پارەش هەر زەڕ دەگوترێ. دایم: هەمیشە.
واتە: گەنجینەی لوتف و سۆزت هەر پڕ لە ئاڵتوون بێ و خەرمانی مەیل و ئارەزووت هەمیشە بە فەڕو پیت بێ.
(١٠) تەسەللی: خۆشنوودی. بمروون: بمرم. وەرکەرووت جەویر: لەبیرت بکەم.
واتە: هەر تۆیت کە مایەی خۆشنوودی ویژدانمی، کەواتە بمرم ئەگەر ساتێ لەبیرت بکەم.

* نـامــەکـەت یاوا گـــیـــان ئامـــان وەلەرز
هەر عـوضـوێم پەی وێش مـەلاڵۆ چەن تەرز[١]
مـــەلاڵۆ پەی چی؟ پەی دەوای شـــەفـــا
پەی چی؟ پەی ئامـــای دڵم وەصـــەفـــا[٢]
خـامـەی دڵەکـەی (مـەجـذووب)ی پڕ دەرد
ئی فـەرد گـەل نەڕووی لەوحش ڕەقـەم کـەرد[٣]
ئەی سێـر وەردەی مـەی مـەیخـانەی مۆبەت
جــورعـــە دەهەندەی دەروێش وەنۆبەت[٤]
نزیـک وەشـــەئنی ســـاقی والا جـــا
جـــە یـوم المحـــشـــر بکـەرۆم ڕەجـــا[٥]
عــیـصــیـان بارەنان، سـیــادڵ، ڕوو زەرد
جـەسـتـەم زەخـمـدار تیـری هەزار دەرد[٦]

* ئەم شیعرە لەوەڵامی نامەیەکی شێخی سیراجەددیندا نووسراوە.
(١) یاوا: گەیی، هات. عوضو: ئەندامی لەش. پەی وێش: بۆخۆی. تەرز: شێوە.
واتە: نامەکەت گەیی و گیان هاتە لەرزین، هەر ئەندامێکی لەشم بۆ خۆی بەچەند شێوە دەلاڵێتەوە.
(٢) پەی ئامای: بۆ هاتنی.
واتە: ئەندامی لەشم بۆچی ئەلاڵێتەوە؟ بۆ دەرمانی سارێژبوون، سارێژبوون بۆچی؟ بۆ ئەوەی دڵم شادی تێکەوێت.
(٣) فەردگەل: چەند بەیتە شیعرێ. لەوح: تابلۆ. ڕەقەم کەرد: نووسی.
واتە: قەڵەمی دڵەکەی مەجذووبی پڕ لە ئازار و دەرد، ئەم چەند بەیتە شیعرەی لەسەر تابلۆی خۆی نووسییەوە.
(٤) سێر وەردە: تێر خواردوو. مۆبەت: خۆشەویستی بە کوردی کراوی (محبت)ی عەرەبییە. جورعە دەهەندە: پێک بەخش.
واتە: ئەی تێر خواردوو لە مەیی ناو مەیخانەی ئەڤین و خۆشەویستی، ئەی ئەوەی کە بەسەرەو نۆبەت پێک بە دەروێشان دەبەخشی.
(٥) والا جا: جێگا بەرز، مەبەست خوایە. یوم المحشر: ڕۆژی حەشر.
واتە: ئەی نزیک لە گەورەیی و شکۆی خوا، لەڕۆژی حەشردا ڕجام بۆ بکە.
(٦) عیصیان: تاوان. سیا: ڕەش.
واتە: تاوانبارم، دڵم ڕەشە، ڕووم زەردە و لاشەم برینداری تیری هەزار دەرد و ئازارە.

* نەسەر دیارێ... نەسەر دیارێ
ئارۆ شەخسێ دیم نەسەر دیارێ[١]
چون چەشمەی حەیات خاڵ زەنەخ دارێ
چەرخ چەم چون باز کەتوان مەی تارێ[٢]
شەونم نەرووی بەرگ گوڵباخ بەهارێ
صەیادی صەیدان چون من هەزارێ[٣]
جە صەفحەی جەبین ساکار سامانێ
مەکتوب بی وەئەمر شای لامەکانێ[٤]
سەرئێلی ڕەوێڵ زوڵف کڵافانێ
شەم شێوە شیرین نەسل جافانێ[٥]

* ئەم شیعرەش مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لە سەرچاوەی ناوبراودا بڵاوی کردۆتەوە ل ٤٩٤-٤٩٥ شیعرێکی عاشقانەی شاعیرە و دیارە بەر لە بە صۆفی بوونی وتوویە.

(١) دیار: ماڵ و ماوا. ئارۆ: ئەمڕۆ.
واتە: ئەمڕۆ لە ماڵێکدا کەسێکم بینی.

(٢) زەنەخ: چەناگە. چەرخ: لێرەدا بەواتای تیژ و پرشنگدار هاتووە. کەتوان: چاودێر. مەی تارێ: بەداخەوە واتای ئەم وشە دوانەمان بۆ ساخ نەبوویەوە.
واتە: خاڵێک کە لەسەرچاوەی ژیان دەچێت بەسەر چەناگەیەوەیەتی، چاوی تیژ و پرشنگداری کە لەچاوی باز دەچن چاودێری... (لای مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لەباتی کەتوان نووسراوە (کەتوون).

(٣) بەرگ: گەڵا. صەیاد: ڕاوچی.
واتە: ئەوەندە جوان و شیرین بوو لەتنۆکێ شەونم دەچوو بەسەر گەڵای گوڵەباخی بەهارەوە، ڕاوچیەک بوو هەزارانی وەکو منی ڕاو دەکرد، یا هەزاران نێچیری وەک منی هەبوو. (لای مامۆستا لەباتی گوڵباخ نووسراوە (گوڵباغ) ئێمە بەو شێوەمان لەلایە).

(٤) صەفحە: لاپەڕە. مەکتوب بی: نووسرابوو. شای لامەکانی: خوا.
واتە: بەسەر لاپەڕەی تەوێڵیەوە نیشانەی سادە و ساکاری پێوە بوو کە بەفەرمانی خودا نووسرابوو.

(٥) ڕەوێڵ: تاقم، دەستە، کۆمەڵی ئاسک. شەم: ئاماژەیە بە دڵخوازەکەی وەلی دێوانە و هەم بەواتای جوان بەکار هاتووە. نەسل: خانەدان.
واتە: سەر خێڵی کۆمەڵە ئاسک کە مەبەست کچانی جوانە و ئەوانەی زوڵفیان لە کڵافە دەچێ، جوانێکی شێوە شیرینی خانەدانی جافە.

دیم دەس وەسەر سەر کەمان گرت مەحکەم
کێشا تاسەرسەر کیش سەردان وەهەم[٦]
خەمیا و هەوادا، عەلەم کەرد قامەت
شەست نەوکەمان پەی کەردەی زامەت[٧]
سەراسەر سارای تەن وەهووناو وەرد
پەڕە پەڕەی جەرگ پڕان پڕان کەرد[٨]
تا چەرخی چەپگەرد مدران وەپاوە
تل مدەون وەزام ناسۆر نماوە[٩]
(مەجذووب)م جەزەڵ، هەر دوور نەشادیم
کوشتەی سەر ڕەوێڵ ئێلی مورادیم[١٠]

***

(٦) مەحکەم: قایم. کێشا: ڕای کێشا. کیش: تیردان، جێگای تیر.
واتە: دیتم دەستی بەسەر کەمانەوەیە و قایم گرتوویەتی، ڕایکێشا تاسەر تیردانەکە و تیرەکان هەموو سەریاندا بەیەکەوە.

(٧) خەمیا: چەمایەوە. عەلەم کەرد قامەت: قنج ڕاوەستا. شەست: شتێکە وەکو ئەموستیلە لە ئێسقان و شاخ و شتی وا دروست دەکرێ و لەکاتی تیر تەقاندندا دەکرێتە پەنجە.
واتە: چەمایەوە و تیرەکەی هاوێشت، پاشان ڕاست بوویەوەو قنج ڕاوەستا. شەستی کەمانە تازەکەی کێشایە پەنجەی بۆ دروست کردنی زام و برین (لەسەر جەستەم).

(٨) هوو ناو: خوێناو. وەرد: برد. پڕان پڕان: لەت و کوت.
واتە: هەموو بیابانی جەستەمی کرد بە خوێناو و پەڕەپەڕەی جەرگمی لەت و کوت کرد.

(٩)مدران: وەستاوە. مدەون: ئەدەم. نما: شێوە، وەک.
واتە: تا ئاسمان بەپێوە وەستاوە من هەر بەدەست ئازاری زامی ناسۆرەوە تل دەدەم (لای مامۆستا لەباتی تل نووسراوە گل).

(١٠) جەزەڵ: کورتکراوەی (جە ئەزەل)ە بە واتای لەسەرەتاوە، ئێلی مورادی: بە هۆزی جافی بەشی عێراق دەگوترێت، ئەمەش وەک ئەوەی مێژوومان پێمان دەڵێ ئەو ناوەیان بەهۆی ئەوەوە لێنراوە کە زاهیر بەگ لە دەڤەری جوانڕۆوە دێتە سنووری دەستەڵاتی حکومەتی عوسمانی و سوڵتان موراد پاشای ئەودەمە دەبێت، پێشوازییەکی گەرم لە جاف دەکات بەو بۆنەوە ناو دەنرێن جافی مورادی.
واتە: من هەر لەسەرەتای بوونمەوە بۆم بڕاوەتەوە کە لە شادی دوور بم، کوژراوی دەستی سەر تۆپی کچە جوانەکانی جافم.

* نیم نیگای دڵبەر تیریۆەن کاریی
پەڕەی دڵ مەبڕۆ چون نووری باریی
هەرکەس جەونیکا وەبێ نەصیبۆ
جە پردی صیراط ڕاهیی نمەبۆ

* * *

** وەهارەن گوڵان جەم بەستەن تەوق تەوق
وەنەوشە نێرگس مەلاونۆ وەشەوق(١)
سارا و دەشت و دەر ڕەنگا ڕەنگ بیەن
پای زمسانی خەم تەمام لەنگ بیەن(٢)
شادی چۆپی کێش دەماخش بەرزەن
سەدا و چریکەی بولبول سەد تەرزەن(٣)

* لە نوسخەکەی بەردەستماندا لەسەر ئەم چوارینە نووسراوە (در مدح مولانا روحی فداه) واتە: لە پیاهەڵدانی مەولانادا گیانم بەقوربانی بێت - دیارە مەولانا مەبەست زاتی مەولانا خالیدی نەقشبەندیە.

تیریۆەن: تیرێکە. مەبڕۆ: دەبڕێ. باریی: خودا.

واتە: نیونیگای خۆشەویستەکەم تیرێکی کاریگەرە و وەک نووری خودا پەڕەی دڵ دەبڕێت و کونی دەکات. هەر کەسێک لەو نیگایە بێ بەش بێ، هەرگیز بەسەر پردی سیراتدا ناپەڕێتەوە.

* * *

** لە نوسخەکەی بەردەستماندا لەسەر ئەم پارچە شیعرە نووسراوە: (بهاریات من کلام مجذووب) واتە: شیعری بەهاریانە لە وتنی مەجذووب.

(١) تەوق تەوق: دەستەدەستە (تۆق تۆق)یش دەگوترێ. مەلاونۆ: دەلاوێنێتەوە.

واتە: بەهارە و گوڵەکان دەستەدەستە کۆبوونەتەوە. وەنەوشە بەشەوقەوە نێرگس دەلاوێنێتەوە.

(٢) بیەن: بووە.

واتە: سارا و دەرودەشت هەمووی بەجارێ ڕەنگی بەسەردا داڕێژراوە و پێی زستانی خەم بە یەکجاری شەل بووە.

(٣) تەرز: شێوە.

واتە: شادی چۆپی دەکێشێ و ئەوپەڕی زەوقی هەیە، ئاواز و چریکەی بولبولیش بەسەد شێوە دەبیسترێ.

عیشوەی نازاران، دڵانی چون سەنگ
بەهەزار مەقام ماوەران وەدەنگ(٤)
گوڵان دەستە جەم هەدیە ئاوەردەن
عەروسی (سەروەڵخ) ئارایش کەردەن(٥)
(کانی گوێز) ماچۆ بە (کانی جانە)
(کانی مرواری) تەسەللی جانە(٦)
(سەرقەڵا) باڵاش کە دیارمە بۆ لێت
ماچی سەرسامەن وەهاژەی (شاڵ شێت)(٧)
وەهار ئەرمەیلت هەن وەشاد باش
عەزمی سەفەرکەر وە (کانی دەراش)(٨)
ئەوجا بەزمگەی یارانی مەیەن
سەیرانگەی هەزار (دارا) وو (کەی)ەن(٩)

(٤) ماوەران: دێنن.

واتە: لەنجەولاری نازداران، بە هەزار مەقام ئەو دڵانە دەهێننە دەنگ کە وشکن و وەکو بەرد وەهان.

(٥) هەدیە: دیاری. عەروس: بووک.

سەر وەڵخ لەگەڵ (کانی گوێز، کانی جانە، کانی مرواری، شاڵ شێت، کانی دەراش، بەرکەورگ) کە لە بەیتەکانی داهاتوودا ناویان دێت، هەموویان لەشوێنە خۆش و ئاوەدارەکانی گوندی پریسی سەروون.

واتە: گوڵەکان هەموو بەیەکەوە دیاریان هێناوە و بووکی سەر وەڵخیان ڕازاندۆتەوە.

(٦) ماچۆ: دەڵێ.

واتە: کانی گوێز بە کانی جانە دەڵێ: کانی مرواری مایەی ئارام بەخشینی گیانە.

(٧) سەرقەڵا: گردێکی گەورەیە کە بەشێک لە گوندی پریس پاڵی داوە پێوەی. ماچی: دەڵێی.

واتە: کە باڵای سەر قەڵات لێدەردەکەوێ و دەیبینی، ئەڵێی لەبەر هاژەی چەمی شاڵ شێت سەرسام و حەیران بووە.

(٨) شادباش: شاباش. عەزم: نیاز

واتە: بەهار ئەگەر ئارەزووی ئەوەت هەیە شاباش کرێیت، ئەوە نیازی سەفەرێک بخە دڵتەوە بۆ سەرچاوەی کانی دەراش.

(٩) ئەوجا: ئەو جێگەیە. دارا: ناوی چەند پاشایەکی کۆنی ئێرانیە. کەی: مەبەست کەیخوسرەوی یەکەم پاشای کیانیەکانی ئێرانە.

واتە: ئەو جێگەیە (کانی دەراش) شوێنی ڕابواردنی مەیخۆرانە و سەیرانگای هەزار پاشای وەکو دارا و کەیخوسرەوە.

(کۆلاره) سینەش تیتە بەند کەردەن
خەم نە (قەورسان) گیری بەند کەردەن[١٠]
(مەیان) شادیشەن بەرۆک پڕ نەگوڵ
بۆی عەتر مەدا وە دەماخی دڵ[١١]
تاڤی (بەرکەورگ) چون ئەگریجەی لەیل
گولاو مەشانۆ وە ڕووی قەیسی مەیل[١٢]
وەنەوشە نەپاش گەردەن کەچ کەردەن
پەی تەعظیم ماچی سوجدەی حەق بەردەن[١٣]
هەی هەی نەی بەزمە، نەی کەیف و صەفا
نەی قطعەی بەهەشت دوور نەجەور، جەفا[١٤]
سەیرش هازی پا وەپیران مدۆ
نەشەی مەی وە حەلق دڵگیران مدۆ[١٥]

(١٠) کۆلارە: دەشتێکە لە خۆراوای پریسەوە. تیتە: خشڵ. قەورسان: قەبرستان، گۆڕستانی گوندەکەیە.
واتە: دەشتی کۆلارە سنگی بەخشڵ ڕازاندۆتەوە و خەم و خەفەتی لە قەبرسانەکەی تەنیشتیدا دیل کردووە.
(١١) مەیان: دەشتێکە لە ڕۆژهەڵاتی پریسەوە. مەدا: ئەدا.
واتە: دەشتی مەیدان شەوق و شادیەتی و سینەو بەرۆکی پڕ کردووە لەگوڵ، بەو گوڵانەش بۆنی عەتر دەدات لە لووتی دڵ.
(١٢) مەشانۆ: ئەپرژێنێ. قەیس: قەیسی عامری مەجنوونی دڵداری لەیل.
واتە: تاڤگەی بەرکەورگ وەکو ئەگریجەی لەیلا، گولاو ئەپرژێنێ بەڕووی مەجنوونی ئارەزوودا.
(١٣) نەپاش: لەداوێنیا. پەی تەعظیم: بۆ گەورەیی و ڕێزلێنان.
واتە: گوڵە وەنەوشە لە داوێنی ئەو تاڤگەیەدا گەردنی کەچ کردووە و ئەڵێی کڕنوشی حەق بۆ گەورەیی و ڕێزی دەبات.
(١٤) قطعە: پارچە.
واتە: وەی لەم بەزمە خۆشە و لەم کەیف و سەفایە، لەم پارچە بەهەشتەی کە نە جەوری تیایە نە ستەم.
(١٥) هازی پا: هێزی پێ. مدۆ: ئەدات. حەلق: گەروو.
واتە: سەیری ئەم بەهەشتە هێزی پێ بە پیران دەبەخشێ و زەوقی شەراب دەدات بەگەرووی دڵگیراوەکان.

وەهار ئەر (پریس) نەکەی وەمەنزڵ
جەکۆ ڕەنگی ویت مەڕێژی وەدڵ؟[١٦]

* * *

وەهار نە تەوقی زمسان ئازاد بی
چەم وە دیمانەی وەنەوشە شادبی[١]
جە نێرگس صەلا، شکۆفە صەدەق
مەکیانان قودەرەت حەق وەهەفت تەوەق[٢]
شنۆ وەقەتار مەلاونۆ چلان
یاقووت مەبەخشۆ وەبەرگی گوڵان[٣]
بولبولان داران ماوەران وەلەرز
وە (تەنجە) مەدان سەد نەوا وەقەرز[٤]

(١٦) جەکۆ: لەکوێ. مەڕێژی: دەڕێژی.
واتە: ئەی بەهار ئەگەر گوندی پریس ناکەیتە جێگە و مەنزڵی خۆت، ئەی لەکوێ بەئارەزوو ڕەنگی جوانی خۆت دەڕێژی؟.

* * *

(١) تەوق: کۆت و پێوەند. چەم: چاو، چەمی ئاو (بە هەردوو ماناکە دێت).
واتە: بەهار لەدەست کۆت و پێوەندی زستان ئازاد بوو، چاو یا چەمی ئاو بەدیمانەی گوڵەوەنەوشە شاد بوو.
(٢) صەلا: خوێندن، بانگهێشتنی خەڵک. صەدەق: ڕاست دەکەی. مەکیانان: دەنێرن. حەق: خوا.
واتە: لەو نێرگسەوە دەنگی بانگهێشتنی خەڵک بۆ سەیری بەهار بەرز دەبێتەوە و چرۆی درەختەکانیش ڕاستی قسەکەی دەسەلمێنن و دەڵێن ڕاست دەکەی، ئەم دوانە (نێرگس و چرۆ) دەنگی توانا و دەسەڵاتی خوا دەنێرن بۆ حەوت تەبەقەی ئاسمان.
(٣) قەتار: مەقامێکی کوردییە. مەلاونۆ: دەلاوێنێتەوە. مەبەخشۆ: دەبەخشێ.
واتە: شنەبا بە ئاوازی قەتار چڵ و پۆپی درەختەکان دەلاوێنێتەوە و ڕەنگی سووری یاقووت دەبەخشێ بە پەڕی گوڵەکان.
(٤) ماوەران: دەهێننە. تەنجە: شارێکە لە وڵاتی توونس و بەجوانی و خۆشی بەناوبانگ بووە.
واتە: بولبولەکان درەختەکان دەهێننە لەرزین و ئەوەندە جوانن و دەنگیان خۆشە سەد ئاواز دەدەن بەقەرز بەشاری تەنجە.

(بەمۆ) وەکالآی سیمین بافەوە
هەم مەدا وەرووی قوللەی قافەوە[5]
هەر لامەوینی هەر ڕەنگ وارانەن
وادەی ئارایش گرد دیارانەن[6]
هەر ڕەنگێ پەی وێش تەرزێ مەنمانۆ
هوومەی شەرابی عیشق مەڕمانۆ[7]
ڕۆی شادیشانەن، سارا و کۆ خەملێن
تەنیا دڵەی من خەمینەن خەمین[8]
پەوکە ئی وەهار پار ماوەر وەیاد
لەیلم سەفەر کەرد، ڕەنجم شی وەباد[9]
لەیلم لەیل نەبی، لەیلم قەمەر بی
دنیا و مافیها بەو منەووەر بی[10]

***

(٥) بەمۆ: چیایەکە لە دوورەوەی ڕۆژاوای هەڵەبجە. سیمین باف: زیوو چنراو. هەم: خەم.
واتە: چیای بەمۆ بەجل و بەرگی بە زیوو چنراوەوە (مەبەست بەفرە) خەم دەدات بەلووتکەی چیای قاف.
(٦) مەوینی: دەبینی. گرد: هەموو.
واتە: هەر لایەک سەیر دەکەی هەر ڕەنگ دەبارێ و دەمەدەمی ڕازاندنەوەی هەموو شوێنەکانە.
(٧) پەی وێش: بۆ خۆی. مەنمانۆ: ئەنوێنێ. مەڕمانۆ: ئەشکێنێ.
واتە: هەر یەکێ لە ڕەنگەکان بۆ خۆی شێوەیەکی تایبەت ئەنوێنێ و کووپەی شەرابی عەشق ئەشکێنێ.
(٨) خەملێن: ڕازاوەن. خەمینەن: خەفەتبارە.
واتە: ڕۆژی شادی و خۆشییانە، دەشت و چیا ڕازاونەتەوە و بەتەنیا دڵەکەی من مات و خەفەتبارە.
(٩) پەوکە: چونکە. ئی: ئەم. ماوەر: دێنێتە. شی: ڕۆشت.
واتە: چونکە ئەم بەهارە ساڵی پارم دێنێتەوە یاد، کە خۆشەویستەکەم کۆچی کرد و ڕەنجم بە با چوو.
(١٠) قەمەر: مانگ. مافیها: ئەوەی تێیدایە. منەووەر: ڕووناک.
واتە: خۆشەویستەکەم مانگ بوو، ئەوەندە جوان و پرشنگدار بوو دنیا و هەرچی تێدایە بەو ڕووناک ببوویەوە.

هوومەی دڵ وە پیک دڵ سەردیت ماڕیان
بادەی هەفت ساڵەم وەژەهر فاڕیان[1]
پەی چێش؟ چێشم کەرد؟ بینایی دیدەم
نەمەزرەعەی دڵ کاشتت دانەی خەم[2]
ڕەشماری گلەت نێش دان نەزەوقم
کەرد وەگەرمەسێر لەیلاخی شەوقم[3]
خۆ تۆ و کەم شەرطیی ناسازگار بین
ئیسە نەئیقباڵ من وەهەم یار بین؟[4]
ماچان شەرط ڕەویەی بزورگوارانەن
شەرط مایەی صیفات ئیمان دارانەن[5]
من جەبێ شەرطیت نمەبوون دڵگیر
چون دڵ هەر ئانەن تۆ کەردت زنجیر[6]

(١) ماڕیان: شکا. فاڕیان: گۆڕا.
واتە: کووپەی دڵم بەپێکی دڵ ساردیت شکا و شەرابی حەوت ساڵەم گۆڕا بە ژەهر.
(٢) پەی چێش؟: بۆچی؟. مەزرەعە: کێڵگە. کاشتت: ڕواندت.
واتە: بۆچی؟ من چیم کرد؟ بینایی چاوم، هەڵسایت لەکێڵگەی دڵمدا تۆوی خەمت ڕواند.
(٣) نێش: نووکی تیژ. کەرد: کرد.
واتە: ڕەشماری گلەیی کردنت دانی تیژیدا لە زەوقم و کوێستانی شەوق و خۆشیمی کرد بە گەرمەسێر.
(٤) ئیقباڵ: بەخت. وەهەم: پێکەوە.
واتە: خۆ تۆ و بێ بەڵێنی پێکەوە نەدەگونجان و ناساز بوون و ئێستە لەبەختی مندا بوونەتە یار و یاوەر؟.
(٥) ماچان: دەڵێن. بزورگواران: گەورە پیاوان.
واتە: دەڵێن بەڵێن شێوە و ڕەفتاری گەورە پیاوانە و بەڵێن مایەی سیفاتی ئەوانەیە کە باوەڕیان بە خودا هەیە.
(٦) نمەبوون: نابم. ئانەن: ئەوەیە.
واتە: من لەبێ بەڵێنیت زویر نابم، چونکە دڵم هەر ئەوەیە کە تۆ زنجیرت کردووە و خستووتەتە ژێر ڕکێفی خۆتەوە.

ئەمما حەیف وەقەول ڕەقیبی نامەرد
(مەجذووب)ەکەی ویێت سەراسیمە کەرد[٧]

***

* هەر ئاخ داخمەن، فەلەک داخمەن
جە بەدبەختی بەخت هەر ئاخ داخمەن[١]
سا با بناڵم من وەی زامەوە
وەی زامی کاریی بێ دەوامەوە[٢]
دوو دەرد چەنی هەم وەنەم کەردەن کار
یەک دەردی کاریی، یەکێ دووریی یار[٣]
مایەی دووریی یار فیعلی ڕەقیبەن
ئی دەردی کاریی عیشقی حەبیبەن[٤]

(٧) ئەمما: بەڵام. قەول: قسە. ویێت: خۆت.
واتە: بەڵام حەیفە بەقسەی ناحەزێکی نامەرد مەجزووبەکەی خۆت پەرێشان و سەرگەردان کرد.

***

* ئەم پارچە شیعرە کاک محەممەد عەلی قەرەداغی لەبەرگی سێیەمی (کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردی)دا ل ٣٠٨ بڵاوی کردۆتەوە. لای کاک محەممەد عەلی قەرەداغی لە میسرەعی دووەمی بەیتی پێنجەمدا لەباتی (تێ جەرگەی عوششاق پڕ) نەخوێنراوەتەوە و خاڵی لەجێگەی داناوە.
هەروەها دوا بەیتیش لای ئەو نییە و لەنوسخەیەکی لای ئێمەدا شیعرەکە بەم شێوەیە کە نووسیمانەوە.
(١) واتە: ئەی فەلەک هەر ئاخ داخمە و لەبەر بێ بەختی خۆم هەر ئاخ داخمە.
(٢) دەوامەوە: دەرمانمەوە
واتە: دەسا با بەدەست ئازاری ئەم زامەوە بناڵێنم، ئەم زامە کاریگەرەی کە دەرمانی نییە.
(٣) چەنی هەم: بەیەکەوە. وەنەم: لێم.
واتە: دوو دەرد بەیەکەوە کاریان لێم کردووە، یەکەم دەرد و ئازارێکی کاریگەر، دووەم دووریی خۆشەویستەکەم.
(٤) فیعل: کاروکردەوە. ئی: ئەم.
واتە: هۆی دوورکەوتنەوەی خۆشەویستەکەم کاری ناحەزە. ئەم دەردە کاریگەرەش عیشق و سەودای (حەبیب)ە.

فەلەک تۆ کارت پەی عالەم جەفان
کەی ساتێ جەرگەی عوششاق پڕ صەفان؟[٥]
نمازی ساتێ ڕاحەت بوون پەی ویم
بدیە سا فەلەک چێش مەکەری پێم[٦]
با هەر بناڵم بەی دەردی کاریی
وەی زامی سەختەی چڵ نادیاریی[٧]
پەی بێ مەیلی یار خەیلێ بناڵم
جە بەدبەختی ویم ویرانەن ماڵم[٨]
تا زامی دووریی (حەبیب) کاریی بۆ
مشیۆ ڕۆی ئیقباڵ مەجذووب تاریی بۆ[٩]

***

(٥) جەرگە: کۆڕ. عوشتاق: دڵداران.
واتە: ئەی فەلەک تۆ بۆ هەموو کەسێ هەمیشە کارت جەور و جەفایە و کەی ساتێ بووە کە کۆڕی دڵداران پڕ لە سەفا و شادی بێت؟
(٦) نمازی: ناهێڵی. بدیە: سەیرکە. مەکەری: دەکەی.
واتە: ناهێڵی ساتێ بۆ خۆم ئاسوودە بم و سەیر کە ئەی فەلەک چیم پێ دەکەی.
(٧) بی: بەم. چڵ: ئازار و ئێش.
واتە: باهەر بناڵێنم بەم دەردە کاریگەرەوە، بەم زامە سەختەوە کە ئێش و ئازاری دیار نییە.
(٨) خەیلێ: زۆر. ویم: خۆم.
واتە: با زۆر بناڵێنم لەتاو بێ مەیلیی خۆشەویستەکەم و لە بەدبەختی خۆم ماڵم ویرانە.
(٩) مشیۆ: دەبێ.
واتە: تاکو زامی دووریی حەبیب کاریگەر بێ، دەبێ ڕۆژی بەختی مەجزووب هەر تاریک بێ.

* هەر چەنی شاهین نیم نیگاش پڕتاو
بەست پەرێ دڵەی تۆی دەروون کەواو
یانێ چەرخییا ئەولام ئەو هەتاو
وانام کەلیمەی (نیعمەلئینقیلاو)[1]

***

هەورە چەوادەی وارنای وەشتەن
مەرنمەزانی قیبلەم نەگەشتەن[1]
ساتێ تامڵ کەر مەرێزە واران
تا بەیۆ وەماڵ شای وەفاداران
نەک تەڕ بۆ باڵای شوخ و قەشەنگش
پەشێو بۆ زوڵفان، هۆرگێڵۆ ڕەنگش[3]

* ئەم چوارینەش یەکێکە لەو شیعرانەی کە مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لەسەرچاوەی ناوبراودا بڵاوی کردۆتەوە. هەر چەندم کرد لە واتا و ناوەرۆکی ئەم چوارینە تێنەگەیشتم و ئەوەی پێم کرا بەڕواڵەت لێکم دایەوە.

(١) شاهین: شەهێن، باڵندەیەکی گۆشت خۆرە لەشێوەی هەڵۆ. کەواو: کەباب. وانام: خوێندم. نیعمەلئینقیلاو:چاکترین شۆڕش.
واتە: هەر لەگەڵ شەهێنی نیونیگای بەپڕتاو گرتە دڵ و ناوەرۆکی دڵی برژاند و کردی بە کەباب. یەعنی ئەو هەتاوە بەرەو لام وەرچەرخاو ڕووی تێکردم، منیش لەبەر تیشکەکەیدا وشەی (چاکترین شۆڕش)م خوێندەوە.

***

(١) هەورە: ئەی هەور. وارنای: داباریني. نمەزانی: نازانی.
واتە: ئەی هەور کەی کاتی دابارینی بارانە، مەگەر نازانی خۆشەویستەکەم لەگەشت و سەیراندایە. ئەمە لە ناوەڕۆکی بەیتێکی فۆلکلۆرییەوە نزیکە کە دەڵێ:

هەورێ هاتووە بارانی پێیە
یاخوا نەبارێ یارم لەڕێیە

(٢) تامڵ: بە کوردی کراوی (تحمل)ی عەرەبیە. مەرێزە: مەڕژێنە. بەیۆ: بێت.
واتە: ساتێ خۆت بگرە و باران مەبارێنە، تا خۆشەویستەکەم بگەڕێتەوە بۆ ماڵەوە.
(٣) هۆرگێڵۆ: وەرگەڕێ، بگۆڕێ.
واتە: نەک باڵا شۆخ و شەنگەکەی تەڕ ببێ، زوڵفەکانی بئاڵۆسکێ و ڕەنگی بگۆڕێ.

ئەوسا مەر هەر هوون دڵەی وێم وەروون
تەمام بووڵ و خاک وەسەردا کەروون[4]

***

هیجرانت تەورێ وەنەم کار دەکەن
هەر ماچی ژاری مارانم وەردەن[1]
مەتای صەبووریت وە تاڵان بەردم
هاڵا تیجارباش بازاڕی دەردم[2]
مەر هەوری ویصاڵ بوارۆ نەسەر
وەرنە تاقەت شی، سەرش وست نەوەر[3]

***

* هیچ چێنە وەشتەر نیەن نە ئافاق
وەفتوای جومهوور مەعشرەی عوششاق
پەی کەسێ وەعیشق دڵ سەودایی بۆ
دۆس نەبەهانەی خودنمایی بۆ[1]

(٤) هوون: خوێن. وێم وەروون: خۆم بخۆمەوە. کەروون: بکەم.
واتە: ئیتر ئەو کاتە مەگەر هەر خوێنی دڵی خۆم بخۆمەوە و هەرچی خۆڵەمێش و خاک هەیە بیکەم بەسەردا.

***

(١) تەورێ: جۆرێ. وەنەم: لێم. ماچی: دەڵێی. وەردەن: خواردووە.
واتە: دووركەوتنەوە و لێک بڕانت بەجۆرێ کای لێکردووم، هەر ئەڵێی ژەهری مارانم خواردووە.
٢٠) مەتا: کەلوپەل. صەبووری: ئارام. هاڵا: ئێستە.
واتە: تفاق و کەلوپەلی ئارامت بەتاڵان بردم و ئێستە بازرگانێکی نێو بازاڕی ئازار و دەردم .
(٣) ویصال: بەیەک گەیشتن. بوارۆ: بباریێ. شی: ڕۆشت. سەرش وست نەوەر: سەری کزکرد.
واتە: مەگەر هەوری بەیەک گەیشتن لەسەرەوە بباریێ یا بباریێ بەسەرما، ئەگینا تاقەت و حەوسەڵەم ڕۆشت و سەری خۆی کز کرد.

***

* ئەم چوارینەش یەکێکە لەو پارچە شیعرانەی کە مامۆستا مەلا عەبدولکەریم لەسەرچاوەی ناوبراودا بڵاوی کردۆتەوە. =

* یاری دڵڕوبا جای نیازەکەم
سەر چەشمەی حەیات، شەکەر ڕازەکەم[1]
کلیلی جەعبەی پڕ تەلای شعوور
هازی پاپەی طەی ڕاگەی سەخت و دوور[2]
جیلوە دەر وەجام دڵەی وەخەم کەیل
ڕەونەق دەهەندەی بازاڕەکەی مەیل[3]
نوور ئەفزای شەوی بارەگای مۆبەت
ئەنگەبین بەخشی لەطیفەی قوربەت[4]

=

(١) چێنە: لەوە. ئافاق: لەراستیدا وشەیەکی عەرەبیە و کۆی (افق)ە بەواتای ئاسۆ، بەڵام لێرەدا بە مانای دنیا بەکار هاتووە. مەعشرە: دەستەوتاقم، گروپ. خودنمایی: خۆنواندن.
واتە: لە دنیادا هیچ لەوە خۆشتر نییە بەپێی فتوای خەڵک و گروپی دڵداران، بۆ کەسێک کە لە =
= دڵداریدا دڵ پڕ لەسەودا بێت و لەهەمان کاتدا یاریش لە بیانووی ئەوە بگەڕێ کە خۆی بنوێنێ و خۆی بە زل بزانێ. مەبەستی ئەوەیە دڵدار سەری عیشقی گەرم بێت، کەچی یار خۆی نەدات بەدەستەوە.

* * *

* ئەم شیعرەش پێیدا دیارە کە بۆ شێخەکەی نووسیوە، وا دەردەکەوێ کە لەبەر فەرامۆشکاری کارێکی گرنگی شێخی لەبیر کردبێت، شێخیش نامەیەکی گلەیی ئامێزی بۆ ناردووە و ئەمیش بەم شیعرە وەڵامی داوەتەوە.
(١) دڵڕوبا: دڵبەر. حەیات: ژیان.
واتە: یاری دڵبەر و دڵڕفێنم و جێگای ڕاز و نیازەکەم، سەرچاوەی ژیان و قسە شیرینەکەم.
(٢) جەعبە: سندوقچەیەکە خشڵی تێدا هەڵدەگیرێ. شعوور: هەست. هازی پا: هێزی پێ.
واتە: ئەی کلیلی کردنەوەی سندوقچەی پڕ لە ئاڵتوونی هەستم و ئەی هێزی پێم بۆ بڕینی ڕێگای سەخت و دوور.
(٣) جیلوە: ڕۆشنایی. جام: ئاوێنە.
واتە: ئەی ڕۆشناییدەر بە ئاوێنەی دڵە پڕ لە خەمەکەم و ئەی ڕەونەقدەر بەبازاڕی مەیل و ئارەزووم.
(٤) نوور ئەفزا: تیشک زیادکەر. ئەنگەبین: هەنگوین. لەطیفە: قسەی جوان و بەتام. قوربەت: نزیکایەتی و دۆستایەتی.
واتە: ئەی تیشک زیادکەری شەوی بارەگای ئەڤین و خۆشەویستی، ئەی هەنگوین بەخش بەقسەی جوان و بەتامی دۆستایەتی.

صەڕاف، ڕەواج دەر وەسککەی قەڵبم
فرۆشیارەکەی مەتاعی قەلبم[5]
گلەییت کەردەن خەیلێ وەجا بی
دەسا هەی غەفڵەت حەواڵەی خوا بی[6]
وەرنە تۆ نەبی من و بێ مەیلیی؟
من و عەزاب دان دەروونی لەیلی؟[7]
من و شکەستەن کەئسی مەی عوشرەت؟
من و یار وستەن نەسەر ڕای عوسرەت؟[8]
سا ئازیز بۆ بەشق حەبیبی نازدار
بوویەر جە تەقصیر ساهی گونەهکار[9]
من هەر مەستەکەی بادەی دەستی تۆم
(دێوانە) ئاسا (شەم) پەرەستی تۆم[10]

(٥) صەڕاف: پارەوپول دابەشکەر. سککە: پارە. مەتاع: کاڵا. قەلب: دڵ.
واتە: ئەی پارەوپول بەخشکەر برەو دەدەیت بەپارەی قەڵب و نەڕۆیشتوم، ئەی فرۆشیارەکەی کاڵای دڵم.
(٦) وەجابی: بەجێ بوو. غەفڵەت: فەرامۆشکاری.
واتە: لەنامەکەتدا گلەییت کردووە و زۆر لام بەجێ بوو، دەسا هەی فەرامۆشکاری حەواڵە بەخوا بیت، چونکە تۆ بوویتە هۆی ئەوەی گلەییم بێتە سەر.
(٧) وەرنە: ئەگینا. عەزاب: سزا و ئازار.
واتە: فەرامۆشکاری ئەگەر تۆ نەبیت کەی من و بێ مەیلیان وتووە؟، کەی من و ئازاردانی دەروونی یاری خۆشەویستیان وتووە؟
(٨) شکەستەن: شکاندن. عوشرەت: هاوڕێیەتی و دۆستایەتی. وستەن: خستن. عوسرەت: دژواری.
واتە: ئەی فەرامۆشکاری ئەگەر تۆ نەبی من و شکاندنی کاسەی شەرابی هاوڕێیەتی؟ من و یار خستنە سەر ڕێگای سەخت و دژوار.
(٩) بوویەر: ببوورە. تەقصیر: کەموکوڕی. ساهی: هەڵەکار.
واتە: سا ئازیزەکەم وەرە بۆ خاتری عەشقی پێغەمبەر، لە کەم و کوڕی هەڵەکارێکی تاوانباری وەک من ببوورە.
(١٠) بادە: شەراب.
واتە: من هەر سەرمەستەکەی شەرابی دەستی تۆم و وەک (وەلی دێوانە) هەر (شەم) پەرستی تۆم.

مەیلێ کەرەوە چون هەردەجاران
با هەر سەررێژ بۆ پیاڵەی مەیخواران[11]
(مەجذووب) بێ دەلیل، تۆنی سەرمەشقم
مەبۆ کلۆم بسۆچنی کیتابی عەشقم؟[12]

تاک بەیتەکان

١- لەیلێی خوشکی ئەحمەد پریسی کچێکی جوان بووە و مەولەوی شاعیر ویستوویە داوای بکات. بەڵام ڕازەکەی نادرکێنێ تا کاتێک دەزانێ لەیلێ دەدرێت بە شێخ عەبدولڕەحمانی کوڕی شێخی سیراجەددین کە شێخ تاجەددین و چەند کچێکی لێی دەبێت (بەییجێ - بەهیجە)یش کچێکی جوانی ئامۆزای کاک ئەحمەد دەبێت، ئینجا مەولەوی داوای ئەم دەکات و لەگەڵ داخوازیەکەیدا ئەم بەیتە شیعرە بۆ کاک ئەحمەد دەنووسێ:

قەسەیێ ئەکەم وەڕێ وو جێ وێ
کە لەیلێ نەوو، با بەییجێ وێ

کاک ئەحمەدیش بەم بەیتە شیعرە وەڵامی بۆ دەنووسێتەوە:

قەسەیێ ئەکەی بێ ڕێ وو جێ وێ
تۆ کە مەجنوونی، چۆن بەییجێ وێ؟

واتە: تۆ کە مەجنوونی و عاشقی لەیلایت، چۆن داوای بەییجێ دەکەیت لەکاتێکدا کە مەجنوون جگە لە لەیلا کەسی دیکەی نەویستووە، کەواتە قسەکەت لەجێگەی خۆیدا نییە.

ئەمەی کە کاک ئەحمەد داخوازیەکەی مەولەوی ڕەت کردۆتەوە تا ئێستە

(١١) هەردەجاران: ئەوسا.
واتە: وەکو ئەوسا مەیلم پێ بدەرەوە و با پیاڵەی شەراب خۆرەکان هەر پڕ بێت.
(١٢) دەلیل: ڕێنما. مەبۆ؟: دەبێ؟
واتە: ئێستە مەجذووب بێ ڕێنما ماوە و تۆ سەرمەشقی ڕێگای ژیانمی، جا ئایا دەبێ کتێبی عیشق و سەودام بسووتێنی؟

ڕوون نەبۆتەوە لەبەرچی بووە.

مەولەوی هاوڕێی شاعیر و خوێندن و تەریقەتی کاک ئەحمەد بووە، هەروەها هەردوو عەشرەتەکەیان نەورۆڵی و تاوگۆزی دراوسێن و دەیان پەیوەندییان پێکەوە هەبووە، ئەمە جگە لەوەی کە مەولەوی لە هەردوو گوندی (چرۆسانە) و (گونە)ی نەورۆڵیدا مەلایەتی کردووە. ئاخۆ لەبەرچی بووبێ بەم هەموو پەیوەندیانەوە داخوازیەکەی بەجێ نەهێناوە؟

٢- مامۆستا مەلا عەبدولکەریم نووسیویە: ئەحمەد پریسی زۆر دۆستی مەولەوییش بووە، هەموو جارێ بەشیعر بەربەرەکانێیان لەگەڵ یەک کردووە، بۆ نموونە بەرامبەر بەوە کە مەولەوی لەلاواندنەوەی سەیید عەبدولسەمەدی خانەگاییدا کە مار پێوەی داوە و مردووە، لە پارچە شیعرێکیا وتوویە:

گوڵ عادەتشەن بێ خار نمەبۆ
گەنج ڕەویەشەن بێ مار نمەبۆ

واتە: گوڵ عادەتی وایە بێ دڕک نابێ و
گەنجینەش عادەتی وایە بێ مار نابێت

ئەم (واتە کاک ئەحمەد) ئەم بەیتەی وتووە:

نەنە ئەو مارە هەر ماری غار بی
پەی پابۆس پاش وە ئینتیزار بی

واتە: نا نا... ئەو مارە هەر هەمان ماری ئەشکەوت بوو (کە لە ئەشکەوتی حەڕادا پێی حەزرەتی ئەبوبەکری گەست) بۆ ماچ کردنی پێی چاوەڕوان بوو.

٣-

بشانە تیرێ بکەرە قەستم
با گەواهی بۆ پەی ڕۆی ئەلەستم

واتە: تیرێ بوەشێنە و بمکوژە، با برینی ئەو تیرە لەڕۆژی دواییدا بۆم

ببێ بە شایەت.

لە بەیازێکی بەردەستماندا ئەم بەیتە شیعرە دوای پارچەی (بڕیان بەندی دڵ وەتیری قەزا) هاتووە و لەسەری نووسراوە (ولە فرد) واتە: ئەم بەیتەش هی ئەوە.

٤-

دەک سەلامەت بای وەیەک نیگای چەم
کانی کۆی شادیم فاڕیان وەخەم

واتە: دەک سەلامەت بیت بەیەک نیگای چاو، کانگای پڕ لە شادیم گۆڕا بەخەم.

٥-

مەجازی صەنعان وەرگێلا جەدین
حەقیقی مەجذووب کەرد وەجایگوزین

واتە: عیشقی ئافرەت شێخی صنعانی لەدین وەرگێڕا، بەڵام عەشقی ڕاستەقینەی خودایی مەجذووبی کرد بەوەی جێگایەکی بۆ خۆی هەڵبژارد (کە ئەو جێگایەش پلەوپایەی دینیە).

شیعرەکەی

میرزا محەممەدی میراولی

کە باسمان لێوە کرد

دەورانی فانی... دەورانی فانی
گەردشی گەردوون دەورانی فانی
شوکرانەم وەتۆن حەیی ڕەببانی
وەکێت دان تاسەر بێ پەشیمانی؟
کەس نەنۆشان ئاب جە زیندەگانی
کێش تێدا بەرشی بە جاویدانی؟

هەرکەس نابەڵەد لێش نیەن حاڵی
بشۆ وە دڵگوشاد تەلاری والی
بزانۆ دنیا چە تەور ویەردەن
دنیا چەند سەردار سەرنگوون کەردەن
بەندەی مەینەتی ئەبلەی خەیاڵ فام
یەک ڕۆ چەنی فیکر عەقڵ ناتەمام
جەقاپیی والی نیشتم بە مەجاڵ
هیچ کەس جەحاڵم نەپەرسا ئەحواڵ
حاجی وەیس نامێ فەڕاشی سەرکار
دەردین بی چەنیم ئاما بە گوفتار
وات ئەی (محەممەد) بەندەی خەیاڵ خام
وەس بشۆ نەفیکر دنیای ناتەمام
بۆ بشیم وەسەیر قەسری دڵگوشاد
تەماشاش کەرین خەم بدەر وەباد
مات و پەژاران وەچەند مەرارەت
شیم بە دڵگشاد والی عیمارەت
وەختێ تەماشای دڵگوشادم کەرد
کێشام نە دەروون هەناسانی سەرد
مەعلوومەن دنیا بێ ئیعتیبارەن
گرد کەسێ تێدا میهمانەوارەن
نە عاقڵ، نە شێت، نە دارا و گەدا
نە میر، نە سوڵتان، نە خانان، نە شا
هیچ کەسێ نەدام مەرگ خۆ نەڕەستەن
مارش ڕیشەی جەرگ گرد کەسێ گەستەن

ئیرادەی صنعەت ئەمری باریەن
بەڵێ دەستکردی ئەو یادگاریەن
سەد ڕەحمەت وەرۆح (امان الله خان)
والی جەننەت جا گەورەی وەجاخان
پەی ڕەوشتی کار قەصر و ئەیوانش
پەی باڵاخانەی یاگەی میهمانش
پەرێ شانشین ڕۆژی دیوانش
پەی نەققاش نەقش تاق و ئەیوانش
چەند عەجاییات پێوە دیم وەچەم
چەغولغولەی ڕۆم، چە سوپای عەجەم
پەرسام جە ڕەفیق، یاران، یاوەران
جە سوپای قەدیم سانی سەرداران
وەیەک لا دیوان مەجلیس نەکار بی
جە یەک لا سەیران ئاه و شکار بی
جە یەک لا بیساط بازاڕی دڵ دیم
عاشق و مەعشوق مات و خەجڵ دیم
یەک طەرەف نەبەرد ڕۆژی دەعوا دیم
یەک لاوە شۆڕش، جەنگ و غەوغا دیم
(والی) دیم بەو جەوق سان و سوپاوە
بەو ڕۆژی دەعوای جەنگی کەهیاوە
سەردارانی وێش گەرد هاوەڵاوە
سواران وەئەسپ دامان سیاوە
بەو کەیف و شادی وەش دەماخەوە
بەو تەپڵ و بەیداخ چون گوڵباخەوە

بەو شەوق و شادی سەر ئازادەوە
مدران (ها) وەقەصر دڵگوشادەوە
وەشانی والی سەرداری خانان
ڕوو کەردم وەبەزم شاهو کیانان
ڕۆستەم دیم بەو شکڵ، بەو شێوەی ڕەنگین
بەو سام و هەیبەت بێ غایەت شیرین
پۆشانش ئەسباب بە مەردانەوار
هانە جوستوجۆ پەرێ کارزار
سوارەن وە(ڕەخش) پەرەندەی طەییار
تیر ئەندازیشەن نەمەیدانی کار
ما باقی شێران هان جەدماوە
صەف بەستەن نەدەور (کەیکاوس) شاوە
کەڕەنا کێشان عەزم دەعواوە
ڕوونیان وەتیپ (تووران) سوپاوە
شای (ئەفراسیاب) بەو گشت سانەوە
بەو سوپای سەنگین بێ سامانەوە
(شەیدە)ی (گەرسیوز) وە (پیران)ەوە
جەولان مەپێکان وە مەیدانەوە
سوپای (سەلم) و (توور) جۆشییان وەجۆش
مەردانی نامی یەکسەر پۆلا پۆش
(خاقانی چینی) نەڕووی تەختی زەڕ
سواران وەفیل پەرێ شۆڕو شەڕ
ڕۆستەم عەرصەی ڕەزم لێش ئاوەردەن تەنگ
کەمەندش وەقار هەوادان وەچەنگ

پێچانش وەسەر سەر حەلقەی کەمەند
کێشانش نەڕووی تەخت دانەبەند
تاج و تۆمارش ئاوەردەن بەوار
ڕۆحش بە قابیض کەردەن گرفتار
ئی سوپا و ئی سان وە ئامادەوە
یەکسەر دیم وە قەصر دڵگوشادەوە
شا (سولەیمان) دیم وەسەر تەختەوە
وە کەوکەبەی خاص فەیروز بەختەوە
(بەڵقیسا)ی پەری نیشتەن بەلاوە
هەردوو شان وەبان تەختی تەڵاوە
هەر ماچی (ئارون) جەهد جەختشەن
(ئاصەف) ڕێش سفید نەپای تەختشەن
(بەڵقیسا)ی بێ عەیب بەو گشت نازەوە
بەو شێوەی ڕەنگین سوبحان سازەوە
بەو مینای گەردەن تەڕ و تازەوە
نیشتەن وەلای شا وە هامڕازەوە
مەلان باڵشان وە سەیوانشەن
ئینس و جین و طەیر نەفەرمانشەن
بەو دیوانی خاص عەدل و دادەوە
ئەویچ دیم وە قەصر دڵگوشادەوە
شا (ئیسماعیل) دیم مدران وەسوار
بەرابەر چەنی غولغولەی خوونکار
دەس دان وە شمشێر بڕندەی ئاودار
ڕوو کەردەن لێشان وە قەستی کوشتار

حەملەش پەی هەر کەس بەردەنش وەقار
دوو لەتش کەردەن نە مەیدانی کار
غولغولەی ڕۆمی وە فریادەوە
ئەویچ دیم وە قەصر دڵگوشادەوە
شاه (نادر) دیم بەو تەدبیرەوە
بەو خانی سوڵتان (قولەمیر)ەوە
بەو کانی کەماڵ عەقڵ و ویرەوە
(محەممەد شای هیند) بەزنجیرەوە
نیشتەن وەبێ خەوف وە دیوانەوە
بەو سام و هەیبەت بێ سامانەوە
بە حوکمات حوکم نومایانەوە
بە خەشمەن چەنی (تاماس خان)ەوە
بەو بەخت و ئیقباڵ کەچیی وێشەوە
فەرهاد دیم وەزام مەودای تێشەوە
بەو خدمەتکاران پێشا پێشەوە
بەو تەدبیری کار بێ ئەندێشەوە
پەی کەردەن ڕیشەی جەرگ وێشەوە
دەستگێرتەن وەتەخت پێشانیشەوە
دەرلاد ها وە هەوڵ پەشیمانیوە
مەنالۆ وەداخ دنیای فانیوە
چەرخی بەد مەجاز کارێ کەردەن پێش
بەر ئاوەردەن عەین نووری دیدەی وێش
بەو داد و بیداد، بەو فریادەوە
ئەوان دیم وەنەقش دڵگوشادەوە

(فەتالی شا) دیم وە ڕووی تەختەوە
بەو تاج و تۆمار زەڕین ڕەختەوە
بەو شان و شەوکەت سامی سەختەوە
بەو بڵند ئیقباڵ تاڵە و بەختەوە
بەو کەیف و شادی سەر ئازادەوە
مدران وەپای قەصر دڵگوشادەوە
ئێلچی فەرەنگ دیم مدران وەپاوە
هەر ماچی تازە ئامان جەلاوە
ئیستادەی خدمەت دەست وە دوعاوە
ئینتیظار وەئەمر (فەتالی شا)وە
(شێخی صنعان) دیم دەست بەدوعاوە
دوساخی عیشقەن وەلای تەرساوە
شاکیر وە تەقدیر کەردەی خوداوە
هیچ نیەن وەتەنگ نەوم و مەناوە
کەس نمەزانۆ تەرسا چە تەورەن
باشی مەعشووقان ویەردەی دەورەن
جە سەر تا وەپا ڕەنگێنەن تەمام
مەحبووبی بێ عەیب شۆخی جەمین جام
ڕشتەی لیقای حەق صنعی سوبحانەن
وەدین بەریی کەر شێخی صەنعانەن
گەردەن چون بلوور مینای شیرازەن
شێوەش چوون حووران پاک و ئەندازەن
قامەت چون شمشاد نەوخیزی ساوان
مەلەرزۆ چون تووڵ قەڵوەزەی ئاوان

وە ئەمری تەقدیر ڕەزای ئیلاهی
ویەردەن نەتاج، تۆماری شاهی
موسڵمان بیەن وە دینی ڕەسووڵ
شێخش وەحەلاڵ وێش کەردەن قبووڵ
دەستتش هاوە جەڵد کلام اللەوە
دروێشان وە ذیکر اللەوە
بەزەوق و شادی خودا دادەوە
ئەویچ دیم وە قەصر دڵگوشادەوە
فرە سەیرم کەرد جە شاهانی پێش
دارا و دەوڵەتمەند، گەداو و دەروێش
هەریەکێ وەتاج تۆماری شاهی
وەحوکمات حوکم کەردەی ئیلاهی
وەبەزمی مەجلیس ساقی و بادەوە
ئەویچ دیم وە قەصر دڵگوشادەوە
چەند پادشاهان ویەردەی قەدیم
هەریەک وە نەوعێ نەجای وێشان دیم
یەکا یەک مدران وەدڵگوشاوە
هەریەک وە ئیجماع وێش وەیەک لاوە
هەرکەس مەوینوو حەیرانشانەن
ئارەزووی دیدار سەیرانشانەن
مەعلوومەن دەوران فانیشان کەردەن
گرد حەسرەتی دڵ ئەو دنیا بەردەن
دەورانی فانی تۆ یەکارتەن
یەکار و کردار، یە بازاڕتەن

مەر ئابڕوو شەرم، حەیا نیەن پێت
ئەرێ بەد مەجاز ڕێت بەوێنەی وێت
کوون شاهانی پێش دەورەی ڕۆژگار؟
کوون ئی بەگلەران، ئی سان و سەردار؟
کوون جەم ئاوەریی کیانانی کەی؟
کوون بیساط بەزم مەی نۆشانی مەی؟
کوون ئەفراسیاب، سوپای سەلم و توور؟
کوون حوکمات حوکم خاقانی فەغفوور؟
کوون مەردی مەصاف نەوەی (زاڵی سام)؟
دێوان نەکۆی قاف مەپێچان وەدام
کوون پاڵەوانان صاحێب زات و زۆر؟
چێش ئاما پێشان؟ نەکێ کەردەن تۆر؟
کوون سیلسیلەی سانی (سلێمان)؟
مەکەردش حوکمات هەفت ئەقلیم جیهان
کوون (شا ئیسماعیل) قەهرەمانی ڕەنگ؟
غولغولەی ڕۆمی ئاوەردش وەتەنگ
کوون (شا نادر)ی صاحێب تەخت و تاج؟
سککەش دانە چەرم، حوکمش بی ڕەواج
کوون (فەتالی شا) بەوری بێ ئەندێش؟
شاهی و تاج و تەخت لایەق بی بەوێش
کوون عاشقانی ویەردەی وەرین؟
کوون لەیلێو مەجنوون، فەرهاد و شیرین؟
کوون (شێخی صەنعان) دین وەردا نەدەس؟
عاشق وە تەرسای گاوری بت پەرەس

(فەرهاد) شازادەی خاقانی چین بی
(صەنعان) هەم مورشید، خەلیفەی دین بی
ئەرێ بەدمەجاز چێش ئاما پێشان؟
مەرنابەڵەد بین، کەم بیەن ڕێشان؟
زیاد جەگەردین ئی بەگلەرانە
ئی شاهانی پێش دەور و زەمانە
کوون والی مەرحووم (امان الله خان)؟
نەی تەلارەدا مەگێرتش دیوان
قلیانی مار پێچ بگێرتاش نەدەم
شاهانی پێشین نماناش وەچەم
ئەو مەجلیس ئارای (خوسرەو) ئەساسە
ئەو سام و هەیبەت بێ حەد قیاسە
چەرخی بەدمەجاز بێ تان و بێ پۆ
کوون والی ناکام خان (خوسرەو) خۆ؟
کوون ئەو شەوق و زەوق خان و دارای ئەو؟
ئەو زەمزەمەی بەزم مەجلیس ئارای ئەو؟
سادە ساقییان مینای مەی وەدەس
نەورەس جەوانان پڕ هەوا و هەوەس
مەگێلاّن هەردەم نەتۆی دڵگوشاد
دەورانی فانی کێت نەداوە باد؟
هەرکەس عاقڵەن ویر و فامشەن
بزانۆ مەردەن سەر ئەنجامشەن
هیچ نەشۆ نەوەند دەورانی بێ پۆ
ئەوان کۆ لوان؟ ئید بشۆ وەکۆ؟

(محەممەد) ڕەمەق سەرسامی کارەن
حەیرانی - کەردەی پەروەردگارەن
جەبێ بەینەتی دنیای بێ بونیاد
ماتەن چون صورەت قەصری دڵگوشاد
بەڵام یا خالق دانای کوللی حاڵ
پادشای عادل بینای بێ زەواڵ
یا فەردی موطلەق کارسازی بێباک
یا سروشت کەردەی بنیادەم جە خاک
نیازم ئیدەن دانای بێ نیاز
قەصری دڵگوشاد نەگنۆ وە بێ باز
مەشهوورەن وە دەور دنیا ئیجادەن
میراتی بابۆ پەرێ ئەولادەن
(والی) عالیشان حەق بدۆ نەجات
شەهەنشای ئێران بکەرۆش خەڵات
وەکەیف و دڵشاد بیۆ نە وڵات
بگێڵۆش پێدا بە عەدل و حوکمات
هەرکەس پەی تەئریخ پەرسای ئەحواڵ بی
(هەزار و دووسەد شەست و دوو) ساڵ بێ

١٢٦٢ی کۆچی بەرامبەر بە (١٨٤٧ یا ١٨٤٨)ی زاینی

تێبینی

سالانی ئاوارەییم کە لەشاری (سنە)ی خۆشەویستدا گیرسامەوە گەلێ بەیاز و کەشکۆڵم دەست کەوت و گەلێکیشم دیت و شیعرم لەبەر نووسینەوە، لەو دەمەوە بۆ بوژاندنەوەی شیعری شاعیرانمان هەندێ کارم کردووە هیوادارم خزمەتێکی گچکە بن بە کەلەپووری گەلەکەمان. ئەوانەی

دەستم پێراگەیشتووە و بووژاندومنەتەوە بریتین لە:

١- مەولەوی - لێکۆڵینەوە، پشکنین، شیعری بڵاو نەکراوە. کتێبێکە ئنتیشاراتی سەلاحەدینی ئەیووبی لەشاری ورمێ چاپی کردووە.
٢- دیوانی بێسارانی - ئنتیشاراتی گۆران لەشاری سنە چاپی کردووە.
٣- لەیل و مەجنوونی خانای قوبادی - لای ئنتیشاراتی گۆرانە.
٤- شیرین و فەرهادی خانای قوبادی - لای ئنتیشاراتی گۆرانە.
٥- عەشقی خودایی (دیوانی قەسیدە و غەزەلەکانی خانای قوبادی) - لای ئنتیشاراتی ناجییە لە شاری بانە.
٦- دیوانی میرزا شەفیعی کولیایی - لای کاک بیژەن قادرییە لە شاری سونگور.
٧- دیوانی ئەحمەد بەگی کۆماسی - لای ئنتیشاراتی ئەرسەلانی عەزیزیە لە شاری مەریوان.
٨- سروەی بەرەبەیان - دیوانێکی بڵاو نەکراوەی قانع - لای ئنتیشاراتی محەممەدییە لە شاری سەقز.
٩- دیوانی شێخی زیائەددین - کە کاتی خۆی گەیاندم بەخزمەتی خوالێخۆشبوو شێخ عوسمان.

لەداهاتووشدا بەرنامەم هەیە بۆ ئامادەکردنی دوو بەرهەم.

١- بەشێک لەدیوانی یوسف بەگی ئیمامی.
٢- یوسف و زولێخای خانای قوبادی.

سەرچاوە

١- دیوانی مەولەوی - مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس.
٢- یادی مەردان - بەرگی دووەم ل ٤٨٨-٤٩٧. مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس.
٣- کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردی بەرگی دووەم و سێیەم. محەممەد عەلی قەرەداغی.
٤- چەند بەیاز و دەستنووسێکی لای خۆم و بەڕێزان (کاک سەیید باقری هاشمی - کرماشان) و (میرزا محەممەدی سابیری و مەلا محەممەدی ئیلیاسی - سنە).
٥- ئەو فەرهەنگۆکەی کاک محەممەدی مەلا کەریم کردوویەتی بە پاشکۆی (خوسرەو و شیرین)ەکەی خانای قوبادی.
٦- فەرهەنگی عەمید - بۆ لێکدانەوەی هەندێ وشەی فارسی.
٧- کەشکۆڵی مەلا عەزیزی ڕێشاوی کەلای مەلا محەممەد ئەمینی کوڕی بەیادگار ماوە.
٨- کەشکۆڵی مەلا فەتاحی کاگردەڵی - نەورۆڵی -.
٩- بوژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لەڕێگەی دەستخەتەکانیانەوە ل ٢٢٧-٢٢٨ محەممەد عەلی قەرەداغی.

پێزانین

پڕ بە دڵ سوپاسی هەردوو برای بەڕێز کاک (فارس نەورۆڵی) و کاک (عەبدولوەهاب عەلی) دەکەم بۆ ئەو دڵسۆزیەی نواندیان لە بارەی چاپکردنی ئەم بەرهەمەوە.

لە دەزگای ئاراسەوە

ڕێنووسی یەکگرتووی کوردی

داوا لە نووسەرانی بەڕێز دەکەین، ئەوانەی بەرهەمەکانیان لە ڕێگەی دەزگای ئاراس - ەوە بڵاو دەکەنەوە، پێڕەوی لەم ڕێنووسەی خوارەوە بکەن کە ڕێنووسی پەسندکراوی کۆڕی زانیاریی کوردستانە:

یەکەم: گیروگرفتی پیتی (و).
نیشانەی (و) لە زمانی کوردیدا بە شێوەی خوارەوە دەنووسرێ:
١- پیتی (و)ی کورت، واتە (و)ی بزوێنی کورت (و: **u**)
بۆ نموونە: **کورد. کورت. کوشت.**
٢- پیتی (وو)ی درێژ، واتە (وو)ی بزوێنی درێژ (وو: **û**)
بۆ نموونە: **سوور. چوو. دوو.**
٣- پیتی (و)ی کۆنسۆنانت (نەبزوێن). واتە (و: **w**)
بۆ نموونە: **ئاوایی. وەرە. هاوار.**
٤- پیتی (ۆ)ی کراوە. واتە (ۆ: **o**)
بۆ نموونە: **دۆڵ. گۆڕ. نۆ.**

دووەم: گیروگرفتی پیتی (و)ی سەرەتای وشە.
هەر وشەیەک بە پیتی (و) دەست پێ بکات بە یەک (و) دەنووسرێت.
بۆ نموونە: **وریا. وڵات. وشە. ورد.**

سێیەم: گیروگرفتی پیتی (ی):
نیشانەی (ی) لە زمانی کوردیدا بە شێوەی خوارەوەیە:
١- پیتی (ی)ی بزوێن. واتە (ی: **î**).
بۆ نموونە: **زەوی - Zewî**
٢- پیتی (ی)ی کۆنسۆنانت. واتە (ی: **y**)
بۆ نموونە: **یار - yar**

- **سەرنج ١**: پیتێکی (ی)ی بزوێنی فرە کورت هەیە کە لە نووسینی کوردی بە ئەلفوبێی لاتینیدا نیشانەی (**i**)ی بۆ دانراوە وەک لە وشەکانی: من - **Min** ، کن - **Kin** ، ژن - **jin**. ئەم نیشانەیە لە نووسینی کوردی بە ئەلفوبێی عەرەبیدا نییە.
- **سەرنج ٢**: نیشانەکانی (ی)ی بزوێن و (ی)ی کۆنسۆنانت واتە (**î**) و (**y**) لە پیتی عەرەبیدا هەردووکیان هەمان نیشانەی (ی)یان هەیە بەڵام لە ڕاستیدا لە یەکتر جیاوازن و لە کاتی بە دوای یەکتر هاتنیاندا دەبێ هەردووکیان بنووسرێن.
وەک: **نییە. چییە. دیارییەکە. زەوییەکە.**

- **سەرنج ٣**: لە کاتی هاتنی سێ پیتی (ی) بە دوای یەکتردا وەک لە وشەکانی (**ئاواییەکەمان...**) (**کۆتاییەکەی...**) (**وەستاییەکی...**) (**کۆتایی بە کارەکە هێنا**) دەبێ بەسەر یەکەوە بنووسرێن، واتە سێ (ی) بە شێوەی (ییی) بە دوای یەکتردا دێن.

چوارەم: گیروگرفتی پیتی (ڕ)ی گران، واتە (ڕ)ی نیشانەدار. ئەم پیتە لە هەر کوێیەکی وشەدا هات دەبێ بە نیشانەکەیەوە بنووسرێت. واتە لە سەرەتا و ناوەڕاست و کۆتای وشەدا هەر (ڕ)ی گرانی نیشانەدارە.

وەک: **ڕۆژ. بڕیار. کەڕ.**

پێنجەم: گیروگرفتی پیتی (و)ی بەیەکەوەبەستن (عطف):

پیتی (و)ی بەیەکەوەبەستن، بە شێوەیەکی جیاواز لە وشەی پێش خۆی و پاش خۆیەوە دەنووسرێت و مامەڵەیەکی سەربەخۆی لەگەڵدا دەکرێت.

بۆ نموونە: **من و تۆ. ئارەزوو و وریا.**

- **سەرنج**: لە هەندێک وشەی لێکدراودا پیتی (و)ی بەیەکەوە بەستن بووە بەشێک لە هەردوو وشە لێکدراوەکە و بە هەموویان وشەیەکی سەربەخۆیان دروست کردووە.

وەک: **کاروبار. دەنگوباس. ئەلفوبێ. هاتوچۆ.**

لەم بارانەدا مامەڵەی سەربەخۆ لەگەڵ پیتی (و)ی بەیەکەوە بەستندا ناکرێت و وشەکە هەمووی بەسەریەکەوە دەنووسرێت وەک لە نموونەکاندا پێشانمان دا.

شەشەم: وشەی ناسادە چ ناو بێ یان زاراوە دەبێ بەسەریەکەوە وەکو یەک وشە دەنووسرێن. وەک:

ناو: **چەمچەماڵ. بێکەس. دڵشاد. زوورگەزراو. بێخاڵ. ناڵپارێز. میاندواو. کانیکەوە. سپیگرە.**

زاراوە: **ڕێنووس. ڕێپێوان. دەسبەجێ. جێبەجێ. نیشتمانپەروەر. دەستنووس. دەسبازی. وڵاتپارێز. ئازادیخواز. دووشەممە. سێشەممە. پێنجشەممە. یەکسەر. ڕاستەوخۆ. یەکشەوە** (مانگی یەکشەوە).

حەوتەم: پیتی (ت) لە کۆتای کار (فرمان)دا دەشێ بنووسرێت و دەشێ نەشنووسرێت.

وەک: **دێت و دەڕوات** (یان) **دێ و دەڕوا.**

هەشتەم: نیسبەت لە زمانی کوردیدا زۆربەی جار بەهۆی پیتی (ی) لە کۆتای ناودا دەکرێت.

وەک: **پێنجوینی. هەولێری.دهۆکی. شێخانی.**

هەروەها ئەم نموونانەی خوارەوە:

ئەحمەدئاوا: **ئەحمەد ئاوایی**

یارمجە: **یارمجەیی.**

تووزخورماتوو: **تووزخورماتوویی.**

شنۆ: **شنۆیی.**

ئاکرێ: **ئاکرێیی** (یان) **ئاکرەیی.**

لادێ: **لادێیی.**

- **سەرنج**: ئەو ناوانەی خۆیان بە پیتی (ی) تەواو دەبن پێویست ناکات (ی)ی نیسبەتیان بخرێتە پاڵ. وەک:

سلێمانی: **کامەران سلێمانی.**

کانیماسی: **حاجی حوسێن کانیماسی.**

ئامێدی: **ئازاد ئامێدی.**

نۆیەم: هەر وشەیەکی بیانی چ هاتبێتە ناو زمانی کوردییەوە، یان هەر ناو و وشەیەکی تر کە لە نووسینی کوردیدا دێتە پێشەوە، دەبێ بەڕێنووسی کوردی بنووسرێت.

وەک: **قەڵەم. ئەکبەر. قاهیرە. ئۆتۆمۆبیل. دۆستۆیڤسکی.**

دەیەم: ئامرازی (تر، ترین) کە بۆ بەراورد بەکاردێن دەبێ بەوشەکانی پێش خۆیانەوە بلکێنرێن. وەک:

جوان: جوانتر – جوانترین.

خاو: خاوتر – خاوترین.

- **سەرنج**: ئەم ئامرازەی (تر) جیاوازە لە وشەی (تر) کە بەواتەی (دی، دیکە) دێت. ئەمەی دوایی دەبێ بە جیاواز لە وشەی پێش خۆی دەنووسرێت.

وەک: **ماڵێکی تر، چیی ترم ناوێ.**

یازدەیەم: جێناوی نیشانەی وەک: ئەم. ئەو. ئەڤ.

ئەم جێناوانە ئەگەر ئاوەڵکاری (کات – یان – شوێن)یان بەدوادا هات پێیانەوە دەلکێن و دەبن بە یەک وشەی سەربەخۆ.

وەک: **ئەمشەو. ئەمڕۆ. ئەڤسال. ئەمجارە. ئەمبەر و ئەوبەر. ئەڤرۆ.**

دوازدەیەم: نیشانەکانی نەناسراوی وەک (...یەک، ...ێک، ...ەک) بە شێوەی خوارەوە دەچنە سەر وشەکانی پێش خۆیان:

١– ئەگەر وشەکان بە پیتە بزوێنەکانی (ا، ی، ە، ێ) تەواو بووبن ئەوا نیشانەی (...یەک)یان دەخرێتە پاڵ. وەک:

چیا: چیایەک.

زەوی: زەوییەک.

وێنە: وێنەیەک.

دێ: دێیەک.

٢– ئەگەر وشەکان بە پیتە بزوێنی (وو) یان هەر پیتێکی دەنگدار (نەبزوێن: کۆنسۆنانت) تەواو بووبن ئەوا نیشانەی (ێک – لە کرمانجیی خواروو) و نیشانەی (ەک)یان لە کرمانجیی سەروودا دەچێتە سەر.

خانوو: خانووێک، خانووەک

گوند: گوندێک (کرمانجیی خواروو)، **گوندەک** (کرمانجیی سەروو).

ژن: ژنێک (کرمانجیی خواروو)، **ژنەک** (کرمانجیی سەروو).

سێزدەیەم: گیروگرفتی پاشگرەکانی (دا. ڕا. وە. ەوە)

ئەم پاشگرانە بە وشەکانی پێش خۆیانەوە دەلکێنرێن. وەک:

دا: **لە دڵدا** (هەر برینێ کە لەدڵدا هەیە سارێژی کەن). (خەمێکم لەدڵدایە).

ڕا: **لە ئامێدیڕا** (لە وێڕا بەپێ هاتووین). (لە خۆڕا دڵی گۆڕاوە).

وە: لە چوارچراوە (لە وێوە هاتووین).
ەوە: بە ماڵەوە (بە ماڵەوە ڕۆیشتین).
(جارێکی تر نووسیمەوە). (خانووەکەم کڕییەوە).

• **سەرنج:** پاشگری (دا) جیایە لە وشەی (دا) کە فرمانە و چاوگەکەی (دان)ە.
وەک: **تیرێکی لە دڵی دا. تیرێکی لە دڵی داوم.** ئەم (دا)یەی فرمان بە جیا دەنووسرێ.

چواردەیەم: گیروگرفتی پێشگرەکانی (هەڵ. دا. ڕا. وەر. دەر)
١– ئەم پێشگرانە کاتێ دەچنە سەر چاوگ یان فرمان یان هەر حاڵەتێکی تر پێیانەوە دەلکێن بە مەرجێ جێناوی لکاو نەکەوتبێتە نێوان پێشگر و وشەکەی دوای خۆی. وەک:

* چاوگ:

هەڵ: هەڵکردن. هەڵگرتن. هەڵکورمان. هەڵکێشان.
دا: دابڕان. داخستن. داڕمان. داکردن.
ڕا: ڕاگرتن. ڕاکێشان. ڕاپەرین.
وەر: وەرگرتن. وەرسووڕان.
دەر: دەرکردن. دەرهێنان.

* فرمان:

هەڵ: هەڵگرە. هەڵمەخە. هەڵکشێ.
دا: دانێ. دامەبڕە.
ڕا: ڕاکێشە. ڕامەپەڕێنە.
وەر: وەرگرە. وەرسووڕێنە.
دەر: دەربێنە. دەرخە.

* حاڵەتی تر. وەک:

هەڵکشاو. هەڵنەکشا. دانراو. ڕاپەڕیو. ڕانەپەڕیو. وەرگرتوو. وەرگرتە. دەرخراو. دەرکراو.

٢– ئەگەر جێناوی لکاو کەوتە نێوان پێشگر و فرمانەکەی دوای خۆی ئەوا بەجیا دەنووسرێن و جێناوەکە بە پێشگرەوە دەلکێنرێ.

هەڵ: هەڵم گرن. هەڵیان کەن. هەڵمان کێشن. هەڵمان مەواسن.
دا: دامان نەنایە. دایان خەن. دای بڕە.
ڕا: ڕایان دەگرین. ڕام کێشە. ڕام پەڕێنە. ڕاشیان پەڕێنن.
وەر: وەرمان گرتایە. وەری نەگری. وەریان سووڕێنەوە.
دەر: دەریان پەڕاندین. دەری خە.

پازدەیەم: گیروگرفتی وشەی لێکدراو.
ئەگەر وشەی دووەم لە دۆخی فرماندا بوو، بەجیا دەنووسرێن:
ڕێک دەکەوین. پێکیان هێناینەوە. پێک نەهاتین. یەکیان نەگرتووە. دەستمان نەکەوت.
بەڵام ئەگەر وشەی دووەم لە دۆخی چاوگ یان حاڵەتی تردا بوو ئەوا هەردوو

وشەکەوە بە یەکەوە دەلکێنرێن.
وەک: **ڕێککەوتن. پێکهاتن. یەکگرتن. دەسخستن. یەکگرتوو. دەسکەوتوو. پێکهاتە.**

شازدەیەم: ئامرازی (ش)ی تەئکید کەوتە هەر شوێنێکی وشەوە دەبێ بە بەشێک لە وشەکە و نابێ بە هۆی لەتبوونی وشەکە.
وەک: **بشتەوێ ناتدەمێ. نەشخۆی.** گوتی دێم... **نەشهات. نەشمانگرتن. بشمانبەن.**

***

چاپکراوەکانی دەزگای ئاراس

(١) هەڵکەوتی دیریکی لە کوردستاندا. دانانی: حوسێن حوزنی موکریانی.
(٢) سەروا. دانانی: د. عەزیز گەردی.
(٣) ژنی کورد بەستەم دەورە دراوە. دانانی: د. کوردستان موکریانی.
(٤) الحرب الكردية وإنشقاق ١٩٦٤.تأليف: ديڤيد ادامسن وجرجيس فتح الله.
(٥) رحلة الى رجال شجعان في كردستان. تأليف: دانا ادامز شمدت. ترجمة وتعليق: جرجيس فتح الله.
(٦) جمهورية مهاباد ـ جمهورية ١٩٤٦ الكردية. تأليف: وليم ايغلتن الابن. ترجمة وتعليق: جرجيس فتح الله.
(٧) كردستان أو الموت. تأليف: رينيه موريس. ترجمة وتعليق: جرجيس فتح الله.
(٨) كرد وترك وعرب. تأليف: سي.جي. ادموندز. ترجمة وتعليق: جرجيس فتح الله.
(٩) طريق في كردستان. تأليف: أي.ام. هاملتن. ترجمة وتعليق: جرجيس فتح الله.
(١٠) ئەدەبی رووسی و کێشەی پاستیرناک. دانانی: د. مارف خەزنەدار.
(١١) لە پێناوی راستی و کورد و خانیدا. دانانی: محەمەدی مەلا کەریم.
(١٢) کۆچی سوور. رۆمانی: حەمە کەریم عارف.
(١٣) مساهمة علماء كردستان في الثقافة الاسلامية. تأليف: محمد زكي حسين.
(١٤) لە کوردستانی عێراقەوە هەتا ئەوبەری چۆمی ئاراس. نووسینی: مورتەزا زەربەخت. وەرگێڕانی لە فارسییەوە: شەوکەت شێخ یەزدین.
(١٥) فەرهەنگی کوردستان. دانانی: گیوی موکریانی.
(١٦) خاک و کێشەی مان. رۆمان: عەزیزی مەلای رەش.
(١٧) امارة بهدينان الكردية. تأليف: صديق الدملوجي . تقديم: د. عبدالفتاح علي بوتاني.
(١٨) المجتمع البشري لماذا يشبه مستشفى المجانين...؟. تأليف: مسعود محمد.
(١٩) جوایەز. بەرهەمی نۆ شاعیری هەولێری.
(٢٠) نەخشەی رۆنانی رێژەی کار لە زمانی کوردیدا. ئەندازیار د. شێرکۆ بابان.
(٢١) زریزەی زێڕین. دانانی: محەمەد ساڵح ئیبراهیمی.

(٢٢) شێخ ڕەزای تاڵەبانی شاعیری گەورەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست. دانانی: ئەحمەد تاقانە.

(٢٣) خۆبوون و شۆڕشی ئاگری. دانانی: ڕۆهات ئالاکۆم. وەرگێڕانی: شوکور مستەفا.

(٢٤) عەبدورەزاق بەدرخان. دانانی: جەلیلێ جەلیل. گۆڕینی بۆ کوردی باشوور: شوکور مستەفا.

(٢٥) القومية الكردية و د. عبدالله جودت في مطلع القرن العشرين. تأليف: مالميسانژ. ترجمة: شكور مصطفي.

(٢٦) کۆمەڵناسیی گەلی کورد. دانانی: مارتن ڤان بروویین سن. وەرگێڕانی: شوکور مستەفا.

(٢٧) هەڵبژاردنەکانی کوردستان. دانانی: بەدران ئەحمەد.

(٢٨) تنوع الكرد في العراق ـ مدخل الي السياسة. تاليف: سامي شورش.

(٢٩) هەڵەبجە ـ کارەساتی کیمیابارانی ساڵی ١٩٨٨. دانانی: هەورامان عەلی توفیق.

(٣٠) گاڵتە بەچەک. ڕۆمان ـ نووسینی: جێمس ئۆڵدرج. وەرگێڕانی: د. عەزیز گەردی.

(٣١) لە مۆرکە تایبەتییەکانی ڕێزمانی کوردی. دانانی: د. شێرکۆ بابان.

(٣٢) بەرەو ڕێزمانی کوردی، بەرەو زمانی نووسین. دانانی: د. شێرکۆ بابان.

(٣٣) نادرنامەی ئەڵماس خانی کەڵهوڕ. ئامادەکردنی: شوکور مستەفا.

(٣٤) نظام الأناضول الشرقية. تاليف: اسماعيل بيشكچي. ترجمة: شكور مصطفى.

(٣٥) سینتاکسی ڕستەی کوردی. د. کوردستان موکریانی.

(٣٦) فەرهەنگی شارەزوور. کوردی– ئینگلیزی. دانانی: د. شەفیق قەزاز.

(٣٧) الصراعات الدولية. تأليف: محمد احسان رمضان.

(٣٨) مەلا مەحمودی بایەزیدی یەکەمین چیرۆکنووس و پەخشاننووسی کورد. دانانی: د. فەرهاد پیرباڵ.

(٣٩) گێتی زیندەوەر. دانانی: عەلائەدین سەجادی.

(٤٠) مێژووی پەخشانی کوردی. دانانی: عەلائەدین سەجادی.

(٤١) دیوانی شێخ ڕەزای تاڵەبانی. ئامادەکردنی: شوکور مستەفا.

(٤٢) كردستان ودوامة الحرب. تأليف: محمد احسان رمضان.

(٤٣) ڕۆمانی ڕێگا. دانانی: محەمەد مەولوود مەم.

(٤٤) مقالات حول القضية الكردية. تأليف: فوزي الأتروشي.

(٤٥) حياتي الكردية أو صرخة الشعب الكردي. مذكرات: نورالدين زازا.

(٤٦) بۆ کوردستان. دیوان: هەژار موکریانی.

(٤٧) جنوب كردستان في الدراسات الانثروپولوجية. ترجمة: جرجس فتح الله.

(٤٨) مهد البشرية او الحياة في شرق كردستان. تأليف: دبليو. أي . ويگرام وادگار. تي. أي. ويگرام. ترجمة: جرجيس فتح الله.

(٤٩) مبحثان على هامش ثورة الشيخ عبيدالله النهري. تأليف: جرجس فتح الله.

(٥٠) أيامي في ثورة كردستان. مذكرات: يونان هرمز.

(٥١) لقاء الكرد واللان في بلاد الباب وشروان. تأليف: جمال رشيد.

(٥٢) ئاوەدانکردنەوەی کوردستان لە ساڵێکدا – چالاکییەکانی کابینەی چوارەمی حکوومەتی هەرێمی کوردستان لە ساڵی ٢٠٠٠دا و پلانەکانی بۆ داهاتوو.

(٥٣) کۆڤاری ڕووناکی. ئامادەکردن و پێشەکی: د. کوردستان موکریانی.

(٥٤) مێژووی ئەدەبی کوردی. بەرگی یەکەم. دانانی: د. مارف خەزنەدار.

(٥٥) شازادە چکۆلە. ڕۆمانی مێرمنداڵان. نووسینی: سەنت ئێگزوپێری. وەرگێڕانی: ئاسۆ عەبدوڵڵا حەسەن زادە.

(٥٦) حەمکێ توڤی. دانانی: د. مەسعود کتانی.

(٥٧) حەیران. دانانی: غەفوور مەخمووری

(٥٨) گەشتێک بە کۆماری مەهاباددا. بیرەوەری: ڕەئیس بەکر عەبدولکەریم حەوێزی.

(٥٩) نظام الأناضول الشرقية.الجزء الثاني. تاليف: اسماعيل بيشيكچي. ترجمة: شكور مصطفى.

(٦٠) فەرهاد و شیرین.شانۆنامە: نازم حیکمەت. و. لە تورکییەوە: ئەحمەد تاقانە

(٦٢) گەڕیان ل بابێ بەرزە. ڕۆمان: ئەنوەر محەمەد تاهیر.

(٦٣) بەرصیصێ عابید. فەقییێ تەیران. بلاوکردنەوەی: عەبدولڕەقیب یوسف.

(٦٤) احداث عاصرتها. ذكريات محسن دزه يي.

(٦٥) پەروین و دوو سمۆرەی بەدفەڕ. چیرۆک بۆ منداڵان. یوسف عەبدولقادر.

(٦٦) کۆمەڵە مشکێک. چیرۆک بۆ منداڵان. یوسف عەبدولقادر.

(٦٧) رجال و وقائع. جرجيس فتح الله.

(٦٨) الابستاه – كتاب ڤنديداد الزرادشتية. نقله من الفرنسية:الدكتور دواد الچلبي. تقديم جرجيس فتح الله.

(٦٩) بەشێک لە دیوانی مەجزووب: کۆکردنەوە و لێکدانەوەی حەکیم مەلا ساڵح.

(٧٠) گەلاوێژی کوردستان (کەلیلە و دیمنە بەکوردی). وەرگێڕانی لە فارسییەوە: حاجی مەلا کەریمی زەنگەنە. پێشەکی: د.محەمەد نووری عارف.

(٧١) مێژووی شانۆ لە ئەدەبیاتی کوردیدا لە کۆنەوە تا ساڵی ١٩٥٧ ، دانانی: د. فەرهاد پیرباڵ.

(٧٢) درامای کوردی لەناو درامای جیهاندا. دانانی: حەمە کەریم هەورامی.

(٧٣) شێخ ڕەزای تاڵەبانی. ژیانی، پەروەردەی، بیروباوەڕی و شیعری. دانانی: د. مکرم تاڵەبانی.

(٧٤) مەحوی لە نێوان زاهیرییەت و باطینییەت و سەرچاوەکانی عیشق و وێنەی مەعشوقدا. دانانی: ئەحمەدی مەلا.

(٧٥) مەولەوی: ژیان و بەرهەمی. محەمەدی مەلا کەریم